

Nezavisni monitoring primene Rezolucije 1325 u Srbiji

*Neveni Neni Kostić (1. 8. 1968 – 21. 10. 2011)
posvećujemo ovo izdanje.*

*Nena je bila aktivistkinja Žena za mir, Leskovac i
Mreže Žena u crnom Srbije, od 1999. godine.
Nena je bila aktivna u skoro svim segmentima rada
Mreže Žena u crnom.*

*Nena je takođe bila jedna od koordinatorki
aktivnosti u vezi s Rezolucijom 1325,
od početka je najaktivnije učestvovala
u Radnoj grupi za monitoring sprovođenja NAP-a
za R 1325 u Srbiji,
u šta je utkala svoju neumornu
aktivističku strast,
posvećenost,
znanje,
solidarnost...*

Nezavisni monitoring primene Rezolucije 1325 u Srbiji

Izdale

Žene u crnom, Beograd 2012

www.zeneucrnom.org

Istraživale

Ana Ranković, Dragica Pavlov-Krstić, Gordana Subotić, Jelena Cakić,
Marija Anđelković, Nada Dabić, Sanja Nešić, Srđana Tucaković,
Tamara Kaliterna, Zorica Spasojević

Uredile

Ana Ranković, Gordana Subotić

Sarađivale

Marija Perković, Slavica Stojanovic, Staša Zajović

Lektura i korektura

Rada Ilić

Dizajn i priprema

Marija Vidić

Štampa

Artprint, Novi Sad

Tiraž

500

Ova publikacija nastala je u okviru projekta Unapređenje primene Rezolucije 1325 SB UN Žene, mir i bezbednost na zapadnom Balkanu (2011-2013.) koji UN Women sprovodi uz finansijsku podršku Vlade Kraljevine Norveške.

Stavovi izraženi u publikaciji pripadaju isključivo autorima, i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem UN-a.

Sadržaj

UVOD	5
INSTITUCIONALNI PREDUSLOVI	13
ODLUČIVANJE	17
Uticaj žena na odlučivanje o odbrani i bezbednosti	19
Uključivanje mehanizama za rodnu ravnopravnost	22
Uključivanje organizacija civilnog društva u javnu raspravu o odbrani i bezbednosnim pitanjima	24
UKLJUČIVANJE	29
Žene u mirovnim pregovorima	31
Obrazovanje za žene i muškarce o rodnim aspektima konflikata	35
Podrška lokalnim inicijativama žena za pomirenje i izgradnju mira	37
Programi reintegracije i rehabilitacije muškaraca i žena koji su učestvovali u oružanim sukobima	38
Žene i devojke među izbeglicama i internoraseljenim licima	44
Razoružanje	47
ZAŠTITA	57
Razvijenost sistema zaštite žena žrtava nasilja u Republici Srbiji	59
Nasilje nad ženama i državna statistika	61
Strategija za smanjenje siromaštva (SSS)	62

Strategija nacionalne bezbednosti	65
Nacionalna strategija za eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama	71
Strategija borbe protiv trgovine ljudima	73
Saradnja sektora bezbednosti s nezavisnim institucijama u Republici Srbiji	77
Stanje pravne i psiho-socijalne pomoći ženama žrtvama rata	80
Besplatna pravna pomoć u Republici Srbiji	83
Naknada štete ženama žrtvama seksualnih zločina i zločina protiv čovečnosti	85
Tranziciona pravda i saradnja Republike Srbije s Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju	88
„Objektivno“ informisanje javnosti o zločinima 1990-ih	95
Položaj branitelja/ki ljudskih prava u Republici Srbiji	99
EDUKACIJA	105
Edukacije o rodnoj ravnopravnosti	106
Edukacije o rodnozasnovanom nasilju	108
Edukacije o rodnoj svesti, rodnoj eksploataciji i zlostavljanju	109
Rodna pitanja u programima školovanja u sektoru bezbednosti	110
Edukacija žena u sektoru bezbednosti o pravima koja proističu iz rodne ravnopravnosti	110
Pritužbe na diskriminaciju u sektoru bezbednosti	111
PREPORUKE	113

Politički kontekst Srbije

Pad Istočnog (socijalističkog) bloka, čiji je simbol pad „Berlinskog zida“ 1989. godine, najrazornije posledice je imao po Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (SFRJ), iako mu ona zvanično nije pripadala. Raspadu SFRJ, jednoj od osnivačica Pokreta nesvrstanih i samoupravnoj socijalističkoj državi, osim pada Istočnog bloka, velikim delom doprinele su birokratizacija države i snažne nacionalističke tendencije koje su bile sve evidentnije nakon smrti vođe socijalističke revolucije a potom i doživotnog predsednika – Josipa Broza Tita. SFRJ je delila i ekonomske probleme drugih socijalističkih država sveta – ušavši kao agrarna zemlja u socijalističku revoluciju; preskakanje čitave jedne istorijske epohe – industrijalizacije, i to u kratkom roku, takođe je uzimalo svoj danak u vidu prečestih ekonomskih kriza.

U svakom slučaju, nedovoljna ekonomska razvijenost, visoka birokratizacija a potom i sve jača regionalizacija SFRJ, pogodovala su razvijanju nacionalizma u svakoj od republika koje su bile u sastavu SFRJ. Neuspešna borba s rešavanjem ekonomskih kriza, stvarala je sve dublji jaz među članicama SFRJ i bila je pogodno tlo da se nacionalistička ideologija razvije i da se sva krivica za nedovoljnost svakodnevnog života ljudi prebacuje republikama za koje se činilo da „ONI bolje žive, zato što NAS eksploatišu“, i da se iz toga izrodi, vrlo brzo, militantni nacionalizam po republikama.

U militantnom nacionalizmu prednjačila je Srbija, teritorijalno i po broju stanovništva najveća republika, ali ne i prva u ekonomskom razvoju. Politička elita sa Slobodanom Miloševićem na čelu, iako zvanično „komunistička“, preduzela je tipične korake kapitalističkih elita – rešenje ekonomskog problema (kada je već pao Istočni blok i socijalizam je bio „mrtav“), videla je u imperijalizmu prema drugim republikama i preraspodeli društvenog bogatstva koji je isključio većinu a uključio samo odabranu političku elitu Srbije. Nacionalistička ideologija, u ovoj „akumulaciji kapitala“ nakon pada socijalizma, služila je za mobilisanje masa za interese političke elite Srbije i odvela SFRJ pravo u ratove.

Cenu ratova koje je tadašnja politička elita sa Slobodanom Miloševićem na čelu vodila, teško je precizno sračunati. Kompletan državni i privredni sektor je bio pod kontrolom Miloševića i upregnut u ratne operacije. Dodatnom osiromašenju stanovništva (kao i mahinacijama elite) pogodovala su i međunarodne sankcije. Država Srbija ni posle pada režima Slobodana Miloševića (2000) nije iznela konačne gubitke u ljudstvu, u materijalnim dobrima i u novčanim sredstvima.

Takođe, gubici po stanovništvo Srbije, a pre svega po žene, vidljivi su na svakom koraku a nisu do kraja sračunati. Jedna od merljivih kategorija tog gubitka jeste skraćen život žena u Vojvodini (jer samo je Autonomna Pokrajina Vojvodina načinila takvo istraživanje 2003. godine) i to prvi put načinila nakon II svetskog rata. Cenu ratova i snalaženja pod sankcijama, žene su platile skraćivanjem prosečnog životnog veka.

Takođe, gubici se po žene u Srbiji vide na planu rada (niža stopa zaposlenosti, visoka nebezbednost radnog mesta koja nije postojala u socijalizmu, kao i niža primanja za isti rad), u drastičnom smanjenju društvene brige za decu, nedostupnosti zdravstvenog sistema itd. Istovremeno, gubitak po ženu je vidljiv i u današnjoj preovlađujućoj percepciji uloge žena u društvu – nacionalizam je nekadašnju socijalističku, ravnopravnu drugaricu, ponovo pretvorio ili u majku – domaćicu, ili u puki predmet (seksualne) želje muškarca.

U takvoj situaciji, u državi koja je izašla iz rata, državi krajnjeg siromaštva s nacionalističkom ideologijom, koja ne samo da nije ukinuta, već je ojačala nakon pada režima Slobodana Miloševića, Rezolucija 1325 (R 1325) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (SBUN), za aktivistkinje civilnog društva predstavljala je mogući institucionalni mehanizam koji bi uticao na poboljšanje položaja žena, a samim tim i mogućnost menjanja društvene klime. Naime, Rezolucija 1325 ostavlja mogućnost da se u zemlji ko ja odbija da se suoči sa zločinačkom prošalošću i njenim posledicama po društvo, iznađu mehanizmi kako bi se razgradila militantna nacionalistička matrica, i počelo se sa izgradnjom pravednog mira.

Kontekst R 1325 u Srbiji

„Rezolucija 1325 od 31. oktobra 2000. god. ‘naša’ je tekovina, naš projekt i uspeh. Što snažnije insistiramo na njenoj primeni, sve više uočavamo njena ograničenja i shvatamo da se može upotrebiti onako kako ne želimo. Besne smo jer pokazuje kako patrijarhalne i militarističke institucije manipulišu dobrim feminističkim delima.“

Sintija Kobern¹

Rezoluciju 1325 Žene, mir, bezbednost SBUN je doneo 31. oktobra 2000. godine. To je prvi put da SBUN na tako visokom nivou zagovara uključivanje žena u mirovne procese i u primenu mirovnih sporazuma.² Iako je R 1325 tokom poslednjih 10 godina postala deo zvaničnog diskursa bezbednosti Ujedinjenih nacija (UN), ona po sebi nema obavezujući karakter. To se odražava na korišćenom rečniku same rezolucije. Uopšte uzev, postoji distinkcija između rezolucija SBUN usvojenih shodno Glavi VI (neprisilne mere) i rezolucija usvojenih shodno Glavi VII (prisilne mere) Povelje UN-a.³ Kada govorimo o rezolucijama UN-a, ono što svi treba da znamo jeste da se rezolucije smatraju takozvanim *mekim* pravom, kada je u pitanju međunarodno javno pravo (MJP). One nemaju značaj obaveznosti koji imaju međunarodni ugovori koji su najtvrdi oblici obaveznosti kada je u pitanju međunarodno pravo. Nemaju čak ni značaj koji imaju međunarodni običaji i opšta prihvaćena pravila međunarodnog prava. Rezolucije imaju slabiju obaveznost, ali to treba uslovno shvatiti. Ako jedna država odluči da usvoji neku rezoluciju UN-a, kao što je to Srbija učinila, kada je u pitanju R 1325, ona mora da preduzme određene mere koje znače **zaista stvarno a ne samo normativno prihvatanje rezolucije.**⁴

Ženske nevladine organizacije, aktivistkinje i aktivisti, uključujući one koji su inicirali, formulisali i prihvatili Rezoluciju 1325, shvatili su da se zamagljuju suštinski cilj rezolucije: **političko osnaživanje žena kako**

---

1 Cynthia Cockburn, Feministički odgovori na Rezoluciju 1325, Podlistak Žene, mir, bezbednost, decembar 2011, strana 16

2 Dragana Dulić, Prilog diskusiji o Nacrtu Akcionog plana, novembar 2010, Žene u crnom, strana 1

3 Ibid

4 Vesna Rakić-Vodinelić, Konferencija *Feminističko-antimilitaristički pristup konceptu, tumačenju i praksi R 1325*, mart 2012

bi se osigurala rodna jednakost u pitanjima mira i bezbednosti.

Ni rezolucije 1820, 1888, 1889 i 1960 sa istim ali snažnijim merama za prevazilaženje nasilja nad ženama u oružanim sukobima, nisu dovoljne da nestanu svi oblici rodnog nasilja, naročito onog koga stvara međudržavni sistem militarizovane bezbednosti i isključivanje žena iz formulisanja politike bezbednosti.⁵

Što se tiče Srbije, punih 10 godina od donošenja R 1325, ne samo što institucije nisu učinile ništa u pogledu implementacije R 1325, već su se oglašivale o stalne i dugogodišnje napore Organizacija civilnog društva (OCD). Žene u crnom (ŽUC) su, počev od 2005. do 2010. godine kada je Rezolucija usvojena, zahtevale implementaciju R 1325, kao i usvajanje rezolucije Žena u crnom „Žene, mir, bezbednost“, sa zahtevima specifičnim za politički kontekst Srbije. U tome su imale podršku desetina OCD ali i jednog broja poslanica Skupštine Srbije. Nažalost, zahtevi ŽUC-a nisu bili uvršteni u dnevni red skupštinskog zasedanja, što svedoči o krajnjeoskudnom demokratskom kapacitetu i nedostatku političke volje institucija u Srbiji da uvažavaju inicijative i napore autonomnih organizacija civilnog društva u Srbiji i o neispunjavanju međunarodnih obaveza. Iz krajnjepragmatičnih razloga formalnog usvajanja međunarodnih dokumenata, početkom 2010. godine institucije države Srbije započele su proces izrade Nacionalnog akcionog plana (NAP) za primenu R 1325. Kao što su aktivistkinje u celom svetu i ranije upozoravale na opasnost birokratizacije R 1325 od strane država i dobrog dela OCD, u Srbiji je došlo do zloupotreba R 1325 radi postizanja političkih ciljeva vladajuće elite i jednog dela OCD.⁶

---

5 *Betty Reardon*, Rezolucija 1325 – instrument mira, Podlistak Žene, mir, bezbednost, decembar 2011, strana 14

6 *Žene, mir, bezbednost*, Rezolucija 1325 – 10 godina, Žene u crnom, Beograd, strana 10

Monitoring sprovođenja NAP-a za R 1325 u Srbiji

„Odnos srpske politike prema ratu, konfliktu i ratnom nasilju čini Srbiju veoma intrigantnom za studiju slučaja o konceptualizaciji ‘postkonfliktnog’ i načinu kako to utiče na političko tumačenje R 1325. Od načina na koji akteri vide povezanost srpske države s ratom 1990-ih, zavisi pristup raznim postkonfliktnim problemima koji moraju biti rešeni. U stvari, problemi identifikovani od strane aktera u srpskoj postkonfliktnoj sadašnjosti – a koji su pod uticajem različitih percepcija prošlosti i nada za budućnost – oblikuju sadašnje odgovore na R 1325.“

Lora Maklaud⁷

„Preko Rezolucije 1325 Srbija pretenduje ne samo da se promoviše kao ‘regionalni lider u primeni R 1325’ već i da se ‘kandiduje’ kao jedan od značajnih faktora u multinacionalnim operacijama, tj. da ‘aktivno doprinese procesu izgradnje mira, stabilnosti i bezbednosti’, da se prikaže kao jedna progresivna i kredibilna zemlja koja se snažno zalaže za mir u svetu, koristeći R 1325 radi novog dizajniranja Srbije kao mirnodopske ‘sile’ i stvaranje prošlosti bez rata i pranja krvavih tragova ratnih zločina. Umesto toga, mi smatramo da ‘jedan od prioriteta primene Rezolucije u Srbiji mora biti i postkonfliktna obnova društva, tj. procesi u kojima će se utvrditi činjenice o zločinima u prošlosti, utvrditi individualna krivična odgovornost, kazniti počinioci i izvršiti institucionalne reforme (pre svega lustracija) koje će omogućiti diskontinuitet institucija ali i društva, s režimom koji nosi odgovornost za genocid i najteže zločine.“

Staća Zajović⁸

---

7 *Laura McLeod*: Različita viđenja konfliktnog i postkonfliktnog perioda i političko tumačenje rodne bezbednosti kroz Rezoluciju 1325, *The International Feminist Journal of Politics* Vol. 13, No. 4 (2011): pp. 594–611. Prevele sa engleskog Žene u crnom.

8 *Staća Zajović*, Konferencija „Masovno zlostavljanje žena kao jedna od strategija u ratnom sukobu. Kako pronaći izlaz i koje odgovore pružiti ženama žrtvama“ u organizaciji „Federation Nationale Meres pour la Paix (Nacionalna federacija Majke za mir), Villeneuve D’Ascq, Francuska, Udruženje Majke enklave Žepe i Srebrenice, BiH, Sarajevo, 9. i 10. mart 2012.

Primetivši netransparentan, nedemokratski i neparticipativan proces izrade Nacionalnog akcionog plana (NAP) za primenu Rezolucije SB UN 1325, odsustvo organizacija civilnog društva iz procesa (o čemu svedoči i istraživanje Žena u crnom iz 2010. godine⁹), ignorisanje dugogodišnjeg zalaganja organizacija civilnog društva u edukaciji i lobiranju za promociju i usvajanje Rezolucije 1325, normativizam u ispunjavanju zahteva za integraciju Srbije u Evropsku zajednicu bez ikakvih stvarnih promena u životima žena, militaristički pristup izradi NAP-a i militarizaciju rodniha pitanja, Žene u crnom su osetile potrebu za efikasnijom kontrolom procesa sprovođenja NAP-a kao i praćenjem svih aktivnosti države na ovom planu kako bi aktivnosti vezane za Rezoluciju 1325 učinile transparentnijim građanima i građankama Srbije.

Žene u crnom smatraju da su žene tvorkinje mira i one koje održavaju sistem humane, umesto državne bezbednosti i da zbog toga postoji potreba za konstantnom kontrolom strategija koje država donosi u ime žena.

Žene u crnom su stoga započele proces lobiranja za nezavisni monitoring koji bi pratio sprovođenje NAP-a za R 1325 i koji bi bio organizovan upravo na način na koji je trebalo da bude organizovan i proces izrade NAP-a a to je uz učesće velikog broja ženskih OCD uz prisustvo nezavisnih institucija Republike Srbije.

Monitoringom sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 u Republici Srbiji kroz projekat *Orodnjavanje humane bezbednosti*, ŽUC su nastavile s feminističko-antimilitarističkim preispitivanjem tradicionalnog, militarizovanog pojma bezbednosti i kontrolom i pozivanjem države i institucija na odgovornost i polaganje računa. Cilj Žena u crnom jeste promocija koncepta humane bezbednosti, kreiranje feminističkog koncepta bezbednosti i izgradnja pravednog mira u skladu s potrebama žena i ženskim ljudskim pravima. Takođe, kroz aktivnosti monitoringa sprovođenja NAP-a, Žene u crnom su želele da ojačaju kapacitete ženskih OCD Srbije za efikasniju kontrolu države i njenih institucija zaduženih za implementacije NAP-ova i ostalih međunarodnih dokumenata.

Proces monitoringa sprovođenja NAP-a za R 1325 počeo je treningom o indikatorima od strane trenerki iz UN Women iz Njujorka održanom 2. i 3. juna 2011. godine u Radmilovcu. Trening je trajao dva dana; na njemu je učestvovalo devetnaest žena (19) aktivistkinja OCD (ASTRA, Autonomni ženski centar, Labris, Beogradski centar za bezbednosnu politiku

9 Žene, mir, bezbednost, Rezolucija 1325 – 10 godina, Žene u crnom, Beograd, strana 155

– BCBP, Inicijativa mladih, Žene juga, Žene za mir, Fraktal, Alternativni krug, Esperanca, Ženska romska mreža Banata i Udruženje Roma Danica iz sedam (7) gradova Srbije (Beograda, Leskovca, Pirota, Kragujevca, Pančeva, Novog Sada i Novog Bečaja) koje se bave pitanjem bezbednosti i predstavnica Zaštitnika građana. Na treningu je formirano četrdeset osam indikatora (48) koje su učesnice treninga smatrale najvažnijima za politički kontekst Srbije i unapređenje humane bezbednosti i formirana je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za R 1325 u Srbiji (u daljem tekstu Radna grupa) koja je narednih 10 meseci (jul 2011 – april 2012) pratila Primenu NAP-a. Radnu grupu su činile osam (8) aktivistkinja organizacija civilnog društva koje su učestvovala na treningu sa dugogodišnjim iskustvom u radu na pitanjima bezbednosti, humane bezbednosti i ljudskih prava iz osam (8) OCD (Žene u crnom, ASTRA, Žene juga, Žene za mir, Fraktal, Alternativni krug, Esperanca, Udruženje Roma Novi Bečej) i šest (6) gradova Srbije (Beograda, Leskovca, Pirota, Kragujevca, Novog Sada i Novog Bečaja) gde je istraživanje i sprovedeno. U toku istraživanja održano je šest (6) sastanaka Radne grupe i jedna konferencija „*Feminističko-antimilitaristički pristup konceptu, tumačenju i praksi R 1325*” radi zajedničkog kritičkog promišljanja ne samo primene i koncepta R 1325 kao i problema, izazova i teškoća u sprovođenju i monitoringu sprovođenja R 1325.

Radu Radne grupe i Žena u crnom solidarno i nesebično doprineli su profesorke i profesori sa Univerziteta u Beogradu i Zagrebu Zagorka Golubović, Dragana Dulić, Vesna Rakić-Vodinić, Saša Gajin i Lino Veljak, nezavisna stručnjakinja Biljana Branković i veliki broj domaćih i stranih volontera i volonterki kojima Žene u crnom ovim putem neizmerno zahvaljuju.

U cilju transparentnijeg rada Radne grupe i Žena u crnom, ceo proces istraživanja pratio je i Podlistak Žene, mir, bezbednost urednice Tamare Kaliterne. Radi širenja feminističko-antimilitarističkog koncepta bezbednosti, Podlistak je osim na sajtu Žena u crnom objavljivan i na sajtu Bezbednost po meri građana, Beogradskog centra za bezbednosnu politiku BCBP i grupe Global Network of Women Peacebuilders (GNWP) a prosleđivan je međunarodnoj i domaćoj Mreži Žena u crnom za čije interesovanje Žene u crnom ovim putem zahvaljuju.

Projekat monitoringa sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 podržan je od strane agencije UN Women.

Gordana Subotić
Marija Perković

Institucionalni preduslovi¹⁰

Nacrt Nacionalnog akcionog plana (NAP) za primenu R 1325 pripremljen je u ambiciozno kratkom roku od 6 meseci. Proces izrade dokumenta odvijao se u okviru Uprave za strategijsko planiranje SPO Ministarstva odbrane. Kao polazna osnova za izradu nacionalnih indikatora¹¹ poslužio je Izveštaj generalnog sekretara UN iz 2004. godine, u kome su date preporuke za izradu nacionalnih akcionih planova za primenu R 1325. Prilikom sastavljanja konačne liste indikatora za NAP u Srbiji, posebna pažnja poklonjena je indikatorima koji spadaju u delokrug rada Ministarstva odbrane i Ministarstva unutrašnjih poslova, dok su neki od indikatora iz delokruga Ministarstva zdravlja, Ministarstva rada i socijalne politike, Ministarstva pravde isključeni iz razmatranja.¹² U procesu izrade NAP-a za primenu Rezolucije 1325, učestvovalo je nekoliko OCD koje se pre svega bave pitanjima bezbednosti. Autonomne ženske grupe nisu bile pozvane da učestvuju i svojim iskustvom i znanjem doprinesu kreiranju NAP-a za primenu R 1325 u Srbiji.

Nedostaci konsultativnog procesa, nedovoljna uključenost drugih ministarstava i isključenost ženskih mirovnih organizacija, uticali su na karakter NAP-a i interpretaciju R 1325 u Republici Srbiji. Tradicionalni koncept bezbednosti odneo je prevagu nad konceptom humane bezbednosti, a R 1325, kao instrument koji prepoznaje posebne potrebe žena tokom i nakon konflikta kao i ulogu žena u mirovnim procesima, nije adekvatno kontekstualizovana u slučaju NAP-a za primenu R 1325 u Srbiji.

Republika Srbija je usvojila NAP za primenu R 1325 u decembru 2010. godine. Time je, kako se navodi u NAP-u, Republika Srbija kao članica Ujedinjenih nacija i zemlja koja teži prijemu u članstvo Evropske unije, pokazala „posebnu zainteresovanost da se posveti cilju ostvarivanja

---

10 **Cilj:** Obezbeđivanje sistemskih preduslova za sprovođenje Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN u Republici Srbiji

11 Indikatori „na jasan način prezentuju najvažnije karakteristike potrebne da se podrži donošenje odluka zasnovano na dobroj informisanosti“. Pomoću indikatora meri se i prati napredak.

12 Biljana Stojković, Indikatori za utvrđivanje položaja žena u sektoru bezbednosti R Srbije, Bezbednost Zapadnog Balkana, Rod i bezbednost, broj 19 (januar–april 2011), Beogradski centar za bezbednosnu politiku

ljudskih prava, s posebnim naglaskom na poboljšanje položaja žena u društvu" i želju da „aktivno doprinese procesima izgradnje mira, stabilnosti i bezbednosti". Razlozi za donošenje NAP-a, nažalost, govore o sektoru bezbednosti koji je više orijentisan prema bezbednosnim izazovima budućnosti a manje o sektoru bezbednosti kome će NAP omogućiti da na bolji način odgovori na posledice nedavnih ratova u Srbiji i u regionu.

Deset meseci nakon usvajanja NAP-a, počeli su da se ostvaruju institucionalni preduslovi za sprovođenje NAP-a. Zaključkom Vlade Republike Srbije iz oktobra 2011. godine formirana su institucionalna tela Politički savet i Multisektorsko koordinaciono telo za sprovođenje NAP-a za primenu R 1325 – Žene, mir i bezbednost, na period do 2015. godine. U decembru 2011. godine usvojen je Zaključak Vlade Republike Srbije o izmeni i dopuni Zaključka o obrazovanju Političkog saveta i Multisektorskog koordinacionog tela.

Politički savet je političko telo na visokom nivou koje neposredno brine o stvaranju političkih uslova za realizaciju ciljeva i aktivnosti NAP-a. Prema Godišnjem planu rada Političkog saveta za 2012. godinu, predviđene su sledeće aktivnosti: stvaranje uslova za realizaciju ciljeva i aktivnosti NAP-a na osnovu R 1325 u RS, usmeravanje rada Multisektorskog koordinacionog tela za sprovođenje NAP-a, održavanje sednica Političkog saveta i dostavljanje izveštaja nadležnom odboru Vlade o realizaciji aktivnosti u periodu decembar 2011 – mart 2012. godine. Za planirane aktivnosti izdvojena su minimalna sredstva, uglavnom za održavanje sastanaka Političkog saveta i Analitičke grupe MO i VS.

Transparentnost rada Političkog saveta treba da bude obezbeđena objavljivanjem svih „značajnijih"¹³ vesti na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva odbrane¹⁴. Umesto kratkih vesti i pobrojanih aktivnosti, Radna grupa je zatražila od Političkog saveta podatke koji nisu bili dostupni na internet prezentaciji Ministarstva odbrane a koji su se takođe činili od značaja. Kako je Radna grupa dobila na uvid samo izveštaj s konstitutivne sednice Političkog saveta, znači da drugih zasedanja ovog tela nije bilo. Izveštaj Političkog saveta s preporukama koje treba da usmere dalji rad Multisektorskog tela nije dostavljen na uvid Radnoj grupi. Ista situacija je i sa izveštajem nadležnom odboru Vlade o realizaciji aktivnosti za period decembar 2011 – mart 2012. godine.

13 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a na koje je primila odgovore 3. aprila 2012.

14 Sajt: <http://www.mod.gov.rs/>, 25. 05. 2012.

Multisektorsko koordinaciono telo (MKT) je operativno telo Vlade Republike Srbije koje se stara o realizaciji ciljeva i zadataka Nacionalnog akcionog plana a kojim predsedava Ministarstvo unutrašnjih poslova. Konstitutivna sednica Multisektorskog koordinacionog tela održana je u novembru 2011. godine. Krajem januara 2012. godine, MKT je trebalo da sačini jedinstven i ujedno prvi izveštaj koji će podneti Političkom savetu i nadležnom odboru Vlade. Ovaj izveštaj nije dostavljen na uvid Radnoj grupi za monitoring. Umesto toga, u odgovoru Ministarstva unutrašnjih poslova navedeno je da je na sednici Multisektorskog tela, koja je održana u junu 2012. godine, doneta odluka da se u što kraćem roku krene sa izradom internet prezentacije na kojoj će biti prezentovane sve aktivnosti MKT¹⁵.

Izveštavanje Političkog saveta i Multisektorskog tela do sada je bilo nedovoljno. Akcenat je više stavljen na nabranjanje preduzetih aktivnosti nego na njihove rezultate, uticaj i efekte. Organizacije civilnog društva nisu uključene u rad ovih tela niti je saradnja sa OCD predviđena u sklopu mehanizama za praćenje i evaluaciju njihovog rada. Poslovanik rada Političkog saveta, na primer, ne predviđa da se u njegov rad i praćenje uključuju ženska udruženja i druge organizacije civilnog društva, ali prema odgovoru iz MO „ne postoje prepreke za pronalaženje odgovarajućeg modela saradnje. Štaviše, svaka sugestija i konstruktivan predlog za saradnju biće dobrodošli“.¹⁶

Analitičke grupe ili istraživački timovi pri nadležnim ministarstvima/ upravama/agencijama u sektoru bezbednosti imaju zadatak da prate, godišnje planiraju i iniciraju sprovođenja NAP-a u praksi, utvrđuju statističke i druge pokazatelje sprovođenja NAP-a na osnovu utvrđenih indikatora. Analitičke grupe su formirane u okviru Ministarstva odbrane, Uprave carina, Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, BIA i MUP-a.

Umesto da pojača uspostavljanje i primenu normativno-institucionalnog okvira i instrumenata (npr. Zakon o ravnopravnosti polova) u MO i VS, NAP za primenu R 1325 u Srbiji predviđa uvođenje dodatnih mehanizama rodne ravnopravnosti kao što su savetnik/ca za rodnu ravnopravnost i „osobe od poverenja“ u Ministarstvu odbrane, MUP-u, Upravi carina, Bezbe-

15   Odgovori na zahtev Radne grupe, koji je poslat 13. juna 2012. godine Ministarstvu unutrašnjih poslova, primljeni su posle pokretanja postupka kod Poverenika za informacije od javnog značaja, 4. jula 2012. godine.

16   Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

dnosno-informativnoj agenciji i Upravi za izvršenje krivičnih sankcija.

Za sada su imenovane savetnice za rodnu ravnopravnost ministara u Ministarstvu odbrane, u MUP-u i direktora Uprave carina. Pošto se plan sprovodi u pet institucija, preostaje da u narednom periodu BIA i Uprava za izvršenje krivičnih sankcija takođe uvedu ovaj mehanizam.

Uvođenje mehanizma „osobe od poverenja“, kao institucionalnog mehanizma rodne ravnopravnosti koji je predviđen NAP-om a koji bi trebalo da odgovori na slučajeve diskriminacije po rodnoj osnovi u sektoru bezbednosti, odloženo je za 2012. godinu.

Dvanaest meseci od usvajanja NAP-a, Nadzorno telo nije konstituisano. Povodom prve godišnjice, krajem 2011. godine, održano je javno slušanje tokom koga je predstavljen napredak u sprovođenju NAP-a za primenu R 1325. Naglašena je važnost i hitnost održavanja sednice Narodne skupštine na kojoj će se doneti Odluka o formiranju Nadzornog tela u koje će nadležni odbori Narodne skupštine delegirati svoje predstavnike/ce. Nadzorno telo treba da služi kao demokratski nadzorni mehanizam za sprovođenje NAP-a, koji formira Narodna skupština Republike Srbije. Ovo telo treba da kontroliše i nadzire rad svih organa i mehanizama za sprovođenje Nacionalnog akcionog plana. Politički savet i Multisektorsko koordinaciono telo podnose Nadzornom telu šestomesečni i godišnji izveštaj.

Devetnaest meseci nakon usvajanja NAP-a, Nadzorno telo još uvek nije konstituisano.

Odlučivanje

Republika Srbija je uspostavila normativni okvir koji bi trebalo da omogući stvaranje ambijenta za ravnopravno učešće žena u odlučivanju u javnim poslovima. Prihvatajući međunarodne standarde i dokumenta koji obavezuju na stvaranje uslova za veću zastupljenost žena na pozicijama od javnog značaja, država je putem Ustava, zakona i brojnih nacionalnih strategija, utvrdila metodologiju za primenu međunarodnih standarda.

Od 2000. godine, nakon pada Miloševićevog režima, formirano je nekoliko tela na nivou Republike, kao što su Savet za ravnopravnost polova na nivou Vlade, zatim posebna unutrašnja organizaciona jedinica u sastavu Ministarstva rada i socijalne politike, Uprava za rodnu ravnopravnost a na nivou Narodne skupštine Odbor za rodnu ravnopravnost. Takođe, izvršene su izmene krivičnog, radnog i porodičnog zakonodavstva. Donet je Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti polova, kao i neke od državnih strategija¹⁷. Zakon o ravnopravnosti polova (Sl. glasnik RS br. 104/2009) garantuje jednaku dostupnost poslova i položaja i uvodi sistem kvota u organima javne vlasti, nalažući primenu afirmativnih mera radi dostizanja najmanje 30% zastupljenosti žena (član 14 Zakona). Zakon o zabrani diskriminacije ustanovljava Poverenika za ravnopravnost kao nezavisno nadzorno telo za zaštitu prava garantovanih ovim zakonom, ali i poseban sudski postupak za zaštitu od diskriminacije. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti (Sl. glasnik RS br. 15/2009) obuhvata oblasti koje se tiču učešća žena u kreiranju politika i donošenju odluka u oblasti ekonomije, obrazovanja, zdravlja, nasilja nad ženama, kao i pitanja sredstava javnog informisanja i javnog mnjenja, prepoznatih u procesu donošenja dokumenta kao ključnih za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti.

Ipak, bez obzira na ovako širok dijapazon normativnih instrumenata za unapređenje rodne ravnopravnosti, u praksi je malo pomaka i sve se svodi na ispunjavanje formalnih obaveza propisanih dokumentima. Primera radi,

---

17 Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima (Sl. glasnik RS br. 27/11), Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2009. do 2015. godine (Sl. glasnik RS br. 115/09), Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (Sl. glasnik RS br. 88/09), i dr.

Zakon o izboru narodnih poslanika (Sl. glasnik RS br. 104/2009 i dr.) u čl. 40a predviđa da na izbornoj listi među svaka tri kandidata po redosledu na listi mora biti najmanje po jedan kandidat manje zastupljenog pola. Nakon izbora sprovedenih 6. maja 2012. godine, uočeno je da posle verifikacije mandata u Narodnoj skupštini, Skupštini AP Vojvodine i lokalnim skupštinama izabrane žene zamenjuju njihove stranačke kolege muškarci, jer ne postoji obaveza da i nakon izbora stranke zadrže 30% žena kao poslanica ili odbornica. Praksa takođe pokazuje da čak i kada se ispoštuju kvote za manje zastupljen pol kao formalni zahtev, u postojećoj društvenoj i političkoj klimi u Srbiji, delatnost žena koje učestvuju najčešće je obojena stavovima vladajuće rodne većine.

Kada je u pitanju praćenje učešća žena u procesu odlučivanja u sektoru bezbednosti, ono je neodvojivo od normativno-institucionalnog opšteg okvira. Potrebno i dalje raditi na unapređivanju tog okvira kako bi se opšte odredbe Zakona o ravnopravnosti polova dosledno primenile na pojedina ministarstva u sektoru odbrane i bezbednosti, kao i u Narodnoj skupštini, tj. njenim odborima. Takođe, nepohodno je uspostaviti obavezujuće mehanizme kojima bi se institucionalna tela za rodnu ravnopravnost neizostavno uključila u procese donošenja odluka.

Period od 2010. do 2013. godine je određen za primenu aktivnosti koje su predviđene NAP-om sa ciljem povećanja učešća i uticaja žena na odlučivanje u odbrani i bezbednosti. Rezultati do kojih je došla Radna grupa za monitoring primene NAP-a, a koji su predstavljeni u ovom izveštaju, pokazuju potpunu neaktivnost državnih organa na implementaciji pomenutih aktivnosti. Nije uspostavljena saradnja po vertikali, tj. od republičkih ka lokalnim vlastima, radi efikasnijeg sprovođenja NAP-a pa su tako na lokalnom nivou potpuno nepoznati ciljevi NAP-a, kao i aktivnosti za implementaciju tih ciljeva. Mora se istaći i nedostatak adekvatnih obuka za predstavnike i predstavnice institucija na svim nivoima vlasti za primenu Rezolucije 1325.

Saradnja državnih institucija sa OCD svedena je na deklarativno izražavanje uvažavanja OCD, ali u praksi ta saradnja uopšte ne postoji. Koliko je veliki jaz između institucija i organizacija civilnog društva u oblasti odbrane i bezbednosti, govori i činjenica da su članice Radne grupe morale više puta da šalju dopise institucijama u kojima zahtevaju pružanje potrebnih informacija, kao i da su u velikom broju slučajeva morale da se obrate Povereniku za informacije od javnog značaja. U procesu izrade i primene NAP-a, pažnja je pre svega usmerena ka državnim institucijama, dok je prepoznavanje uloge i podrška misiji i aktivnostima organizacijama civilnog društva koje su među prvima promovisale Rezoluciju 1325 potpuno izostala.

Uticaj žena na odlučivanje o odbrani i bezbednosti¹⁸

Povećanje zastupljenosti žena u strukturi bezbednosti i na rukovodećim mestima u državnim institucijama koje odlučuju o bezbednosnim pitanjima, trebalo bi, kako je zamišljeno NAP-om, da poveća i njihov uticaj na odlučivanje u sektoru bezbednosti. Radna grupa međutim nije zabeležila pozitivne pomake u realizaciji ove aktivnosti. Istovremeno, važno je naglasiti da se neophodnost i značaj političke participacije ne može meriti samo brojem mesta koje žene zauzimaju na različitim nivoima vlasti, već mogućnostima da suštinski utiču na političku agendu i kreiranje javnih politika.

U prošlom sazivu Narodne skupštine, u radu Odbora za bezbednost učestvovala je samo jedna žena (5,88%), u Odboru za inostrane poslove žene su učestvovala sa 29,4% dok je najveća zastupljenost žena bila u Odboru za rodnu ravnopravnost, čak 82,3%.

Radna grupa je pokušala da prikupi više informacija o efektima rada Narodne skupštine, pre svega rada Odbora za ravnopravnost polova, u pogledu analiza uticaja predloga zakona na žene i muškarce i posebno na višestruko diskriminirana lica, kao i o broju uloženi amandmana, ali je primljen odgovor da su dostavljena pitanja „tematski složena i obimna te zahtevaju konsultacije Službe Narodne skupštine sa članovima Odbora NS koji su za predmetnu tematiku nadležni. Budući da su raspisani parlamentarni izbori, sednice odbora Narodne skupštine najverovatnije se neće održavati u ovom sazivu NS. Služba Narodne skupštine započela je u punom obimu poslove vezane za izborne radnje, u funkciji Službe Republičke izborne komisije”.¹⁹

Iako je u odnosu na 2002. godinu, u prošlom sazivu Narodne skupštine (2008–2012) ostvareno gotovo dvostruko povećanje broja žena u poslaničkim klupama, to nije nužno obezbedilo promenu političke agende ili snažnije zastupanje interesa različitih grupa žena u skupštinskim raspravama. Interesi najugroženijih sugrađanki, Romkinja i drugih višestruko diskriminiranih grupa, i dalje su na samim marginama skupštinskih diskusija.

Ovaj problem je tesno povezan sa širim pitanjem ličnog integriteta narodnih poslanika/ca, sa stepenom demokratičnosti i profesionalnosti

---

18 **Cilj:** Povećanje učešća i uticaja žena na odlučivanje u odbrani i bezbednosti. **Poseban cilj:** Povećanje zastupljenosti žena u strukturi bezbednosti i na rukovodećim mestima, posebno u državnim institucijama koje odlučuju o bezbednosnim pitanjima.

19 Odgovor Narodne skupštine Republike Srbije, primljen 16. marta 2012. godine

stranaka, kao i s političkim prioritetima stranke. Političke partije u Srbiji, kao visokocentralizovane i dominantno muške organizacije unutar kojih se donosi većina odluka, ograničavaju mogućnosti za veći uticaj žena u odlučivanju. U takvom političkom ambijentu, ne čudi mali broj primera samostalnog istupanja žena na rukovodećim položajima ili njihovog udruživanja preko partijskih linija razdvajanja radi rešavanja pitanja od zajedničkog interesa za sve žene i za poboljšanje predstavljanja sopstvenih stavova i interesa u politici.

Nespremnost da se ostvare mere koje ženama i muškarcima pružaju jednake izgleda za zastupljenost i uticaj u odlučivanju, pokazuje i Vlada Republike Srbije. Iako Zakonom o ravnopravnosti polova nije propisan obavezan procenat žena koje bi trebalo da budu izabrane na ministarskim funkcijama, postoji preporuka da ih kao i u Skupštini Srbije bude najmanje trećina. U prošlom sazivu Vlade (2008–2012) žene su bile zastupljene sa samo 20% a od sedamnaest ministarstava samo dva su vodile žene (11,8%). U pokrajinskoj vladi, u predsedništvu je učestvovalo 17% žena dok su od ukupnog broja članova/ica Vlade svega 9,1% činile žene. Među predsednicima opština izuzetno je niska zastupljenost žena i prema podacima iz 2008. godine iznosila je samo 4,2% .

Kada je reč o Ministarstvu odbrane, nisu zabeležene pozitivne promene u zastupljenosti žena tokom 2011. godine.

Institucija	Procenat žena među zaposlenima		Procenat žena na rukovodećim položajima	
	2010	2011	2010	2011
Ministarstvo odbrane	19,5	19,25		8,95
Civili u sistemu odbrane	51,8	49,53		10,07
Vojnoobaveštajna agencija		17,2		2,27
Vojnobezbednosna agencija		11,11		4,65
Vojnomedicinska akademija	65,11	65,54	27,64	13,86

T.1. Zastupljenost žena u sektoru bezbednosti 2010. i 2011.

Prema Godišnjem izveštaju o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije, koji obuhvata period od septembra 2010. do septembra 2011. godine, aktivnosti koje treba da doprinesu većem uticaju žena u procesu odlučivanja nisu uopšte ili su samo delimično realizovane. Izgradnja normativno-institucionalnog okvira i instrumenata i mera koji garantuju ostvarivanje prava žena na ravnopravnu zastupljenost u MO i VS (npr. Zakon o ravnopravnosti polova) nije realizovana. Izborom državne sekretarke za politiku odbrane, stvoreni su uslovi za povećanje uticaja žena na odlučujućim odbrambenim i bezbednosnim pitanjima, međutim, normativni preduslovi za ostvarenje ovog cilja po dubini sistema nisu stvoreni. Nikakav napredak nije učinjen u pogledu stvaranja mogućnosti za organizovano zastupanje interesa žena u MO i VS osnivanjem strukovnih udruženja žena oficira i podoficira ili organizovanjem Asocijacije žena u MO i VS²⁰. U MO i VS nisu utvrđene obaveze predlagača odluka, strategija, politika ili mera da u okviru svog obrazloženog predloga uključi sagledavanje efekata koje će primena odluka imati na žene i muškarce. Takođe, procesna pravila koja regulišu planiranje rada u MO i VS sa ciljem stvaranja procesnih pretpostavki za blagovremeno uključivanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost nisu realizovana.²¹

---

20 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja i sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

21 Ibid

Uključivanje mehanizama za rodnu ravnopravnost²²

Postojeći mehanizmi za rodnu ravnopravnost, bilo da je reč o Upravi za rodnu ravnopravnost, skupštinskim odborima za rodnu ravnopravnost na nacionalnom ili lokalnom nivou, ili lokalnim komisijama za rodnu ravnopravnost, trebalo bi da se povežu s mehanizmima odlučivanja iz sektora odbrane i bezbednosti i da kroz svoje delovanje utiču na oblikovanje bezbednosnih rodnosenzitivnih politika. Međutim, u moru strateških dokumenata i planova, uočeno je da izostaje međusobno razumevanje i koordinacija različitih tela prilikom donošenja dokumenata. Ne samo da ova tela ne saraduju u procesu izrade dokumenata, već i onda kada su dokumenta u završnoj fazi, ne razmenjuju ih međusobno radi pregleda i eventualnih sugestija.

Politički savet i Multisektorsko koordinaciono telo, kao institucionalni mehanizmi za sprovođenje NAP-a, trebalo bi da pospeše komunikaciju i saradnju između tela za rodnu ravnopravnost i državnih organa u čijoj je nadležnosti odlučivanje o odbrani i bezbednosti. Njihovo izveštavanje je do sada bilo nedovoljno pa ostaje da se vidi da li će i kakve dugoročne efekte ove mere i mehanizmi imati na politiku bezbednosti i odbrane.

Na lokalnom nivou, izazovi uvođenja ili osnaživanja mehanizama rodne ravnopravnosti i uspostavljanja bolje prekosektorke saradnje više su nego očigledni. Primera radi, u konsultacijama koje je organizovala Uprava za rodnu ravnopravnost tokom izrade Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine učestvovalo je Udruženje Roma Novi Bečej, koje se bavi problematikom žena Romkinja i njihovim položajem kao najranjivijom grupom. Analizom stanja koja je tom prilikom urađena, a tiče se položaja Romkinja, prikupljeni su brojni primeri nasilja, rasizma i diskriminacije koju trpe žene Romkinje. Poseban akcenat je stavljen na problem bezbednosti kao jedno od najznačajnijih pitanja. Ovo je trebalo da bude podsticaj lokalnoj samoupravi da uspostavi lokalno telo za

---

22 Cilj: Povećanje uticaja žena na odlučivanje i ostvarivanje prava žena da ravnopravno i zajedno s muškarcima učestvuju u odlučivanju o odbrambenim i bezbednosnim pitanjima.

Aktivnost: Ustanovljavanje institucionalnih i normativnih okvira i preduzimanje mera radi obezbeđenja povećanja uticaja žena na odlučivanje o odbrambenim i bezbednosnim pitanjima, uz pomoć: Uključivanja institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost na svim nivoima u sprovođenju povećanja uticaja i ostvarivanja prava žena u odlučivanju o odbrambenim i bezbednosnim pitanjima.

rodnu ravnopravnost, ali to do danas nije učinjeno, baš kao što još uvek nije započeta izrada lokalnog akcionog plana za poboljšanje položaja žena Romkinja. Pomenutu analizu stanja nije uvažio niti uzeo u razmatranje u svom radu ni lokalni Savet za bezbednost u opštini Novi Bečej. U sastavu ovog tela nema žena Romkinja, niti drugih predstavnica nacionalnih manjina a kanali za komunikaciju s predstavnicima lokalnog Saveta za bezbednost gotovo da ne postoje. Od osnivanja lokalnog Saveta za bezbednost nijedna OCD nije bila pozvana na konsultacije. Uloga organizacija civilnog društva ovde je posebno važna.

U odgovoru na pitanja Radne grupe za monitoring Rezolucije 1325, Ministarstvo odbrane je istaklo da planovi za finansijsku podršku projekata OCD koji su u vezi s pitanjima rodne ravnopravnosti, ne postoje za 2012. godinu. U 2011. godini, prema odgovoru iz Ministarstva odbrane, nisu bila izdvojena sredstva u ovu svrhu²³. Osim toga, Ministarstvo je istaklo i da ono „nije obavezno da vrši izdvajanja za ovu namenu“ te da „osim Saveza rezervnih vojnih starešina Srbije, Ministarstvo odbrane nije finansiralo druge nevladine organizacije“.²⁴ To je još jedan pokazatelj nerazumevanja uloge OCD u procesu reforme sektora bezbednosti.

Sagledavajući stanje na lokalnom nivou, na primeru Leskovca, vidimo da su izdvajanja za nevladine organizacije (budžetska linija 481) podeljena u dve grupe, kao projektno finansiranje i finansiranje iz budžeta, pri čemu su organizacije razvrstane prema oblastima delovanja na organizacije od opšteg interesa, iz oblasti sporta, kulture i socijalne zaštite. Udruženja od javnog interesa i udruženja iz oblasti kulture finansirana su projektno, pri čemu su u 2011. godini to bila dva udruženja od opšteg interesa (Romsko udruženje „Rosa“ i Opštinski odbor rezervnih vojnih starešina), dok su ostali finansirani iz budžeta, gde preovlađuju udruženja različitih kategorija pacijenata ili osoba s posebnim potrebama.

Interesantno je da u kategoriju budžetski finansiranih udruženja spada i udruženje „Veterani rata 1991–1999“, za koje je od inicijalno planiranih 750 000 RSD isplaćeno samo 50 000 RSD u 2011. godini što se dovodi u vezu s protestom ratnih vojnih veterana ispred zgrade Opštine. Na budžetu

---

23 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

24 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

grada Leskovca nema nijedne organizacije civilnog društva koja se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti, niti je bilo projektnog finansiranja u ovoj oblasti.

Uključivanje organizacija civilnog društva u javnu raspravu o odbrani i bezbednosnim pitanjima²⁵

U protekle tri godine, usvojeno je nekoliko strategijskih dokumenata o odbrani i bezbednosnim pitanjima na nacionalnom, pokrajinskom, lokalnom, opštinskom i gradskom nivou. To su: Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije, Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, Strategija odbrane, kao i lokalne strategije bezbednosti koje su donete na nivou nekoliko opština i gradova u Srbiji.

Kada je reč o saradnji sa OCD, Ministarstvo odbrane, kao dobar primer u dosadašnjem radu, može navesti samo učešće organizacija civilnog društva na dva okrugla stola, u okviru javne rasprave o nacrtima Strategije nacionalne bezbednosti i Strategije odbrane Republike Srbije, kao i prihvatanje inicijative da se produži trajanje javne rasprave o ovim dokumentima. Tokom 2008. godine i početkom 2009. godine, organizacije civilnog društva podnosile su nacрте i sugestije na pomenuta dokumenta, što je, prema rečima predstavnika Ministarstva odbrane, „u značajnoj meri usvojeno”²⁶. Nije poznato koji su komentari usvojeni (ceo proces bolje objašnjen u delu Uspešnost strategija i zakona Republike Srbije, Strategija nacionalne bezbednosti). Međutim, ono što je uočljivo jeste da u postojećim dokumentima, kao i u istraživanjima koja služe kao platforme za ova dokumenta,

---

25 **Cilj:** Povećanje uticaja žena na odlučivanje i ostvarivanje prava žena da ravnopravno i zajedno s muškarcima učestvuju u odlučivanju o odbrambenim i bezbednosnim pitanjima. **Aktivnost:** Uključivanje nevladinih organizacija u javnu raspravu o sadržaju strategijskih dokumenata o odbrani i bezbednosnim pitanjima u otvorenom i demokratskom, participativnom procesu odlučivanja.

26 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

izostaje rodna perspektiva bezbednosti i uključivanje relevantnih OCD u konsultativni proces.

Kao što smo već objasnile u uvodu, prilikom izrade NAP-a za primenu Rezolucije 1325, takođe nije bila uvažena i prepoznata uloga ženskog mirovnog aktivizma. Ministarstvo odbrane samo deklarativno smatra ulogu OCD „veoma važnom”²⁷ a saradnju sa OCD svodi na komunikaciju sa odabranim i prihvatljivim OCD.

U cilju povećanja uticaja žena na odlučivanje o odbrambenim i bezbednosnim pitanjima, NAP-om su predviđene i konsultacije sa ženama²⁸, kao i višestruko diskriminisanim licima i grupama, naročito kada neka mera, propis ili politika imaju neposredne posledice na njihov položaj ili prava. U Godišnjem izveštaju o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije, navedeno je da konsultacije sa ženama zaposlenim u sektoru bezbednosti, kao i višestruko diskriminisanim licima i grupama, nisu organizovane tokom 2011. godine, dok je za 2012. godinu planirano konsultovanje u vidu upitnika, anketa ili organizovanjem konsultativnih sastanaka na predlog savetnice za rodnu ravnopravnost ministra odbrane.²⁹

Problem je što MO ovu aktivnost posmatra isključivo u kontekstu žena zaposlenih u sektoru bezbednosti, i tako potpuno zanemaruje iskustva i potrebe žena pogođenih ratovima na prostoru SFRJ, njihov uticaj u odlučivanju o odbrani i bezbednosnim pitanjima, kao i posledice koje politike i propisi imaju na njihov položaj i prava. To bi trebalo da bude glavni cilj sprovođenja R 1325 u Srbiji. Nasuprot tome, NAP deluje kao još jedan mehanizam rodne ravnopravnosti, koji je specifično skrojen za potrebe sektora bezbednosti i koji je orijentisan prema (bezbednosnim izazovima) budu-

---

27 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

28 **Cilj:** Povećanje uticaja žena na odlučivanje i ostvarivanje prava žena da ravnopravno i zajedno s muškarcima učestvuju u odlučivanju o odbrambenim i bezbednosnim pitanjima. **Aktivnost:** Organizovanje konsultovanja žena, kao i višestruko diskriminisanih lica i grupa, naročito kada neka mera, propis ili politika imaju neposredne posledice na njihov položaj ili prava.

29 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja i sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

čnosti, bez uvažavanja činjenice da se Srbija i dalje suočava s brojnim posledicama nedavnih ratova i da je i dalje u procesu izgradnje trajnog mira. Pored toga, imajuću u vidu da više od dve godine od usvajanja NAP-a, u MO i VS još uvek nisu utvrđene obaveze predlagača odluka, strategija, politika ili mera da u okviru svog obrazloženog predloga uključi sagledavanje efekata koje će primena odluka imati na žene i muškarce, teško se može govoriti o spremnosti i iskrenim naporima da se u okviru sistema bezbednosti uspostavi otvoren i demokratski, participativni proces odlučivanja.

Informacije o konsultacijama sa ženama, posebno višestruko diskriminisanim licima i grupama, zatražene su i od Uprave za rodnu ravnopravnost. U svom odgovoru, direktorka Uprave za rodnu ravnopravnost i sama je ukazala na nedostatke NAP-a u pogledu jasnog definisanja odgovornosti nosilaca predviđenih poslova i zadataka.³⁰ U odgovoru se dalje ističe da je Uprava za rodnu ravnopravnost realizovala konsultacije s predstavnicima i predstavnicama OCD u vezi sa izradom i sprovođenjem Zakona o ravnopravnosti polova, NAP-a za primenu Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine, Opšteg protokola o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima i Nacionalne strategije za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici.³¹ Uprava je pomenute konsultacije sprovela u okviru svog redovnog plana rada na poboljšanju položaja žena i unapređivanju rodne ravnopravnosti.

Bez efikasnog mehanizma prekosektorske saradnje ili procesa koji

---

30   Odgovor Uprave za rodnu ravnopravnost od 26. decembra 2011. godine, na upitnik Radne grupe za monitoring: „Uprava za rodnu ravnopravnost nije neposredno navedena za jednog od nosilaca aktivnosti, iako bi se moglo protumačiti, s obzirom na to da Uprava predstavlja deo Ministarstva rada i socijalne politike na osnovu Zakona o ministarstvima (Sl. glasnik RS br. 16/11), da se ovaj deo Plana odnosi i na ovu instituciju. Ipak, ukoliko se pogleda čitav Nacionalni akcioni plan, a naročito kolona nosioci aktivnosti i saradnici, može se na više mesta pronaći eksplicite naznačena Uprava za rodnu ravnopravnost i pored toga što je Ministarstvo za rad i socijalna pitanja već pomenuto u okviru iste aktivnosti (aktivnosti I 1.1, 2.7 i 2.9; III 1.1; V 1.2, 1.3, 1.4 i 2.3), a što, kao što je rečeno, nije slučaj i za aktivnost III 2.8 za koje je Radna grupa za monitoring implementacije Nacionalnog akcionog plana za Rezoluciju Saveta bezbednosti UN 1325 u Srbiji, odnosno, Udruženje Roma Novi Bečej, tražilo informacije.”

31   Odgovor Uprave za rodnu ravnopravnost od 26. decembra 2011. godine na upitnik Radne grupe

će obezbediti da se NAP dosledno sprovodi kroz politike i budžete svih nadležnih ministarstava, postoji opravdana sumnja da će se aktivnosti NAP-a za primenu R 1325 sprovoditi samo ukoliko se poklapaju s redovnim aktivnostima i prioritetima uključenih ministarstava. To otvara prostor za selektivnost i nedoslednost u sprovođenju NAP-a i usmeravanje pažnje na tek nekoliko aspekata Rezolucije 1325.

Kada je reč o lokalnom nivou, nekoliko gradova i opština usvojilo je lokalne strategije bezbednosti. Metodologije izrade ovih dokumenata kao i njihove sadržine, bitno se razlikuju od grada do grada, zavisno od toga uz čiju podršku je izrađena (PBILD, UN, USAID ili OEBS). Na primer, u Leskovcu je izradu Dijagnoze lokalne bezbednosti finansirao program UN-a, PBILD, dok je u Nišu to bio USAID.

Iako metodologija izrade Dijagnoze bezbednosti³² (što je zapravo izrada studije izvodljivosti), nalaže obavezno učešće OCD u procesu izrade Strategije, do toga u Leskovcu nije došlo. Lokalna ženska organizacija „Žene za mir“ u taj proces uključila se u trenutku kada je on bio u finalnoj fazi. Uočavajući brojne manjkavosti, organizacija „Žene za mir“ je reagovala i svojim komentarima i preporukama uspela da odloži proces usvajanja dokumenta.

Strategija bezbednosti grada Niša³³ usvojena je na sednici Skupštine grada Niša u junu 2010. godine. U njenoj izradi učestvovala su tri pozvane organizacije civilnog društva. U odgovoru na upitnik Radne grupe nije navedeno o kom profilu OCD je reč i da li je među njima bilo lokalnih ženskih organizacija.

Iskustva Leskovca i drugih opština nameću zaključak da se koncept uključivanja civilnog društva u procese izrade strategija bezbednosti često iscrpljuje uključivanjem organizacija koje su na opštinskim budžetima (osobe sa invaliditetom, udruženja bolesnika i sl.), što ne daje potreban kvalitet kada je u pitanju rodna dimenzija bezbednosti. Takođe, tokom praćenja primene NAP-a, uočeno je i da se bezbednost žena na lokalnom nivou pre svega posmatra kroz bezbednost od opšteg kriminaliteta, čak i nespecificiranog kroz dela rodnozasnovanog nasilja (seksualni delikti, nasilje u porodici).

---

32 Metodološke smernice: <http://rs.one.un.org/organizations/12/SAFER%20CITIES%20FINAL.pdf>

33 Sajt: www.ni.rs/strategije-grada.html, 15. 3. 2012.

Uključivanje

Mnogo žena u Srbiji i širom regiona platilo je visoku cenu nacionalističko-militarističke politike srpskog režima iz 1990-ih godina. Žene su brinule o žrtvama rata, izbeglicama, dezerterima. Žene su prve izašle na ulicu i pobunile se protiv rata. One su organizovale najveći broj nenasilnih protesta protiv rata, bile istrajne i nepokolebljive u rušenju diktatorskog režima. Nažalost, pad režima 2000. godine nije doneo očekivane promene, niti je ispunio obećanja. Žene su i danas u Srbiji najveće gubitnice rata, tranzicije, nepravedne privatizacije, a tome treba dodati i rodnu nejednakost u sferi radnih prava, ekonomske i političke moći, kao i u sferi obrazovanja.³⁴

U mirovnim sporazumima koji su obeležili kraj ratova na tlu bivše SFRJ, žene praktično nisu učestvovala. Iako su činile većinu civilnih žrtava, i aktivno doprinosile izgradnji mira putem ženske solidarnosti i uzajamne podrške bez obzira na državnu, etničku i religijsku pripadnost, žene su zapostavljene i isključene iz institucionalnih procesa posredovanja i pregovaranja. Kada je otpočela faza izgradnje mira, žene su isključene iz procesa odlučivanja i uticaja na važna pitanja za stabilnost i bezbednost. Ovakav status žena ne čudi kad su u pitanju sukobi na prostoru bivše SFRJ, s obzirom na to da žene nisu mogle zauzeti visoke pozicije i činove i odlučivati o miru i ratu 1990-ih godina u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (JNA), osim kao vojnkinje, dobrovoljke i civilne žrtve rata. Žene su počele da se školuju na Vojnoj akademiji tek 2007. godine. Pored toga, sistem bezbednosti i dalje odlikuje zatvorenost, nedemokratičnost i mali uticaj žena u odlučivanju.

Jedan od preduslova za stvaranje trajnog mira na principima demokratije i zaštite ljudskih prava jeste i uključivanje rodne perspektive u procese postkonfliktne rekonstrukcije, kao i povećanje broja i uticaja žena koje učestvuju u ovim procesima. Uključivanje žena u rešavanje konflikata i postkonfliktnih situacija nalazi se u središtu R 1325 a NAP za primenu R 1325 u Srbiji predviđa niz mera i aktivnosti koje treba da doprinesu ostvarenju tog cilja. Primarne aktivnosti NAP-a, međutim, jesu aktivnosti za povećanje učešća žena u multinacionalnim operacijama, ali su postkonfliktna pitanja kao što su to programi rehabilitacije i reintegracije, programi razoružanja, i

³⁴ Žene, mir, bezbednost Rezolucija 1325 – 10 godina, Žene u crnom, Beograd, 2010. strana 8

programi koji rešavaju probleme žena izbeglica i internoraseljenih lica stavljena u drugi plan bez ikakvih naznaka da je tim pitanjima dat jednak značaj kao i učešću žena u multinacionalnim operacijama.

Rezultati do kojih je došla Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a pokazuju zabrinjavajući nivo nedoslednosti i selektivnosti državnih organa u radu na implementaciji pomenutih aktivnosti. S obzirom na to da je njihova pažnja pre svega posvećena učešću Srbije u međunarodnim multinacionalnim operacijama, Radna grupa želi da naglasi da za Srbiju i njene specifične probleme u vezi sa R 1325 ne može biti presudno uvođenje rodne perspektive u mirovne misije u poređenju sa značajem bolje zaštite internoraseljenih lica (od kojih žene predstavljaju većinu), kažnjavanja onih koji su u toku oružanog sukoba počinili zločine protiv žena, programa reintegracije i rehabilitacije koji bi rešili status vojnih rezervista i ratnih veterana, programa razoružanja, borbe protiv trgovine ženama i devojkama (*trafficking*), podrške braniteljicama i braniteljima ljudskih prava, i mnogih drugih postkonfliktnih problema s kojima se Srbija suočava danas.³⁵

Ovakav pristup govori o potrebi za međunarodnim legitimitetom i pokazuje nameru Srbije da izbegne bilo kakvu povezanost s ratnom i postkonfliktnom prošlošću. Dakle, R 1325 je iskorišćena kao način da se „pokaže” svetu da je Srbija država koja je progresivna i koja se izborila s brojnim problemima uzrokovanih ratovima 1990-ih.³⁶ U prilog tome svedoče i sve učestalije izjave visokih zvaničnika Vlade Republike Srbije, koji ističu značaj učešća Srbije u multinacionalnim operacijama. Od usvajanja NAP-a za primenu R 1325, možemo čuti izjave zvaničnika iz sektora bezbednosti da „Srbija već duže vremena želi da se u međunarodnim odnosima pojavi kao zemlja koja izvozi bezbednost, za razliku od nekog prošlog vremena kada smo je uvozili. Ovo je jedan od najboljih načina da se Srbija predstavi u međunarodnoj bezbednosti”.³⁷

Primer NAP-a za primenu R 1325 u Republici Srbiji, kao i celokupno iskustvo rada institucija u vezi sa R 1325, ukazuju na to da integracija Srbije u međunarodnu zajednicu, posebno u EU, podrazumeva samo nor-

---

35 *Dragana Dulić*, Prilog diskusiji o Nacrtu Akcionog plana, novembar 2010, Žene u crnom, strana 1

36 *Laura Mc Leod*: Različita viđenja konfliktnog i postkonfliktnog perioda i političko tumačenje rodne bezbednosti kroz Rezoluciju 1325, *The International Feminist Journal of Politics* Vol. 13, No. 4 (20011): pp. 594–611. Prevod sa engleskog, Žene u crnom.

37 *Dragan Šutanovac*, Tanjug, 25. 2. 2012.

mativnoinstitucionalne mehanizme³⁸. Sve to pobuđuje sumnje u iskrene namere Republike Srbije da kroz primenu R 1325 prepozna i snažnije podrži ulogu ženskih mirovnih inicijativa i organizacija u rešavanju konflikata i uspostavljanju održivog mira u kontekstu Srbije i njene uloge u ratovima na prostorima SFRJ.

S tim u vezi, Radna grupa za monitoring postavlja pitanje da li se Srbija može smatrati garantom bezbednosti žena u drugim konfliktom pogođenim delovima sveta, s obzirom na to da se nije na adekvatan način suočila s rešavanjem brojnih socijalnih, ekonomskih, bezbednosnih problema kao nasleđa ratne prošlosti, niti je prepoznala i podržala ulogu ženskih mirovnih inicijativa u procesima izgradnje mira. Ovome bi se moglo dodati i to da je tek izradom NAP-a za primenu R 1325 planirano da udžbenici i silabusi za školovanje pripadnika mirovnih misija uključe iskustva žena iz rata na teritoriji bivše SFRJ. Po tom ključu Radna grupa je formirala indikatore kojima je pratila sprovođenje NAP-a za primenu R 1325 u Srbiji a koji su opisani u daljem tekstu.

Žene u mirovnim pregovorima³⁹

Rad na afirmisanju važnosti uloge žena u mirovnim pregovorima i postizanju sporazuma ima dugu istoriju na prostorima bivše Jugoslavije, pre svega kroz delovanje ženskih mirovnih mreža i drugih organizacija civilnog društva. Uprkos inicijativama, naporima i zalaganjima OCD, Republiku Srbiju odlikuje kontinuirano isključivanje žena iz postizanja mirovnih sporazuma i procesa izgradnje mira. To je imalo negativne posledice na praksu Republike Srbije prilikom interpretacije i implementacije međunarodnih dokumenata koji se bave ženama, mirom i bezbednošću kroz nacionalne zakone i prakse. U mirovnim sporazumima posle ratova na Balkanu, uloga

---

38 Komentari Žena u crnom na nacrt Nacionalnog akcionog plana (NAP) za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji, novembar, 2010.

39 **Cilj:** Afirmisanje važnosti uloge žena u rešavanju sukoba, u pregovaranju, postizanju sporazuma i u njegovoj primeni u praksi. **Aktivnost:** Obezbeđivanje institucionalnih mehanizama ravnopravnog učešća žena u rešavanju sukoba, tako što će u pregovaračkim timovima i multinacionalnim operacijama biti obezbeđeno učešće najmanje 30% žena.

žena, posledice ratova na žene i povrede ženskih ljudskih prava nisu razmatrane i uvažene. Na sličan način su mirovni aktivizam i iskustva žena ignorisani prilikom izrade NAP-a za primenu R 1325.

Na primeru dijaloga između Beograda i Prištine, od bečkih pregovora pa sve do danas, dugogodišnji napori i kontinuirana posvećenost organizacija civilnog društva u procesu pomirenja i izgradnje mira, ostali su na samim marginama dijaloga.

Naime, još 2005. godine, ubrzo nakon što je Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija odobrio početak pregovora o budućem statusu Kosova, Ženska mreža Kosova i mreža Žena u crnom formirale su Žensku mirovnu koaliciju koja se zalagala za poboljšanje zastupljenosti i uticaja žena u pregovorima. Ženska mirovna koalicija je okupila veliki broj aktivista i aktivistkinja iz regiona. Godine 2006. osnovan je i Regionalni ženski lobi za mir, bezbednost i pravdu u jugoistočnoj Evropi. Ovaj lobi je povezao žene iz civilnog društva, aktivistkinje i političarke iz svih republika bivše Jugoslavije kako bi zajedno zastupale pitanja od zajedničkog interesa. I Ženska mirovna koalicija i Regionalni ženski lobi zastupali su ideju uključivanja i većeg uticaja žena u pregovorima. Platforma s koje su nastupale je podrazumevala: zagovaranje primene Rezolucije Ujedinjenih nacija Saveta bezbednosti 1325 Žene, mir i bezbednost, učešće žena u pregovorima o statusu Kosova, prepoznavanje i uvažavanje uloge ženskih mirovnih inicijativa u vezi s pregovorima i statusom Kosova, transparentnost u pregovorima, pažljivo praćenje mirovnih pregovora od strane ženskih mirovnih mreža (Srbije i Kosova) i informisanje javnosti o napretku pregovora, i najzad priznavanje i poštovanje ženskih ljudskih prava od strane relevantnih aktera u međunarodnoj zajednici.

Tri i po godine posle okončanja bečkog dijaloga, u drugoj polovini 2010. godine, Evropska unija je uticala da se pokrene dijalog između vlada Srbije i Kosova. Dijalog je počeo simbolično 8. marta, na Međunarodni Dan žena, sa ciljem da se uspostave odnosi nakon proglašenja Deklaracije o nezavisnosti Kosova 2008. godine i počne s rešavanjem nagomilanih problema koji otežavaju živote ljudi. Organizacije civilnog društva pozdravile su dijalog između Prištine i Beograda, smatrajući da je to neophodan korak ka rešavanju važnih pitanja s kojima se suočavaju zajednice na Kosovu i u Srbiji a koji je od značaja i za prostor bivše Jugoslavije kao i EU u celini. Tokom proteklih godina, lokalne, regionalne i međunarodne organizacije civilnog društva odigrale su važnu ulogu u svim aspektima izgradnje mira tokom i nakon rata na Kosovu. Kao rezultat njihove stalne

prisutnosti u lokalnim zajednicama, organizacije civilnog društva stekle su značajno iskustvo i znanje o različitim izazovima s kojima se suočavaju građani/ke i zajednice. Zahvaljujući međusobnoj saradnji i bliskim vezama, organizacije civilnog društva su stvorile saveze koji prevazilaze političke i etničke podele i otvorile put komunikaciji i saradnji prekograničnih oblasti i između različitih zajednica. Verujući da znanje, stručnost kao i iskustva koja su stečena tokom godina zajedničkog rada mogu biti važan doprinos u procesu dijaloga između Prištine i Beograda, civilno društvo je pokušalo da pokrene uspostavljanje odgovarajućeg okvira za učešće OCD u procesu dijaloga kako bi se potpomoglo postizanje sporazuma, poboljšali ishodi dijaloga i implementacija odluka na terenu.

U bečkim pregovorima, u sastavu srpske delegacije učestvovala je jedna žena, ali njeno učešće u delegaciji nije bilo motivisano potrebom da se poveća uticaj žena na sadržaj i ishod pregovora. Kada je reč o aktuelnom dijalogu između Beograda i Prištine, na zahtev pregovaračkog tima šefu, **Radnoj grupi nisu dostavljene zvanične informacije o sastavu pregovaračkog tima Srbije.** Pored šefa pregovaračkog time, u vezi s dijalogom s Prištinom, u javnosti su se najčešće pojavljivali šef Vladine Kancelarije za saradnju s medijima, ministar i državni sekretar Ministarstva za Kosovo i Metohiju, kao i ministar spoljnih poslova⁴⁰. Ono što je još značajnije od broja žena uključenih u pregovarački tim jeste postojanje kanala koji bi omogućili grupama žena da predlažu i zastupaju pitanja od interesa za pregovaračkim stolom. **Do sada, proces dijaloga s Prištinom bio je obeležen odsustvom saradnje pregovaračkog tima Srbije sa ženskim mirovnim mrežama i drugim organizacijama civilnog društva.** Objavljivanje tekstova sporazuma unelo je više transparentnosti u proces, ali nije bilo spremnosti državnih institucija da se osiguraju i ostvare prednosti koje proističu iz izbegavanja proizvoljnih tumačenja sporazuma i proširivanje krugova upućenih čime bi postignuta rešenja bila dugoročnija i trajnija⁴¹.

Uključivanju žena nije naročito doprinela ni EU koja posreduje u dijalogu između Beograda i Prištine. Prema „Izveštaju o EU – Indikatori za

40 Radnoj grupi nije dostavljen odgovor sa informacijama o sastavu pregovaračkog tima Srbije u dijalogu s Kosovom. Zahtev je ponovljen dva puta u periodu novembar–decembar 2011. godine.

41 Todorčić V., Malazogu L., Dijalog Beograda i Prištine: proces usklađivanja interesa, Priština–Beograd, 2011, <http://www.d4d-ks.org/wp-content/uploads/2012/04/Dijalog-Pristina-Beograd.pdf>, 16. 6. 2012.

sveobuhvatni pristup EU u implementaciji R 1325 i 1820" koji se odnosi na period 2007–2008⁴², napredak u podršci učešću žena u mirovnim pregovorima ocenjen je kao vrlo slab. Takođe, u EPLO izveštaju, „10 tačaka o 10 godina primene R 1325 u Evropi" iz 2011. godine, navodi se da nije zabeleženo povećanje zastupljenosti žena u mirovnim pregovorima⁴³.

U pogledu učešća žena u mirovnim pregovorima, primena NAP-a nije dala konkretne rezultate. NAP ne samo da zanemaruje ulogu i doprinos koji u pregovorima mogu imati ženske mirovne organizacije (posmatrači/ce, savetnici/e, pregovarači/ce, itd.), već ovom pitanju pristupa prvenstveno kroz politiku kvota (NAP-om je predviđeno učešće najmanje 30% žena u pregovaračkim timovima do 2013. godine). Imajući u vidu izazove i nedostatke u sprovođenju politike kvota u Srbiji, **neophodno je da se kroz primenu NAP-a ostvare i drugi preduslovi za povećanje učešća i uticaja žena u mirovnim pregovorima.**

---

42 Izveštaj o EU – Indikatori za Sveobuhvatni pristup EU sprovođenje Rezolucije 1325 i 1820, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/hr/news272.pdf, 16. 6. 2012.

43 10 points in 10 years UNSCR 1325, EPLO, 2011, http://www.eplo.org/assets/files/2.%20Activities/Working%20Groups/GPS/CSO_Position_Paper_10_Points_on_10_Years_UNSCR_1325_in_Europe_1008.pdf, 16. 6. 2012.

Obrazovanje za žene i muškarce o rodnim aspektima konflikata⁴⁴

U vezi s namerom da afirmiše važnost uloge žena u rešavanju sukoba, u pregovaranju, postizanju sporazuma i u njihovoj primeni u praksi, NAP predviđa podršku formalnim i neformalnim oblicima obrazovanja i obuke žena i muškaraca za sprečavanje sukoba, kao i obuke za posredovanje, pregovaranje i izgradnju konsenzusa u pitanjima bezbednosti i mira. Način na koji je ova aktivnost definisana NAP-om može se u praksi shvatiti veoma različito. S tim u vezi nameću se brojna pitanja: ... *Šta su neformalni oblici obrazovanja i obuke muškaraca i žena za sprečavanje sukoba? ... Ko ih osmišljava? ... Ko i gde ih izvodi?*

Odgovarajući na upitnik Radne grupe za monitoring, Ministarstvo odbrane navodi da će se ova aktivnost sprovesti kroz obrazovanje na Vojnoj akademiji i kroz obuku pripadnika MO i VS u Centru za mirovne operacije koji se upućuju u multinacionalne operacije. MO dalje ističe da se uobičajena obuka kandidata i kandidatkinja za učešće u multinacionalnim operacijama vrši po osnovnom standardizovanom modelu UN obuke za multinacionalne operacije, koja uključuje teme kao što su prevencije seksualnog iskorišćavanja i zloupotreba i jednakost polova u multinacionalnim operacijama. Pored pomenutih, zastupljene su i teme poput odgovornosti prema civilnom stanovništvu, pre svega ženama i deci, i mehanizmi sprečavanja nasilja nad ženama i pune odgovornosti u slučaju nedoličnog ponašanja pripadnika multinacionalnih snaga. U dodatne aktivnosti koje su preduzete tokom 2011. i 2012. godine, Ministarstvo ubraja obuku pod nazivom „Međunarodni kurs iz prava u oružanim sukobima (LOAC)” koja je održana u Centru za mirovne operacije, kao i „Kurs obuke rodnih savetnika/ca komandanata nacionalnih kontingenata u multinacionalnim operacijama” koji je realizovan uz podršku agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women). **U pripremi kandidata/**

---

44 **Cilj:** Afirmisanje važnosti uloge žena u rešavanju sukoba, u pregovaranju, postizanju sporazuma i u njegovoj primeni u praksi. **Aktivnost:** Obezbeđivanje podrške formalnim i neformalnim oblicima obrazovanja i obuke žena i muškaraca za sprečavanje sukoba, kao i obuke za posredovanje, pregovaranje i izgradnju konsenzusa u pitanjima bezbednosti i mira. **Cilj:** Obezbeđivanje većeg učešća žena u izgradnji mira i postkonfliktnoj rekonstrukciji zajednice. **Aktivnost:** Podizanje svesti o potencijalnim novim konfliktima i iniciranje obrazovnih programa o rodnim aspektima konflikata.

kinja Vojske Srbije za učešće u multinacionalnim operacijama, do sada nisu ostvareni saradnja, uključivanje i savetovanje sa ženama s prostora SFRJ koje su bile direktno pogođene sukobima ili predstavnicama ženskih mirovnih inicijativa, niti planovi za to postoje u 2012. godini.

Na lokalnom nivou, s obzirom na to da nije uspostavljena saradnja po vertikalni sa odgovarajućim ministarstvima odgovornim za realizaciju ovog cilja, a to su pre svega MO i to Centar za mirovne operacije, VMA, MUP i ostali organi državne uprave, ne može se govoriti o realizaciji ove aktivnosti. U skladu s tim, na lokalnom nivou ne postoji razumevanje o kakvim se oblicima obrazovanja radi i koja je njihova svrha.

Na osnovu informacija koje su prikupljene tokom istraživanja Radne grupe za monitoring, može se zaključiti da način na koji je ova aktivnost osmišljena i predviđena NAP-om sprečava realizaciju njenog cilja. Realizacija ove aktivnosti poverena je samo Ministarstvu odbrane i Ministarstvu unutrašnjih poslova, i to određenim sektorima unutar ovih institucija, pa su tako obuke namenjene pre svega kandidatima/kandidatkijama za pripadnike/ce multinacionalnih snaga. Iz ovoga se stiče utisak da **kreatori/ke NAP-a smatraju da bi jedino pripadnici/e Vojske Srbije, koji/e učestvuju u međunarodnim mirovnim misijama, trebalo da imaju znanje o sprečavanju sukoba, rodnoj ravnopravnosti, ratnim zločinima i seksualnom nasilju, dok je to ostalim pripadnicima i pripadnicama sektora bezbednosti i/ili predstavnicima drugih državnih institucija nepotrebno.**

Iako Uprava za rodnu ravnopravnost nije predviđena NAP-om za realizaciju ove aktivnosti, u Izveštaju o radu Uprave za rodnu ravnopravnost za period januar–decembar 2011. godine, kao jedan od postignutih rezultata, navodi se da su razvijeni specijalizovani kurikulumi u oblasti rodne ravnopravnosti i seksualnog i rodnozasnovanog nasilja za Pravosudnu akademiju (PA), Kriminalističko-policijsku akademiju (KPA) i Službu za upravljanje kadrovima (SUK) Republike Srbije. Kurikulumi su postali sastavni deo obrazovnih programa pomenutih institucija. Do kraja 2011. godine obučeno je 150 policijskih službenika i 300 sudija i tužilaca. Održane su 3 obuke za državne službenike⁴⁵.

Ovi brojevi na prvi pogled ohrabruju, ali bez više informacija o kvali-

---

45 Izveštaj o radu Uprave za rodnu ravnopravnost za period januar–decembar 2011. godine, http://www.gendernet.rs/files/dokumenta/Izvestaji_Uprave/Izvestaj_za_2011_URR_finalno.pdf, 16. 6. 2012.

tetu izvođenja ovih obuka u izveštajima, oni sami po sebi govore vrlo malo. O tome govori primer Leskovca. Tokom predavanja o rodnoj ravnopravnosti i rodnozasnovanom nasilju za pripadnike/pripadnice policije, koje je održano u Leskovcu 9. decembra 2011. godine, od strane profesora Kriminalističko-policijske akademije u saradnji s Ministarstvom rada i socijalne politike, **za uzroke nasilja nad ženama data su razna objašnjenja, između ostalog i tumačenja psihoanalize Sigmunda Frojda prema kojima se nasilnik zapravo plaši smrti pa je usled toga nasilan.** Ovakva tumačenja i analize neće doprineti kvalitetnijem sagledavanju i razumevanju uzroka nasilja nad ženama u specifičnim društvenim i političkim okolnostima u Srbiji, niti se, kao rezultat ovakvih i sličnih obrazovnih aktivnosti mogu očekivati pozitivni rezultati u pogledu spremnosti za sprečavanje sukoba, za posredovanje, pregovaranje i izgradnju konsenzusa u pitanjima bezbednosti i mira. Potrebno je mnogo više pažnje posvetiti podizanju kvaliteta i kontinuiranom praćenju izvođenja obuka. U suprotnom, one bi mogle imati više negativnih nego pozitivnih efekata u praksi.

Podrška lokalnim inicijativama žena za pomirenje i izgradnju mira⁴⁶

Lokalne inicijative žena za pomirenje i izgradnju mira nisu uvrštene ni u jednu kategoriju programa koji se finansiraju iz budžeta. Ciljano finansiranje je bilo moguće kroz raspisivanje konkursa za podršku organizacijama civilnog društva koje imaju programe za nenasilno rešavanje sukoba i izgradnju mira, ali takva podrška nije zabeležena tokom 2011. godine. Pored prikupljanja informacija o finansiranju lokalnih inicijativa žena, Radna grupa je pokušala i da sazna više o stavovima predstavnika/ca lokalnih institucija o pitanjima pomirenja i izgradnje mira. Upitnici su dostavljeni na adrese uprava više gradova i opština širom Srbije (Kragujevac, Bujanovac, Subotica, Novi Bečej, Leskovac). Uprkos relativno malom odzivu, na osnovu prikupljenih odgovora može se zaključiti da institucije nedovoljno razumeju

---

46 **Cilj:** Obezbeđenje ravnopravnog učešća žena u rešavanju konflikata, postkonfliktnih situacija, kao i učešće u multinacionalnim operacijama. **Aktivnost:** Finansijsko obezbeđivanje i podrška aktivnostima i lokalnim inicijativama žena za pomirenje i izgradnju mira.

suštinsko značenje izraza „pomirenje i izgradnja mira“. Najzastupljeniji odgovori su bili: „nemamo takve ciljne grupe“... „finansiranje je u skladu s prioritetima koji su usvojeni u Lokalnim strategijama razvoja“... „ženske organizacije i organizacije civilnog društva na ovim područjima nisu preduzimale aktivnosti van svojih utvrđenih programskih i projektnih aktivnosti“... „za podizanje svesti građana i lokalnih institucija o značaju pomirenja i izgradnji mira treba aktivno uključiti medije i ženske OCD“.

Programi reintegracije i rehabilitacije muškaraca i žena koji su učestvovali u oružanim sukobima⁴⁷

Programi reintegracije i rehabilitacije koji su predviđeni NAP-om za primenu R 1325 u Srbiji predstavljaju deo programa Razoružanja, Demobilizacije, Vraćanja na prethodno stanje, Repatrijacije, Ponovnog naseljavanja, Rehabilitacije i Reintegracije (Disarmament, Demobilization, Reinsertion, Repatriation, Resettlement, Rehabilitation, and Reintegration–DDRRRRR). Ovi programi su razvijeni pod okriljem Ujedinjenih nacija, kao odgovor međunarodne zajednice na rizik od mogućeg povratka u nasilje u postkonfliktnim društvima ukoliko se bivši vojnici ne rehabilituju i ne reintegrišu u zajednicu. Ciljevi ovih programa su: prevencija ponovnog izbijanja konflikta kroz podsticanje ekonomskog razvoja, sprečavanje kriminala i nasilja, stimulacija građanske i političke participacije, izlječenje trauma koje su posledice rata.⁴⁸

Postoji nekoliko vrsta rehabilitacije. Prvo, socijalna rehabilitacija, koja podrazumeva proces rehabilitovanja internoraseljenih lica ili bivših boraca/kinja u mesta iz kojih su došli bez straha od diskriminacije. Drugo, psiho-socijalna rehabilitacija, koja treba da osigura širok spektar socijalne, edukativne i stručne pomoći i zaštite. Treće, psihijatrijska rehabilitacija, koja treba da osigura i bolje funkcionisanje zajednice kroz pomoć osobama koje pate od psihičkog nedostatka, mentalne bolesti ili poremećaja kao posledice konflikta/rata. Četvrto, kognitivna rehabilitacija, koja treba da pruži podršku

---

47 **Cilj:** Obezbeđivanje većeg učešća žena u izgradnji mira i postkonfliktnoj rekonstrukciji zajednice. **Aktivnost:** Podsticanje i finansiranje programa reintegracije i rehabilitacije muškaraca i žena koji su učestvovali u oružanim sukobima.

48 *Ibid*, strana 5

da bi se povezalo sećanje koje je dovelo do traume s konfliktom/ratom.⁴⁹

Reintegracija podrazumeva da se bivši borci i borkinje, pošto su demobilisani, efikasno i održivo reintegrišu i vrate civilnom životu. Ovaj proces treba da doprinese sprečavanju novog konflikta. Kratkoročno, bivši borci i borkinje koji ne nađu miran način zarade za život skloni su vraćanju na konflikt. Dugoročno, nezadovoljni veterani mogu odigrati značajnu ulogu u destabilizaciji socijalnog mira i polarizaciji političkih debata, postaju lake mete populističkih i ekstremističkih pokreta.⁵⁰ Takođe, reintegracija mora da uzme u obzir i posebne potrebe ranjivih grupa žena, dece vojnika, bolesnih i lica s posebnim potrebama koji zavise od vojničke plate.⁵¹

U mirovnim ugovorima posle ratova na prostoru SFRJ, programa reintegracije i rehabilitacije nije bilo, osim u Rezoluciji 1244⁵², u okviru koje je program sproveden na Kosovu od 1999. do 2004. godine pod ingerencijom UN-a. Srbiji je prepušteno da ove programe sprovede sama.⁵³

Procesi sprovođenja programa rehabilitacije i reintegracije moraju biti praćeni ozbiljnim studijama i analizama uticaja konflikta na žene i muškarce i traume koje su izazvane ratom kao i ostalim elementima postkonfliktne rekonstrukcije.⁵⁴ Pošto je **cilj ovih programa** vraćanje mira i stabilnosti u region/državu koja je pre toga bila u konfliktu, ovi procesi se sprovode paralelno s procesima tranzicione pravde i sprovođenjem tranzicionih zakona.

U slučaju Srbije i programa reintegracije i rehabilitacije potrebno je odgovoriti na sledeća pitanja: Koliko je vojnika i vojnkinja učestvovalo u ratu? Koliko ih je bilo u paramilitarnim jedinicama? Koliko njih danas živi u Srbiji? Koliko ih pati od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) koji je izazvan ratom? Potrebno je odrediti uticaj i posledice rata na građane/ke

---

49 Bishnu, Pathak, *Women and DDR in the World*, site: <http://www.author-me.com/nonfiction/womenandddr.html>, 18. 5. 2012.

50 Fussato, Massimo, *Disarmament, Demobilization, and Reintegration of Ex-Combatants*, jul, 2003. sajt: <http://www.beyondintractability.org/bi-essay/demobilization>

51 Edloe L., Lenisse, *Best Practices for Successful Disarmament, Demobilization, and Reintegration (DDR)*, *New voices of public policy*, Volume I, spring 2007, strana 4

52 United Nations Security Council Resolution 1244, Point 8. b

53 *Ibid*, strana 46

54 Izveštaj generalnog sekretara (n50) para 8: „Kada se konflikt završi, različite zemlje i regioni imaju svoje kontekste i specifične prioritete koji se kreću od potrebe za osiguranjem fizičke i pravne bezbednosti; razoružanja, demobilizacije, reintegracije bivših boraca/kinja; povratak i reintegracija internoraseljenih osoba i izbeglica, ojačavanje pravnog sistema i uspostavljanje funkcionalnih i izbornih procesa.”

države i regiona.⁵⁵ Bez preciznih podataka, programi reintegracije i rehabilitacije ne mogu biti uspešno sprovedeni. Takođe, potrebno je da se Srbija jasnije odredi u odnosu na ratove u bivšoj SFRJ. Trenutni stav Srbije da nije učestvovala u ratovima 1990-ih godina, ali da ima veliki broj srpskih žrtava i srpskih izbeglica i internoraseljenih lica kao rezultat tih ratova, nikako ne uliva nadu da će ovi programi biti sprovedeni u Srbiji.

Važno je podsetiti se da je 10. decembra 1991. godine tzv. krnje Predsedništvo SFRJ (kolektivni organ vlasti sastavljen jedino od Srbije i Crne Gore, nakon što su se početkom godine povukle sve republike SFRJ) donelo odluku da sve dobrovoljačke jedinice stavi pod jedinstvenu kontrolu JNA. Odlučeno je da će svi dobrovoljci imati isti status kao i ostali pripadnici JNA, s namerom da se stvori utisak da u Srbiji nema paravojnih snaga. Na taj način, JNA je stavila pod svoju komandu sve paravojne jedinice, uključujući i one koje su vršile najveća zlodela. Tim činom se JNA (pretvorena u Vojsku Jugoslavije 1992, a 2006. godine u Vojsku Srbije nakon sticanja nezavisnosti Crne Gore) upisala u agresorsku zločinačku organizaciju i stotinama hiljada onih koje je terala u rat i u čije ime je govorila i dejstvovala, nametnula odgovornost (bilo krivičnu, ali pre svega političku i moralnu odgovornost za saučesništvo u agresorskim pohodima).⁵⁶ Ovo možemo bolje razumeti ako pogledamo slučaj smrti vojnika Marka Hrnjaka iz Beograda, koji je poginuo u stranoj državi, u okolini Mostara, u vreme kada su zvaničnici tvrdili da Srbija nije u ratu i da nijedan vojnik Srbije nije van Srbije.⁵⁷ Činjenice da se od kraja ratova 1990-ih godina u Srbiji do danas ne zna broj žrtava ratova 1990-ih, logora smrti, izbeglica, silovanih žena u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu za koje je Srbija direktno odgovorna, da se smanjuje broj žrtava genocida u Srebrenici i da se ne zna broj zločinaca koji su u ime države Srbije izvršili ove zločine, govore o kontinuumu nekažnjivosti koji je postao deo opšte stvarnosti u Srbiji i pored demokratskih promena koje su se desile 2000. godine.

Glavni oslonac za sprovođenje programa reintegracije i rehabilitacije treba da budu precizni podaci koliko je vojnika/inja učestvovalo u ratovima 1990-ih godina sa srpske strane i koliko njih se vratilo kući posle potpisivanja

---

55 Pogledati Kampanja Žene pitaju, Žene, mir, bezbednost, Rezolucija 1325 – 10 godina, Žene u crnom, Beograd, strana 136

56 Žene za mir, Žene u crnom, Artprint, Novi Sad, 2012, strana 64

57 http://www.istocnabosna.com/myjoomla/index.php?option=com_content&view=article&id=4507:porodica-poginulog-vojnika-jna-pita-se-za-ta-je-dao-ivot-ituljom-traeod-srbije-da-prizna-agresiju-na-bih&catid=44:svijet&Itemid=73, 19. 5. 2012.

mirovnih sporazuma u Dejtonu⁵⁸ i Kumanovu⁵⁹. Takođe, bitno je da Srbija navede koliko je bilo srpskih paramilitarnih jedinica, koliko je muškaraca i žena bilo u ovim jedinicama a koji posle rata nisu demobilisani, razoružani, rehabilitovani i reintegrirani u društvo programima reintegracije i rehabilitacije. Neki od njih su danas lideri političkih stranaka u Srbiji. Taj slučaj imamo nacrtan na dlanu s političkom partijom Jedinstvene Srbije i Draganom Markovićem Palmom. Stranka koja je u svojoj osnovi imala paravojnu formaciju, danas je prihvaćena na političkoj sceni Srbije kao ravnopravna sa ostalim strankama. Najteže je boriti se s pojavom privatnih grupa koje se u postratnom periodu pretvaraju u legalne političke stranke.⁶⁰ Ovo treba da bude jedno od ključnih polja za delovanje NAP-a i za implementaciju R 1325 u Srbiji.

Programi reintegracije i rehabilitacije moraju teći paralelno sa ostalim programima postkonfliktne rekonstrukcije kao što su primena tranzicionih zakona i mehanizama tranzicione pravde jer se ovi procesi međusobno dopunjuju i ne dozvoljavaju da postkonfliktna rekonstrukcija bude izvršena samo među vojnicima, već i civilnim stanovništvom kako bi došlo do „pomirenja“⁶¹. Mnogi bivši učesnici vojnih, policijskih i paramilitarnih jedinica koji su učestvovali sa srpske strane u ratovima 1990-ih danas su prešli u sektor privatne bezbednosti (kao vlasnici ili radnici privatnih bezbednosnih agencija) ili su osnovali svoje političke partije. Programi reintegracije i rehabilitacije trebalo je da budu sprovedeni odmah posle ratova 1995. godine, odnosno 1999. godine.

Ministarstvo odbrane koje je odgovorno za sprovođenje NAP-a za

---

58 Dayton Peace Accords, sajt: <http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/bosagree.html>, na dan:19. 5. 2012.

59 Military Technical Agreement between the International Security Force („KFOR“) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia, sajt: <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>, na dan 19. 5. 2012.

60 Vesna Rakić-Vodinić, Konferencija Feminističko-antimilitaristički pristup konceptu, tumačenju i praksi R 1325, mart 2012.

61 O pomirenju, samom konceptu pomirenja više u Bloomfield, D., T. Barnes & L. Huyse (2003) *Reconciliation After Violent Conflict. A Handbook*. International Idea, Stockholm, Chapter 1: Reconciliation: An Introduction, pp. 12–17 & Chapter 2: The Process of Reconciliation, pp. 19–32 Bar-Tal, D. (2000) *From Intractable Conflict Through Conflict Resolution to Reconciliation: Psychological Analysis*. *Political Psychology*, Vol. 21, No 2, strana 351–366

Janja Neumann Bec, predavanje o genocidu, maj 2012: „Ja ne koristim reč pomirenje, zato što je to hrišćanska reč, u islamu, judaizmu, budizmu i hinduizmu to ne postoji. Maje u Gvatemali koriste reč izlečenje, isceljenje. U Kambodži koriste reč isceljenje.“

implementaciju R 1325 u Srbiji do maja 2012. godine nije realizovalo aktivnosti na podsticanju i finansiranju programa reintegracije i rehabilitacije muškaraca i žena koji su učestvovali u oružanim sukobima.

Ovi programi su u NAP-u pomenuti i dat je predlog da se ovom aktivnošću ubuduće bavi Uprava za tradiciju, standard i veterane Sektora za ljudske resurse MO. Planovi MO za 2012. godinu obuhvataju program: obezbeđivanje saradnje i zajedničkih programa za sagledavanje posebnih potreba žena i devojaka, posebno među izbeglicama i internoraseljenim licima; angažovanje žena zaposlenih u MO i VS u planiranju i primeni programa pomoći koji se odnose na pomoć izbeglicama i internoraseljenim licima u Republici Srbiji.⁶²

Važno je napomenuti da **od kraja ratova 1990-ih godina pa do danas ne postoji nijedan program reintegracije i rehabilitacije.** Takođe, u 2011. godini pa sve do maja 2012. godine nisu izdvojena sredstva za programe reintegracije i rehabilitacije. Saradnja između institucija koje su nadležne za realizaciju ovih programa, na način na koji je to navedeno u NAP-u, nije uspostavljena.⁶³

Sudeći po medijskim izveštajima i događajima u Srbiji u proteklih nekoliko godina, Srbija ima veliki problem prepoznat kao dugoročni problem nesprovođenja programa reintegracije. U Srbiji je u toku 2010. i 2011. godine bilo nekoliko štrajkova ratnih veterana i rezervista kojima ratne dnevnice iz rata u kom Srbija „nije učestvovala“ nisu isplaćene, a neki bivši učesnici ratova izvršili su samoubistvo. Vojni beskućnici su štrajkovali u Kragujevcu⁶⁴, leskovački rezervisti su štrajkovali više od 8 meseci⁶⁵, kragujevački veteran i ratni vojni invalid je štrajkovao glađu, ratni veteran je izvršio samoubistvo⁶⁶, penzionisani kapetan je skočio sa zgrade Vojnog

---

62 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

63 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring sprovođenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

64 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=02&dd=08&nav_category=12&nav_id=491433, 19.05.2012.

65 <http://www.juznevesti.com/Drushtvo/Leskovacki-rezervisti-strajkuju-259-dana.sr.html>, 9. 5. 2012.

66 Sajt: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=02&dd=07&nav_category=16&nav_id=491203, na dan 19. 5. 2012.

hotela zajedno sa suprugom i detetom posle naloga za iseljenje i pokušaja MO da ih iseli uz upotrebu vojne policije⁶⁷, Udruženje vojnih beskućnika nastavilo je da apeluje na predsednika i ministra odbrane da se pitanje ljudi koji žive u kasarnama i kolektivnim centrima a koji su raseljeni iz bivših jugoslovenskih republika reši.⁶⁸ Međutim, do danas ništa od toga nije učinjeno osim što su dve zgrade Vojnotehničkog instituta u Belim Vodama u Beogradu iseljene⁶⁹, po nalogu i uz potpis ministra odbrane, ispred Ministarstva zaduženog za sprovođenje NAP-a za primenu R 1325 kojim su predviđeni programi reintegracije i rehabilitacije.

Izostavljanje programa demobilizacije, kao i pridavanje male važnosti programima postkonfliktne rekonstrukcije koje predviđaju UN, govore da Srbija ne samo da negira definiciju rata, nazivajući ga oružani sukob, već i postojanje posledica rata na muškarce, žene i decu u periodu posle konflikta. Republika Srbija nastavlja s militarističkom politikom nacionalne bezbednosti i u tom duhu sprovodi reformu sektora bezbednosti.

Na pitanja koja je Radna grupa za monitoring dostavila MO a koja se odnose na programe rehabilitacije i reintegracije, odgovoreno je uglavnom negativno i šturo. Odgovori idu u prilog zaključku da su aktivnosti NAP-a koje se tiču programa rehabilitacije i reintegracije deklarativne prirode a ne rezultat iskrene namere da se zaista i sprovedu. Kreatorima politika koji sede u institucionalnim i koordinacionim telima, timovima i radnim grupama sektora bezbednosti ova pitanja nisu prioritet, kao što ni Srbiji nije prioritet da se odredi po pitanju ratova 1990-ih i konačno počne da rešava probleme ne samo svojih žrtava rata (reintegracija i rehabilitacija), već i žrtava rata iz bivših republika za koje je direktno odgovorna (reparacije). Činjenica da protiv svojih građana i građanki, žrtava rata i izbeglica i internoraseljenih lica koristi vojnu policiju, ne uliva nadu da će ovi programi biti sprovedeni kako dolikuje jednoj demokratskoj državi koja uspešno sprovodi procese tranzicije iz postkonflikta u demokratsku državu i koja svima garantuje osnovna ljudska prava i visok stepen humane bezbednosti.

---

67 Sajt: <http://www.naslovi.net/2011-12-06/vesti-online/roditelji-sa-detetom-skocili-sa-zgrade/3010707>, 19. 5. 2012.

68 Sajt: <http://udruzenjevojnihbeskucnika.com/download/apel.pdf>, 9. 5. 2012.

69 Intervju s bivšom stanovnicom jedne od zgrada Vojnotehničkog instituta u Belim Vodama u Beogradu koja je iseljena

Žene i devojke među izbeglicama i internoraseljenim licima⁷⁰

Pristup Srbije u pogledu rešavanja problema izbeglica i internoraseljenih lica bio je do sada više usmeren na politička pitanja nego na adekvatno rešavanje prava i potreba od najvećeg egzistencijalnog značaja. Mnoga izbegla i raseljena lica i dalje se suočavaju s problemima svakodnevnog zadovoljavanja osnovnih potreba, dok su žene u statusu izbeglica i raseljenih lica prepoznate kao posebno ranjiva grupa.

Iako strateški dokumenti⁷¹ Republike Srbije prepoznaju žene među izbeglicama i internoraseljenim licima kao dvostruko i/ili višestruko diskriminisanu grupu, za sada postoji vrlo malo podataka u zvaničnim državnim izveštajima o efektima preduzetih aktivnosti na njihov položaj i prava. Na lokalnom nivou⁷², uticaj izbeglih žena i žena raseljenih s Kosova u dokumentima i strategijama gotovo je nevidljiv. One se u ovim dokumentima pojavljuju najčešće u statističkim pregledima koji ne poseduju realne kapacitete transformacije stvarnosti.⁷³ Sve ovo ne iznenađuje previše ako uzmemo u obzir hroničan nedostatak sistematskog državnog praćenja njihovog položaja u različitim sferama društvenog života. Nekoliko istraživanja koja su sprovede-

---

70 **Cilj:** Obezbeđivanje većeg učešća žena u izgradnji mira i postkonfliktnoj rekonstrukciji zajednice. **Aktivnost:** Obezbeđivanje i finansiranje programa za posebne potrebe žena i devojaka, posebno među izbeglicama i internoraseljenim licima, i angažovanje žena u planiranju i primeni programa koji se odnose na pomoć izbeglicama i raseljenim licima.

71 U Republici Srbiji, rešavanje problema izbeglih i raseljenih lica regulisano je Nacionalnom strategijom za rešavanje pitanja izbeglica i internoraseljenih lica za period od 2011. do 2014. godine. Za spovođenje Strategije nadležan je Komesarijat za izbeglice u saradnji s drugim organima države. Pored toga, u Nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova, čiju primenu koordiniše Uprava za rodnu ravnopravnost pri Ministarstvu rada i socijalne politike, žene u izbeglištvu i raseljenju su prepoznate kao dvostruko i/ili višestruko diskriminirana grupa.

72 Od 2008. godine, Komesarijat za izbeglice je u saradnji sa IOM-om počeo projekat izrade lokalnih akcionih planova za rešavanje pitanja izbeglih i internoraseljenih lica. Do sada je ovim projektom obuhvaćeno 125 opština i gradova, s tim što je u planu da se u narednom periodu uključe i preostale opštine i gradovi.

73 Mapiranje praznine, Nezavisni nadzor nad sprovođenjem Zaključnih komentara i preporuka UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena u državi Srbiji, Autonomni ženski centar, Beograd, 2009

na na državnom nivou u periodu 2007–2010, ne sadrže rodno diferencirane podatke i govore vrlo malo o potrebama i problemima žena među izbeglicama i raseljenim licima (Društveni i ekonomski položaj IRL u Srbiji⁷⁴, Stanje i potrebe izbegličke populacije u Republici Srbiji⁷⁵, Procena potreba internoraseljenih lica u Srbiji⁷⁶). U odsustvu osnovnih podataka koji se odnose na žene i bez njihovog uključivanja, teško je očekivati da će politike i aktivnosti države biti planirane, realizovane i unpređivane u skladu sa stvarnim potrebama.

Životna iskustva i priče raseljenih i izbeglih žena ilustruju svu težinu i složenost problema s kojima se suočavaju i uglavnom su prikupljeni i dokumentovani zahvaljujući radu organizacija civilnog društva. Publikacija „Slabosti sistema zaštite od nasilja u porodici u sedam slika” koju je 2012. godine izdala organizacija Praxis, ukazuje na probleme i nedostatke u postupanju nadležnih organa u skladu s postojećim propisima, čineći tako sistem zaštite žena koje trpe nasilje potpuno neefikasnim. Situacija je posebno složena i teška kada je reč o ženama iz izbegličke ili raseljeničke populacije jer su one suočene s mnogobrojnim dodatnim i specifičnim problemima koji proizlaze iz njihovog prinudnog raseljenja (kao što su nedostatak ličnih dokumenata, težak materijalni položaj, nemanje trajnog rešenja i sl.).⁷⁷

Aktivnosti koje su predviđene NAP-om a koje treba da obezbede angažovanje žena u planiranju i primeni programa koji se odnose na pomoć izbeglicama i raseljenim licima, nisu do sada realizovane. U odgovoru na upitnik Radne grupe za monitoring, Ministarstvo za Kosovo i Metohiju navodi da u tom ministarstvu ne postoji osoba zadužena za pitanja rodne ravnopravnosti, ali da Služba za upravljanje kadrovima sprovodi program opšteg stručnog usavršavanja i da se za sve zainteresovane državne službenike/ce i nameštenike/ce održavaju seminari u cilju sticanja znanja u oblasti rodne ravnopravnosti, kao i oblasti izgradnje interpersonalnih odnosa. I pored toga, Ministarstvo se ne može pohvaliti programima koji su usmereni na pružanje pomoći i osnaživanje izbeglih i internoraseljenih žena, niti postoje programi/organizacije s kojima ministarstvo bliže saraduje

---

74 Društveni i ekonomski položaj IRL u Srbiji: Analiza na osnovu ankete o životnom standardu IRL, 2008

75 Stanje i potrebe izbegličke populacije u Republici Srbiji, Komesarijat za izbeglice, 2008

76 Procena potreba internoraseljenih lica u Srbiji, UNHCR, 2011

77 Praxis, Slabosti sistema zaštite od nasilja u porodici u sedam slika, 2012, http://www.praxis.org.rs/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=252, 16. 6. 2012

po ovom pitanju. Ministarstvo za Kosovo i Metohiju do sada je finansijski podržalo samo jedno udruženje žena s Kosova i Metohije.⁷⁸ Ministarstvo odbrane u svom Godišnjem izveštaju ističe da za realizaciju ove aktivnosti u 2011. godini nisu postojali materijalni, finansijski i institucionalni preduslovi. Takođe, prema preporuci Analiitičke grupe MO i VS, ovim problemom će se ubuduće baviti Uprava za tradiciju, standard i veterane Sektora za ljudske resurse MO.⁷⁹

Iako u celini vrlo malo pažnje posvećuje uključivanju organizacija civilnog društva, kada je reč o obezbeđivanju i finansiranju programa za posebne potrebe žena i devojaka, posebno među izbeglicama i internoraseljenim licima, pored Ministarstva odbrane i Ministarstva za Kosovo i Metohiju, NAP ovu aktivnost stavlja u nadležnost humanitarnih i zdravstvenih organizacija, udruženja i fondova⁸⁰. Pri tom se ne uvažava činjenica da je situacija u vezi s pružanjem pravne zaštite i zastupanja interesa izbeglica i internoraseljenih lica od strane udruženja i organizacija civilnog društva danas sve teža. Strani donatori se povlače ili bitno smanjuju obim svojih aktivnosti. U takvim okolnostima, mnoge organizacije i udruženja su prestali da pružaju pravnu pomoć, neka udruženja su prestala s radom. Zbog toga je veliki broj izbeglica i internoraseljenih lica danas u Srbiji bez pravne i drugih vrsta pomoći.

Pored uključivanja žena, NAP takođe predviđa poboljšanje položaja izbeglica i internoraseljenih lica odgovarajućim rešenjima izvršnih organa vlasti na svim nivoima odlučivanja. Primeri iz 2011. i 2012. godine nisu naročito ohrabrujući i u direktnoj su suprotnosti s gorespomenutim preporukama NAP-a. Primera radi, iako su u proteklih dvadeset godina OCD bile vodeći pružalac besplatne pravne pomoći izbeglim i raseljenim licima u Srbiji, u 2011. godini⁸¹, država ne samo da nije prepoznala i podržala ulogu i rad civilnog društva u poboljšanju statusa i položaja izbeglih i raseljenih lica,

---

78 Odgovor iz Ministarstva za KIM od 4. jula 2012.

79 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja i sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

80 NAP ne definiše precizno o kojim fondovima je reč.

81 Diskriminacija u Srbiji 2011, Izveštaj Koalicije protiv diskriminacije, <http://www.stopdiskriminaciji.org/wp-content/uploads/2012/05/Diskriminacija-u-Srbiji-2011.pdf>, 16. 6. 2012.

nego je novim zakonom o parničnom postupku, ulogu i rad civilnog društva isključila iz zakonskog rešenja. Inicijativa 68 organizacija civilnog društva, zajedno s Društvom sudija Srbije, Udruženjem javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije i Kancelarijom zaštitnika građana Subotice upućena je zakonodavnoj vlasti kako bi se razmotrila izmena predloženog rešenja u novom zakonu o parničnom postupku. Odgovor na inicijativu nije dobijen i usvojeno je rešenje koje će najugroženijim kategorijama stanovništva, među kojima su žene izbeglice i raseljena lica, ograničiti pravo na pristup sudu. Ovome treba dodati i Platformu za ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje, kao reakciju na iseljenje neformalnog naselja u Bloku 72, u kojoj se izražava zabrinutost zbog povećanog broja prinudnih iseljenja i daju preporuke nadležnim organima za preduzimanje mera kako bi se našlo humano rešenje i obezbedio odgovarajući privremeni ili trajni smeštaj porodica među kojima je veliki broj internoraseljenih s Kosova. Veliki broj apela OCD ukazuju i na potrebu rešavanja problema s kojima se suočavaju pravnonevidljiva lica (najčešće Romi, Aškalije i Egipćani) i nerešenog statusa povratnika i internoraseljenih lica.

Brojni problemi koji i dalje, nakon toliko godina, pogađaju izbegla i raseljena lica kao neposredne žrtve rata, a posebno žene i devojke među njima, zahtevaju veću odlučnost i ozbiljnost Republike Srbije u pronalaženju trajnih rešenja i ostvarenju njihovih ljudskih prava. To bi značilo i veliki doprinos procesima pomirenja i izgradnje mira nakon ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije.

Razoružanje⁸²

Razoružanje je proces koji podrazumeva skupljanje, dokumentaciju, kontrolu i uništenje lakog i malokalibarskog naoružanja (SALW), municije, eksploziva i teškog naoružanja od boraca a često i od civilnog stanovništva. Razoružanje takođe obuhvata i razvoj odgovornih politika i programa koji

---

82 **Cilj:** Obezbeđivanje većeg učešća žena u izgradnji mira i postkonfliktnoj rekonstrukciji zajednice. **Aktivnost:** Ravnopravan tretman u donošenju odluka i veća zastupljenost žena u procesu planiranja i realizacije: razoružanja, izgradnje mira, postkonfliktnoj rekonstrukciji društva i reintegracije izbeglica.

uređuju oblast naoružanja.⁸³

Proces razoružanja u postkonfliktnim društvima (državama) jedan je od najbitnijih činilaca osiguravanja unapređenja *humane bezbednosti*⁸⁴. Nezaobilazni element u ranom stadijumu postkonfliktne rekonstrukcije jeste pažljivo planiranje programa razoružanja s konceptom „*pomirenja*”⁸⁵ u svojoj osnovi. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija (SBUN) usvojio je 2004. godine Rezoluciju o neširenju oružja za masovno uništavanje (Rezolucija 1540) kojom se širenje nuklearnog, biološkog i hemijskog oružja označava kao glavna pretnja međunarodnom miru i bezbednosti.⁸⁶ Međutim, lako i malokalibarsko naoružanje (*Small Arms and Light Weapons/SALW*), uzrok je smrti više od 90% svih žrtava konflikata i postaje *de facto* oružje za masovno uništenje (*Weapons of Mass Destruction/ WMD*).⁸⁷ Lako i

---

83 United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Center; <http://www.unddr.org/whatisddr.php>, 22. 1. 2012

84 Dragana Dulić, *Ljudska bezbednost*, Zbornik tekstova, Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2006, str. 61

Humana (ljudska bezbednost) u svom najširem smislu obuhvata znatno više od nepostojanja nasilnih sukoba. Ona obuhvata ljudska prava, dobru vlast, mogućnost obrazovanja i zdravstvenu zaštitu i obezbeđuje da svaki pojedinac ima mogućnost i izbor da realizuje svoje potencijale... slobodu od nemaštine, slobodu od straha i slobodu budućih generacija da naslede zdravu životnu okolinu – to su međuzavisni građevinski materijali od kojih se izgrađuje ljudska i prema tome – nacionalna bezbednost. *Izveštaj UNDP* iz 1994. godine definiše **8 dimenzija ljudske bezbednosti**: ekonomska bezbednost, ekološka bezbednost, bezbednost zdravlja i ishrane, obrazovanje i bezbednost, socijalna bezbednost, politička i institucionalna bezbednost, bezbednost zajednice i kulturna bezbednost, lična bezbednost.

85 O pomirenju, o konceptu pomirenja više u Bloomfield, D., T. Barnes & L. Huyse (2003) *Reconciliation After Violent Conflict. A Handbook*. International Idea, Stockholm, Chapter 1: Reconciliation: An Introduction, pp. 12–17 & Chapter 2: The Process of Reconciliation, pp. 19–32 Bar-Tal, D. (2000) *From Intractable Conflict Through Conflict Resolution to Reconciliation: Psychological Analysis*. *Political Psychology*, Vol. 21, No 2, strana 351–366

86 Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2009. godinu, strana 8

87 Discussion Paper on Disarmament and Human Security, 41st Session of the UN Secretary-General's Advisory Board on Disarmament Matters, 16–18 July 2003, Geneva, Switzerland, site: <http://www.disarm.emb-japan.go.jp/statements/Statement/030716UNAB.htm> on 18. 5. 2012.

malokalibarsko naoružanje nastavlja da bude jedno od glavnih uzroka smrti žena u postkonfliktnim društvima ukoliko mirovni sporazumi i programi razoružanja ne uključe rodne analize uticaja konflikta i lakog i malokalibarskog naoružanja i kršenje ljudskih prava žena u politike i prakse bezbednosti u postkonfliktnom periodu. Lako i malokalibarsko naoružanje je lako dostupno, pogotovo u zemljama koje su izašle iz konflikta. Bez efikasnih programa razoružanja u postkonfliktnim zemljama nemoguće je uspostaviti odgovarajući nivo humane bezbednosti.

Za Srbiju kao postkonfliktnu državu pitanje razoružanja je od višestrukog značaja, imajući u vidu da se veliki broj vojnika i pripadnika paramilitarnih organizacija vratio u Srbiju sa oružjem korišćenim u ratovima 1990-ih godina kao i da programi razoružanja nisu sprovedeni od kraja poslednjeg rata 1999. godine do danas. NAP za primenu R 1325 u Srbiji predviđa uključivanje žena u procese razoružanja i donošenje odluka. Pritom NAP ne ističe da su žene ne samo u toku ratova 90-ih godina već i danas primarne, sekundarne i tercijalne žrtve nesprovođenja programa razoružanja u Srbiji i ne nudi druge potrebne mere za rešavanje ovog problema. Zabrinjavajući je podatak da u Srbiji ima više od tri miliona komada ilegalnog oružja što znači da su na svaki registrovan pištolj bar tri nelegalna i da je nelegalno oružje najčešće zaostavština rata iz Bosne ili Hrvatske.⁸⁸

Centar za kontrolu lakog i streljačkog naoružanja u istočnoj i jugoistočnoj Evropi u Srbiji (SEESAC) osnovan je maja 2002. godine. On predstavlja jednu od komponenata za implementaciju Regionalnog plana za borbu protiv velike količine streljačkog i lakog oružja koji je formulisao i usvojio Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope 2001. godine. Plan je revidiran 2006. godine. Cilj ovog plana jeste zaustavljanje protoka i raspoloživosti SALW u regionu, konsolidacije postignutih rezultata i podržavanje društvenoekonomskih uslova za mir i razvoj u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi. SEESAC pomaže vladama u regionu da reše problem velike količine i zloupotrebe SALW i podržava aktivnosti vlada kao što su: uništavanje, renoviranje skladišta, prikupljanje oružja i podizanje svesti, organizovanje obuka iz oblasti upravljanja skladištima oružja, obeležavanje (praćenje i registracija) posedovanja SALW, kontrola izvoza oružja.⁸⁹ SEESAC radi isključivo na poziv država i vlada.

U svrhu evropskih integracija, Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem,

---

88 Sajt: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=06&dd=04&nav_category=16&nav_id=615358, 25. 5. 2012.

89 Sastanak s predstavnicima SEESAC-a u Beogradu, 27. 1. 2012.

vojnomo opremom i robom dvostruke namene donet je 2005. godine. Time su međunarodni propisi i standardi usaglašeni s nacionalnim standardima i propisima. Osnovna izmena u odnosu na prethodna zakonska rešenja značila je, u skladu s međunarodnom praksom, prenos nadležnosti u sprovođenju izvozne kontrole s vojnog (Ministarstvo odbrane) na civilni organ uprave (tadašnje Ministarstvo za međunarodne trgovinske odnose Srbije i Crne Gore a danas Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja). Srbija je, iako nije članica Evropske unije (EU), kroz podzakonski akt uvela u nacionalno zakonodavstvo Pravila ponašanja u EU o izvozu oružja iz 2008. godine.⁹⁰ Godišnje izveštaje o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe u Srbiji izdaje Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja. Na osnovu godišnjih izveštaja, parlament i civilno društvo treba da procene meru u kojoj vlada ispunjava obaveze preuzete u okviru politika naoružanja. Bez ovih izveštaja nemoguće je ostvariti javni nadzor u procesu odlučivanja o izvozu oružja. Poslednji godišnji izveštaj u Srbiji odnosi se na 2009. godinu. U nekoliko slučajeva nacionalne godišnje izveštaje pratili su i izveštaji organizacija civilnog društva koje su pokušale da pokrenu pitanje prometa oružja i nateraju vladu da pooštri izvoznu kontrolu.⁹¹

Srbija je takođe utvrdila i Nacionalnu kontrolnu listu naoružanja i vojne opreme, Nacionalnu kontrolnu listu robe dvostruke namene, pravilnike o načinu vođenja Registra lica koja mogu da obavljaju spoljnu trgovinu oružjem i ostala bitna dokumenta koja su propisana od strane EU a u vezi su sa izvozom/uvozom naoružanja.⁹² Prema rečima zaposlenih u SEESAC-u, Srbija je jedna od najtransparentnijih u regionu što se tiče izveštaja o spoljnoj trgovini naoružanjem.⁹³ Kriterijumi na osnovu kojih se izdaju dozvole za izvoz naoružanja vojne opreme i robe dvostruke namene su:

1. Poštovanje međunarodnih obaveza, naročito sankcija koje je izglasao SB UN, međunarodnih sporazuma o neširenju naoružanja, kao i drugih međunarodnih obaveza;
2. Poštovanje ljudskih prava u zemlji koja je konačno odredište;

---

90 Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2009. godinu, strana 7

91 Izrada nacionalnih i regionalnih izveštaja o prometu oružja u EU i Jugoistočnoj Evropi, SEESAC, strana 7

92 Pogledati Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2009. godinu, strana 12

93 Sastanak s predstavnicima SEESAC Srbije o istraživanju indikatora, 27. 1. 2012.

3. Unutrašnja situacija u zemlji krajnjeg odredišta, u funkciji postojanja zategnutosti ili oružanih sukoba;
4. Održanje regionalnog mira, bezbednosti i stabilnosti;
5. Nacionalna bezbednost države i bezbednost prijateljskih zemalja;
6. Ponašanje zemlje – kupca u odnosu na međunarodnu zajednicu, posebno njen stav prema terorizmu, priroda njenih savezništava i poštovanje međunarodnog prava;
7. Postojanje rizika da će predmet izvoza otići u druge ruke u zemlji – kupcu ili ponovo biti izvezen pod nepoželjnim uslovima;
8. Kompatibilnost izvoza oružja s tehničkom i ekonomskom sposobnošću zemlje primaoca, uzimajući u obzir poželjnost da zemlje realizuju svoje legitimne bezbednosne i odbrambene potrebe uz najmanju moguću upotrebu ljudskih i ekonomskih resursa za nabavku oružja.

Prema EU Pravilima ponašanja u izvozu oružja, ukoliko zahtev sadrži elemente i podatke o kršenju prva 4 kriterijuma, zahtev za izdavanje dozvole automatski se odbija i o tome se obaveštavaju zemlje članice EU a za kršenje kriterijuma 5–8 procenu vrše nadležne nacionalne institucije. Pravila su političkiobavezujuća za države članice EU.⁹⁴ Ova pravila su obavezujuća i za Srbiju pošto je u svoje zakonodavstvo uvela EU Pravila ponašanja u izvozu oružja.

Ako pogledamo poslednji Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa i kontrolisane robe, možemo zaključiti da je Srbija 2009. godine izvozila naoružanje u 58 zemalja, od kojih su najznačajnije Sjedinjene Američke Države (SAD), Irak, Italija, Belgija, Bugarska, Kenija, Kipar, Nemačka, Egipat, Sveti Kits i Nevis, Crna Gora, Bangladeš i Libija. Takođe, veoma je bitno napomenuti da je izvoz oružja u 7 zemalja išao preko posrednika, tako da svaka osma destinacija nije predstavljala zemlju krajnjih korisnika.⁹⁵

Tendencija porasta broja izdatih dozvola za izvoz naoružanja iz Srbije beleži se iz godine u godinu, dok profit varira. Tako je 2007. godine izdato 372 dozvole za izvoz naoružanja vrednog 299,8 miliona \$,⁹⁶

---

94 Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2009. godinu, strana 19

95 Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2009. godinu, strana 28

96 Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2007. godinu, strana 18

2008. godine Srbija je bila lider u regionu po izdavanju dozvola za izvoz naoružanja sa 343 izdate dozvole i prometom od 580 miliona \$,⁹⁷ 2009. godine izdato je 360 dozvola, 467,02 miliona \$. Godišnji izveštaji o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2010 i 2011. godinu nisu dostupni javnosti tako da ne možemo s pouzdanošću nastaviti da pratimo trend porasta proizvodnje i izvoza naoružanja u Republici Srbiji i destinacije izvoza. Ako uporedimo kriterijume na osnovu kojih se daju dozvole za izvoz naoružanja i najznačajnije destinacije, možemo zaključiti da su 2011. godine počeli nemiri i građanski rat u dve najznačajnije destinacije izvoza oružja iz Srbije, u Egiptu i Libiji. Postavlja se pitanje na koji način onda države postižu zadovoljenje ovih kriterijuma. U ovom slučaju bilo bi veoma važno utvrditi koliko je tačno oružja Srbija izvezla u Libiju i koliko je novca zaradila na proizvodnji smrti civila u Libiji. Takođe, s feminističko-antimilitarističke pozicije i kulture odgovornosti, treba utvrditi na osnovu kojih kriterijuma su 2010. godine kompanije koje izvoze oružje dobile dozvole. Ko, prema međunarodnom pravu, treba da odgovara za živote civila u građanskom ratu u Libiji? Da li je to Srbija, koja je izdala dozvolu izvoza i izvezla oružje neposredno pre izbivanja rata, ili EU, koja nadgleda proces (pošto se krši kriterijum 3)? Da li možda zato u Srbiji nema godišnjih izveštaja o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa i kontrolisane robe za 2010. i 2011. godinu?

Ono što je neophodno jeste utvrditi koliki uticaj prodaja oružja ima u državi koja je na rubu građanskog rata na kršenje ljudskih prava i na osnovu tih podataka donositi odluke o sporazumima koji se tiču prodaje i kontrole naoružanja. Postoje nade da će ovo biti uključeno u inicijativu Nobelovih laureata, Sporazum o trgovini naoružanjem (Arms Trade Treaty) o kome će biti diskusije na samitu UN-a u Njujorku u julu 2012. godine. Ovaj sporazum je velika nada za sve antiratne i antimilitaristički nastrojene pokrete, mreže i organizacije širom sveta.

U skladu s feminističkim antimilitarističkim konceptom bezbednosti i duhom rezolucije Žena u crnom „Žene, mir, bezbednost“ iz 2005. godine i R 1325, Žene u crnom su u saradnji s drugim organizacijama civilnog društva, umetnicima i umetnicama samo u 2010, 2011. i 2012. godini održale osam uličnih akcija, pozivajući na razoružanje, na jednoj od njih protestujući upravo protiv rata u Libiji kojoj je Srbija do početka građanskog rata u 2011. godini izvozila oružje. Osim prodaje oružja, poznato je i učešće srpskih

97 Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Godišnji izveštaj o realizaciji spoljnotrgovinskog prometa kontrolisane robe za 2007. godinu, strana 21

„bezbednjaka“ u građanskom ratu u Libiji.⁹⁸ Odsustvo zakona koji regulišu sektor privatne bezbednosti i rada multinacionalnih korporacija privatne bezbednosti u Srbiji, ostavlja mesta proizvoljnim procenama ne samo o broju lakog i malokalibarskog naoružanja u posedu privatnih bezbednosnih korporacija već i o prisustvu srpskih „profesionalaca“ u ratovima širom sveta, broju posrednika, kanala kojima tamo odlaze i kršenjima ljudskih prava koja se događaju u područjima trgovine „bezbednosnim“ uslugama i trgovine oružjem.⁹⁹

Od 2010. godine, Žene u crnom pozivaju državu i institucije da donesu zakon koji će regulisati rad privatnih bezbednosnih agencija i multinacionalnih bezbednosnih korporacija u Srbiji. Međutim, posle prvog Nacrta Zakona o privatnim bezbednosnim agencijama, urađenog u novembru 2010. godine, u Srbiji danas nema informacija o njegovom usvajanju. Žene u crnom od 2010. godine pozivaju predsednika Srbije i ministra odbrane da potpišu Konvenciju o zabrani kasetne municije, veoma važnu konvenciju za oblast razoružanja i razminiranja koja se pominje u R 1325 i srpskom NAP-u za primenu R 1325. Značaj potpisivanja i ratifikovanja ove konvencije je višestruk. Ne samo što bi žrtve dobile novčanu pomoć i zaštitu, već Konvencija takođe predviđa i fondove za čišćenje neeksplodiranih kasetnih bombi kojih u Srbiji i dalje ima. Donošenju Konvencije o zabrani kasetne municije¹⁰⁰ najviše su doprinele organizacije civilnog društva i mreže civilnih žrtava ove vrste municije širom sveta. Ovo je jedna od prvih konvencija o razoružanju koja ima i klauzulu o pomoći žrtvama. Srbija je jedina od bivših jugoslovenskih republika koja nije potpisala konvenciju. Nepotpisivanje konvencije od strane Srbije predstavlja oksimoron u međunarodnim odnosima, s obzirom na to da je Srbija bila prisutna na prvim sednicama koje su vodile donošenju konvencije i da su građani/ke Srbije žrtve kasetne municije.¹⁰¹ Odbijanje Srbije da potpiše Konvenciju o zabrani kasetne municije jeste odbijanje Srbije da žrtvama kasetne municije omogući pristup ostvarivanju osnovnih ljudskih prava. Žrtve kasetne municije koje država ne priznaje kao takve, nastavljaju da pate ne samo zbog fizičkih povreda već i

98 Sajt: <http://www.putvjernika.com/U-zizi/ekskluzivno-uhapseni-srbi-u-libiji-su-pla-cene-ubice-siroti-neduzni-miroljubivi-srpski-teroristi-pardon-gradjevinari.html>, 25. 5. 2012.

99 Sajt: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.290.html:321740-Srbi-cuva-ju-Bliski-istok-za-3000-dolara>, 25. 5. 2012.

100 Sajt: <http://www.clusterconvention.org/>, 16. 2. 2012.

101 Sajt: <http://www.mic.org.rs/2011/03/18/regionalni-sastanak-protiv-upotrebe-ka-setnih-bombi/>, 25. 5. 2012.

zbog siromaštva jer su prepuštene svojim porodicama da se brinu o njima, posebno u manjim gradovima i selima. U Srbiji nema informacija o tome koliko je ljudi stradalo od ove vrste municije. Žrtve ove vrste municije su civili u 97% slučajeva a ova municija može da eksplodira i posle 30 godina. Žene u crnom su prisustvovala Regionalnom sastanku žrtava kasetne municije u Nišu održanom 11. maja 2011. godine gde su još jednom postavile pitanja institucijama Srbije. Na sastanku nije bilo predstavnika institucija iz Beograda. Gradonačelnik grada Niša na sastanku je istakao: „Da se samo grad Niš pita za potpisivanje Konvencije, ona bi odavno bila potpisana”.¹⁰²

Za potpisivanje Konvencije o zabrani kasetne municije, odgovoran je Savet za nacionalnu bezbednost a Savetu potpisivanje može da predloži ministar odbrane ili ministar spoljnih poslova. Ministarstvo spoljnih poslova je 2009. godine odobrilo potpisivanje konvencije, ali je procedura stopirana u Ministarstvu odbrane i Savetu za nacionalnu bezbednost.¹⁰³ Odgovor nije poznat građanima/kama Srbije, ali se može naslutiti iz izjava vojnih analitičara i Ministarstva odbrane, da su kasetne bombe deo konvencionalnog vojnog arsenala Republike Srbije.¹⁰⁴

Na inicijative i zahteve Žena u crnom od 2010. godine, predsednik Republike Srbije, ministar odbrane i Savet za nacionalnu bezbednost nikada nisu odgovorili. Takođe, nikada nije odgovoreno na pitanja Žena u crnom da li je Srbija koristila kasetne bombe u granatiranju Vukovara i u ratovima u bivšoj Jugoslaviji. NATO je Srbiji poslao koordinate bačenih bombi za vreme bombardovanja 1999. godine osam godina nakon bombardovanja, 2007. godine.¹⁰⁵ Srbija, skoro 13 godina nakon poslednjeg rata, nije odgovorila koliko je kasetnih bombi bacila u periodu od 1991. do 1995. godine i 1999. godine u ratovima na teritoriji bivših jugoslovenskih republika.

Takođe, ispunjenih zahteva Žena u crnom vezanih za razoružanje, demilitarizaciju i prestanak izvoza naoružanja od strane institucija Republike Srbije nije bilo. UNDP i SEESAC u Srbiji istakli su da upotreba lakog i malokalibarskog naoružanja (SALW) ima različit uticaj na rod i da u policijskim izveštajima o upotrebi SALW i nasilju u porodici ne postoje evidencije

---

102 Regionalni sastanak žrtava kasetne municije, Niš, 11. maj 2011. godine, u ime Žena u crnom prisustvovala Gordana Subotić.

103 Sajt: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Kasetne-bombe-do-daljeg-u-arsenalu-Vojske-Srbije.lt.html>, 25. 5. 2012.

104 Sajt: <http://www.e-novine.com/sr/drustvo/clanak.php?id=19722>, 25. 5. 2012.

105 Sajt: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=09&dd=16&nav_category=11&nav_id=263738

segregirane po rodu.¹⁰⁶ Jedini podaci o ovome su podaci inicijative ženskih organizacija, tačnije Mreže žena protiv nasilja, sakupljeni na osnovu novinskih izveštaja o broju ubijenih žena od strane muškaraca, bivših policajaca/vojnika u 2011. godini. Takođe, postoji potreba da se ovi podaci segregiraju i da se ubaci kategorija – upotreba SALW. Za Srbiju kao postkonfliktnu zemlju, ključno je da se uvedu evidencije o bivšim vojnicima/policajcima koji pate od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) a koji poseduju SALW kao i o nasilju u porodici. Ova vrsta podataka je potrebna kako bi se doneli novi zakoni i zaštitile žene koje prijave ovakve slučajeve i da bi se sagledao uticaj rata na žene u postkonfliktnom periodu.

Institucije Srbije do sada nisu pokazale demokratičnost i otvorile ove procese za žene i ženske nevladine organizacije. Razoružanje u Srbiji planira i obavlja isključivo Ministarstvo odbrane u saradnji sa SEESAC-om. Na sastanku povodom Otvorenog dana (Open Days) održanom 2011.¹⁰⁷ i 2012.¹⁰⁸ godine u prostorijama UNDP-a, Žene u crnom su zajedno sa organizacijama iz Mreže naglasile potrebu da se iskustva ženskih organizacija uključe u procese planiranja programa od važnosti za žene, mir, bezbednost kao što je razoružanje i uputile svoje zahteve nadležnim institucijama. Ostaje da se vidi da li će i na koji način Ministarstvo odbrane i institucionalna tela za primenu NAP-a pokazati spremnost za uključivanje žena u procese razoružanja ili će nastaviti s dominantnom politikom kvantitativnog uključivanja žena u procese vezane za primenu NAP-a bez ikakvog uticaja na živote žena van sektora bezbednosti.

---

106 SEESAC, SALW i rodne uloge, sajt: [http://www.seesac.org/uploads/rmdsg/RMDS-G_06.30RMDs_06.30__SALW_i_rodne_uloge_\(Edition_1\).pdf](http://www.seesac.org/uploads/rmdsg/RMDS-G_06.30RMDs_06.30__SALW_i_rodne_uloge_(Edition_1).pdf), strana 8

107 O sadržaju razgovora s predstavnicima UN-a na sastanku Open days 2011. godine više na: <http://www.unwomen.org/wp-content/uploads/2010/12/UN-Women-Open-Days-2011-Report.pdf>, 25. 5. 2012.

108 Više o sadržaju razgovora sa predstavnicima UN-a u Podlistku Žene, mir, bezbednost, Žene u crnom, maj, strana 3, http://www.zeneucrnom.org/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=18

Uvod

Ujedinjene nacije definišu nasilje nad ženama kao „ispoljavanje istorijskejednakih odnosa društvene moći između muškaraca i žena koji su doveli do diskriminacije i dominacije nad ženama od strane muškaraca i do sprečavanja potpunog napretka žena. Nasilje nad ženama jedan je od osnovnih društvenih mehanizama kojima se žene prisiljavaju da budu u podređenoj poziciji u odnosu na muškarce. Nasilje nad ženama je prepreka u postizanju jednakosti, razvitka i mira”.

Nacionalni akcioni plan za primenu R 1325 između ostalog navodi da „veliki broj žena i devojaka živi u siromaštvu i oskudici, izložene su diskriminaciji, njihova prava se krše i žrtve su različitih oblika rodnozasnovanog nasilja (nasilja u porodici, seksualnog nasilja, ekonomskog nasilja, trafikinga i dr.). U posebno teškoj situaciji su žene u statusu izbeglica i internoraseljenih osoba, žene sa statusom povratnika (u daljem tekstu – migrantkinje), trafikovane žene, azilantkinje itd.”.

Od 2002. godine Republika Srbija je značajno unapredila svoj normativni okvir za zaštitu žena od nasilja, međutim, nadležni državni organi, odgovorni da deluju u ovoj oblasti, često ne pružaju adekvatnu zaštitu ženama žrtvama različitih oblika nasilja. Takođe, državne institucije ne preduzimaju sistematske mere za iskorenjivanje nasilja nad ženama, za prevladavanje rodnih stereotipa, smanjivanje upotrebe vatrenog oružja i rešavanje drugih problema koji ugrožavaju mir i bezbednost i ne posvećuje se dovoljna pažnja podizanju javne svesti o diskriminaciji žena i ugroženosti njihovih prava.

Iako u Srbiji postoji preko 70 akcionih planova, oni nemaju skoro nikakav uticaj na promenu svesti ili poboljšanje života građana/ki. Formalno ispunjavanje međunarodnih standarda ne vodi nužno ka uspostavljanju vladavine prava, kulture odgovornosti, kažnjivosti zločina i poštovanju ljudskih prava. Ukoliko se rukovode isključivo principima pragmatične politike „normativnog optimizma” i „štancovanja” zakona, bez suštinske promene vrednosnog sistema kao osnove za ostvarivanje rodne pravde i jednako-

sti, zakoni i strategije koje se bave zaštitom nemaju nikakve implikacije u stvarnosti.¹⁰⁹

Iz tog razloga Radna grupa je u istraživanju indikatora analizirala šta je postignuto u strateškim dokumentima koje Republika Srbija donosi a koji se odnose na razvijanje sistema zaštite žena žrtava nasilja i sistema prevencije nasilja nad ženama, eliminisanje siromaštva žena i devojaka i sprečavanje nastanka novog siromaštva, kao i razvijanje i unapređenje svih aspekata bezbednosti i poboljšanja uloge i položaja žena u procesima odlučivanja i jačanje državnih mehanizama za obezbeđenje ravnopravnosti polova. Osim toga, Radna grupa je pratila i realizaciju aktivnosti NAP-a koje se odnose na uspostavljanje delotvorne zaštite žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja, a naročito one koje se tiču usvajanja nacionalne strategije za eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama i usaglašavanja relevantnih zakona u oblasti bezbednosti i odbrane s rešenjima Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti polova, kao i saradnju sektora bezbednosti s nezavisnim institucijama Republike Srbije. U skladu sa ciljem monitoringa, od naročite važnosti za Radnu grupu bilo je i praćenje realizacije planiranih aktivnosti utvrđenih strateškim dokumentima koji se tiču zaštite žena od rodnozasnovanog nasilja, unapređenje sistema prikupljanja i obrade podataka i vođenje evidencije u državnoj statistici u vezi s nasiljem nad ženama, da li je i kako obezbeđena sveobuhvatna pravna zaštita i psiho-socijalna podrška migrantkinjama, trafikovanim ženama i azilantkinjama, uključujući i žene žrtve seksualnih i drugih rodnozasnovanih zločina protiv čovečnosti te da li je uspostavljen efikasan sistem pravne pomoći, besplatne ili po smanjenim troškovima, usvajanjem i implementacijom Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, kao i da li je uspostavljen poseban državni fond za naknadu štete ženama žrtvama diskriminacije i svih oblika rodnozasnovanog nasilja i u slučaju neefikasnog delovanja organa i institucija sistema.

U skladu s dugogodišnjim radom Žena u crnom na suočavanju sa prošlošću i feminističko-antimilitarističkim konceptom ljudske bezbednosti, Radna grupa je stavila poseban akcenat na istraživanje u vezi s aktivnostima NAP-a koje se tiču ratnih zločina, seksualnih zločina i zločina protiv čovečnosti i infomisanja javnosti o procesiranim slučajevima silovanja, seksualnog ropstva, prisilne prostitucije, prisilne trudnoće i drugih oblika seksualnog zlostavljanja žena počinjenih na teritoriji bivše SFRJ. Odnos Republike Sr-

---

109 Komentari Žena u crnom u saradnji sa Centrom za unapređenje pravnih studija (CUPS), prof. dr Vesnom Rakić-Vodinelić i mr Sašom Gajinom, 16. novembar 2010.

bije prema braniteljicama ljudskih prava i onima koji vrše monitoring nad procesiranjem ratnih zločina i ostvarivanjem ljudskih prava, i pružaju pomoć i podršku žrtvama diskriminacije i rodnozasnovanog nasilja čini srž istraživanja Radne grupe u okviru aktivnosti NAP-a koje su praćene u daljem tekstu.

Razvijenost sistema zaštite žena žrtava nasilja u Republici Srbiji ¹¹⁰

NAP-om je predviđena realizacija aktivnosti, koje su utvrđene Nacionalnim milenijumskim ciljevima razvoja u Republici Srbiji (2006) radi ostvarenja zadatka br. 4, da se do 2015. godine razvije sistem zaštite žena žrtava nasilja i sistem prevencije nasilja nad ženama. Iako dovoljno precizni i sistematski podaci u vezi s rodnozasnovanim nasiljem u Republici Srbiji ne postoje,¹¹¹ cilj Radne grupe za monitoring jeste da prikaže da li je zadatak 4 iz NMC ispunjen do aprila 2012. godine.

Uspešnost sprovođenja ovog zadatka prate 4 indikatora.

Prijave i optužnice u slučajevima porodičnog nasilja: Informaciju o procentu podignutih optužnica u slučajevima porodičnog nasilja, u odnosu na ukupan broj prijava, nije moguće dobiti iz statistika Republičkog zavoda za statistiku. Moguće je saznati broj optužnica u jednoj godini, ali ne i odnos broja prijava i broja optužnica.¹¹²

Procenat izrečenih kazni u slučajevima porodičnog nasilja u odnosu na broj optužnica: Podatak o odnosu između broja izrečenih kazni u slučajevima porodičnog nasilja i broja optužnica ne postoji jer kazna i optužnica ne moraju biti iz iste godine.¹¹³

Broj sigurnih ženskih kuća finansiranih iz državnih fondova¹¹⁴: Nasilje u porodici, kao sveprisutan problem, uslovljena je društvena

110 **Cilj:** Ugrađivanje rodne perspektive u sve društvene politike, uključujući i politiku u oblasti bezbednosti i odbrane. **Aktivnost:** Realizovati aktivnosti utvrđene Nacionalnim milenijumskim ciljevima razvoja u Republici Srbiji (2006) radi ostvarenja 4 zadatka – do 2015. godine razviti sistem zaštite žena žrtava nasilja i sistem prevencije nasilja nad ženama.

111 Napredak u realizaciji Nacionalnih milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji, Vlada Srbije i Ujedinjene nacije, 2009.

112 Autonomni ženski centar, 6. jul 2012.

113 Ibid

114 Napredak u realizaciji Nacionalnih milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji, Vlada Srbije i Ujedinjene nacije, 2009.

pojava bez obzira na društvenoekonomske i kulturnoistorijske osobenosti društvenih zajednica. Nezavisno od različitih oblika nasilja, koreni uzroka su gotovo isti a tiču se moći i kontrole. Siromaštvo i nezaposlenost samo su okidači rastućeg nasilja a najveće žrtve su žene i deca. Interesovanje ženskih OCD za rešavanje problema porodičnog nasilja nastalo je kao reakcija na pristup zvaničnih državnih institucija i rezultate rada na ovom problemu. Svojim praktičnim delovanjem na zaštiti žena i dece, žene su uz pomoć stranih donatora pristupile organizovanju sigurnih kuća sa ciljem da se žrtvama omogući izmeštanje iz mesta nasilja do stvaranja uslova za uključivanje u život bez nasilja. Na teritoriji Srbije postoji 9 sigurnih kuća kojima upravljaju centri za socijalni rad, i to u Novom Sadu, Kragujevcu, Zrenjaninu, Jagodini, Somboru, Pančevu, Smederevu i dve u Nišu. Milenijskim ciljevima predviđeno je 30 sigurnih kuća do 2015. godine. Broj sigurnih kuća ne obezbeđuje sigurnost ženama koje se nalaze u situaciji nasilja iz više razloga. Prvo, zato što je nasilje nad ženama rasprostranjen društveni fenomen pa se izgradnjom sigurnih kuća ne može rešiti ovaj problem, već adekvatnim i efikasnim zakonskim merama koje su usmerene isključivo na nasilnike. Drugo, sigurne kuće su i dalje nepristupačne za mnoge žene iz marginalizovanih grupa, kao što su Romkinje ili žene sa invaliditetom. Pristupanje sigurnim kućama i dalje je moguće samo uz procenu Centra za socijalni rad, što takođe dovodi do niza problema ukoliko zadužene osobe u CSR nisu dovoljno senzibilisane za problem nasilja.

Broj savetovališta za žene žrtve nasilja finansiranih iz državnih fondova: Specijalizovana savetovališta za žene koje trpe nasilje nude isključivo ženske organizacije. U toku je proces standardizovanja usluga u centrima za socijalni rad (CSR), ali u nekim CSR ne funkcionišu ni usluge SOS telefona, iako se to navodi kao nova usluga. Od 14 CSR koji su na internet prezentaciji Zavoda za socijalnu zaštitu, više od pola (9) na osnovu istraživanja mreže Žene protiv nasilja, zapravo ne radi.¹¹⁵

---

115 Sajt: http://www.zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/Zahtev_Zavodu_za_socijalnu_zastitu.pdf, 18. 4. 2012.

Nasilje nad ženama i državna statistika¹¹⁶

U postojećoj državnoj statistici ne postoje podaci u kojoj su relaciji bili oštećeni i izvršioци, odnosno da li je nasilnik partner, suprug, bivši suprug, sin, otac. Takođe, **ovi podaci izostaju i kada je reč o ubistvima žena** pa se do takvih podataka može doći samo putem novinskih izveštaja i zahvaljujući statistikama i prikupljanju podataka ženskih organizacija koje se bave nasiljem nad ženama. Na zahtev Radne grupe za monitoring, u odgovoru Republičkog zavoda za statistiku nisu objašnjeni razlozi za nepostojanje evidencije o srodstvu počinioca i žrtve koja je neophodna za precizno utvrđivanje broja femicida u porodičnom kontekstu. **Statistika o žrtvama vodi se tek od 2007. godine** na osnovu statistike o umrlima i pravosudne statistike, ali samo u odnosu na broj, pol, starost. **Ne postoji srodnička relacija pa je nemoguće dobiti podatke o femicidu,** odnosno počiniocu ubistva.

Ne postoje objedinjeni podaci relevantnih državnih institucija kada je reč o nasilju nad ženama.

Nakon saznanja da je u Ministarstvu unutrašnjih poslova u toku nova sistematizacija radnih mesta, Autonomni ženski centar (AŽC) je uputio inicijativu za uvođenje posebne (nove) linije rada za oblast nasilja u porodici. Inicijativa, i pored pozitivnih pokazatelja iz policijske prakse, nije naišla na razumevanje donosilaca odluka, sa obrazloženjem da nije neophodno uvoditi novu liniju za nasilje u porodici stoga „što su određeni policijski službenici prošli obuku na temu nasilja u porodici a i inače policijski službenici u svom radu, u skladu s pozitivnim zakonskim propisima, na profesionalan i kvalitetan način preduzimaju i mere i radnje na sprečavanju, otkrivanju i rasvetljavanju krivičnih dela nasilja u porodici”¹¹⁷.

---

116 **Cilj:** Uspostaviti delotvornu zaštitu žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja. **Aktivnost:** Unapređenje sistema prikupljanja i obrade podataka i vođenje evidencije u državnoj statistici u vezi s nasiljem nad ženama i zaštitom žena od rodnozasnovanog nasilja

117 Izveštaj o akcijama zagovaranja Autonomnog ženskog centra, http://www.womenngo.org.rs/images/zagovaranje/IZVESTAJ_AZC_zagovaranje_2011.pdf, 20. 5. 2012.

Uspešnost strategija i zakona Republike Srbije

Strategija za smanjenje siromaštva (SSS)¹¹⁸

Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji uvedena je 2002. godine od strane MMF-a i Svetske banke i deo je opšte strategije razvoja Srbije i (tada) Crne Gore za prijem u Evropsku uniju. Strategija je takođe deo aktivnosti za ostvarenje Milenijumskih ciljeva UN-a. Ciljevi ove strategije koje je Srbija još 2001. godine definisala u dokumentu Agenda reforme za Srbiju su:

- uspostavljanje moderne države koja se temelji na vladavini prava, borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala;
- revitalizacija ekonomije kroz uvođenje tržišnoorijentisanih reformi;
- borba protiv siromaštva i unapređenje sistema socijalne zaštite za ranjive grupe.

U skladu s Milenijumskim ciljevima UN-a, Strategija za smanjenje siromaštva definiše siromaštvo kao multidimenzionalni fenomen kojeg pored nedovoljnih prihoda da se pokriju osnovni troškovi života odlikuju i manjak šansi za zaposlenje, neadekvatan životni prostor i pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i komunalnim uslugama. Ovi aspekti su posebno bitni za ranjive i socijalnoisključene grupe.¹¹⁹

Pošto je Crna Gora proglasila nezavisnost od Srbije 3. juna 2006. godine, srpska SSS je, iako napisana dok su Srbija i Crna Gora i dalje bile jedna država, nastavila da se sprovodi nezavisno od političkih promena. U Biltenu o primeni SSS u Srbiji iz avgusta 2006. godine¹²⁰ otcepljenje Crne Gore od Srbije i uticaj na primenu SSS i podatke iznete u SSS se ne spo-

---

118 **Cilj:** Ugrađivanje rodne perspektive u sve društvene politike, uključujući i politiku u oblasti bezbednosti i odbrane. **Aktivnost:** Realizovati aktivnosti utvrđene Strategijom za smanjenje siromaštva (2002) kojima će se eliminisati siromaštvo žena i devojaka i sprečiti nastanak novog siromaštva, tj. sprečiti pojave da devojke i žene u sistemu bezbednosti budu najčešće proglašavane tehnološkim viškom, čak i kada su jedini hranioci u porodici ili samohrane majke.

119 Poverty reduction paper for Serbia , strana 3, http://www.ngoserbia.com/res/poverty_reduction_strategy.pdf, 20. 5. 2012.

120 Bilten o primeni SSS – broj 7, avgust 2006. <http://www.prsp.gov.rs/download/Bilten%20SSS,%20broj7.pdf>, 20. 5. 2012.

minju, dok se u samoj SSS Crna Gora spominje 2 puta. Crna Gora je izradila SSS za sebe i ona je usvojena kada i srpska. Krilatica SSS bila je „Prepoloviti broj siromašnih u Srbiji do 2010. godine“. U 2002. godini u Srbiji je približno 800.000 ljudi bilo siromašno (10,6% stanovnika ili 205.000 domaćinstava).¹²¹ Podaci su dobijeni sprovođenjem dve godišnje Ankete o životnom standardu (AŽS) sprovedene tokom 2002. i 2003. godine na inicijativu Vlade Srbije i uz stručnu pomoć MMF-a. Kako bi podaci bili uporedivi, sledeće istraživanje sproveo je Zavod za statistiku 2007. godine, ali ova aktivnost nije redovna aktivnost Zavoda te nisu bila očekivana dalja istraživanja o siromaštvu putem AŽS od strane ovog zavoda.¹²² Prema anketi o životnom standardu iz 2007. godine, 8,3% stanovništva je bilo siromašno. Sajt Vlade Srbije i tima za Socijalno uključivanje potom navodi da je 2002. godine (14%) ili oko milion ljudi bilo siromašno¹²³, što se razlikuje od početne cifre za 2002. godinu koja se navodi u samoj SSS.

Koordinaciju SSS prvo je vodio Tim za implementaciju SSS koji je formiran 2004. godine pri kabinetu potpredsednika Vlade.¹²⁴ Prema podacima iz prvog izveštaja o primeni SSS, stopa nezaposlenosti (koja predstavlja učešće nezaposlenih u ukupnom broju aktivnih stanovnika) 2005. godine bila je 14,6% a očekivana stopa nezaposlenosti za 2010. godinu prema SSS bila je 10,5%.¹²⁵ Međutim, stopa nezaposlenosti u Srbiji u aprilu 2010. godine iznosila je 19,2%, znači viša nego što je tim za SSS očekivao u svom izveštaju, i to 18,6% za muško stanovništvo i 20,1% za žensko stanovništvo.¹²⁶ Ovo nije omelo potpredsednika Vlade, u to vreme Božidara Đelića, da već 2007. godine izjavi da u Srbiji ima 6,6% siromašnih i da je „siromaštvo u Srbiji prepolovljeno u periodu 2002–2007. godine, zahvaljujući sprovođenju SSS“.¹²⁷ Pošto je siromaštvo prepolovljeno i ra-

---

121 Vlada Republike Srbije, Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji, 2003, strana ii

122 Instrumenti za merenje siromaštva, <http://www.prsp.gov.rs/instrumenti.jsp>, 21. 5. 2012.

123 Vlada Republike Srbije, Socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, sajt:<http://www.inkluzija.gov.rs/?lang=cs>, 20. 5. 2012.

124 Tim za implementaciju SSS, sajt: <http://www.prsp.gov.rs/tim/index.jsp>, 20. 5. 2012.

125 Prvi izveštaj o implementaciji SSS u Srbiji, Povećane mogućnosti zapošljavanja, 2005, strana 32

126 Republički zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi, 2010.

127 Vlada Republike Srbije, Socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, sajt: <http://>

nije no što se planiralo, strategiju je nastavio da sprovoditi novi tim. Novi tim koji je nastavio primenu SSS u okviru Socijalne inkluzije i smanjenja siromaštva formiran je 2009. godine, pri kabinetu potpredsednika Vlade za evropske integracije.¹²⁸

Ukoliko sagledamo stopu nezaposlenosti od 2002. godine, ona je u stalnom porastu; krajem novembra 2011. godine ona je iznosila 23,7 odsto.¹²⁹ Broj beskućnika u Srbiji koji žive bez bilo kakvog skloništa, na ulici, bez kuće, u privremenom smeštaju, prihvatnim i kolektivnim centrima, odnosno u nesigurnom ili neodgovarajućem stanovanju iznosi oko 800.000 lica (podatak 2012. godine).¹³⁰ Poslednji podaci o siromaštvu pokazuju da je u Srbiji početkom 2011. godine bilo oko dva miliona siromašnih.¹³¹ Uporedimo li ove podatke dobijene iz institucionalnih ali i nezavisnih izvora, možemo zaključiti da se siromaštvo u Srbiji nije prepolovilo već udvostručilo, nezaposlenost nije smanjila već povećala, a umesto 800.000 siromašnih ljudi s početka SSS sada imamo isto toliko beskućnika. Za ovaj porast posle 2007. godine kada se siromaštvo bilo „prepolovilo“, nadležni i institucije koje sprovode SSS krive finansijsku krizu.

Od donošenja SSS, za koji je predgovor napisao tadašnji predsednik Vlade Zoran Đinđić, na koga je izvršen atentat nešto pre usvajanja SSS marta 2003. godine, o implementaciji SSS publikovana su 2 izveštaja – jedan 2005. godine a drugi 2007. godine od strane Tima za implementaciju SSS. Podaci o fondovima MMF-a, Svetske banke i iz budžeta namenjenim za aktivnosti SSS nisu navedeni u budžetu Republike Srbije za 2003. kao i 2004. godinu, kao ni u budžetu za 2011. godinu, tako da nije moguće proveriti na koji način i na koje aktivnosti su sredstva trošena, koliki je iznos sredstava i ko je dao novac (MMF, Svetska banka ili neko drugi). Tim za socijalnu inkluziju i smanjenje siromaštva izradio je jedan izveštaj, odnosno Prvi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji za period 2008–2010. godine koji je usvojen 2011. godine. Ovaj izveštaj navodi da je nezaposlenost žena kao i muškaraca u stalnom porastu kao i da je zaposlenost žena i

---

www.inkluzija.gov.rs/?p=236

128 Vlada Republike Srbije, Socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, http://www.inkluzija.gov.rs/?page_id=913&lang=cs, 20. 5. 2012.

129 Republički zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi, 2011.

130 Sajt: http://www.alo.rs/vesti/49664/U_Srbiji_800000_beskucnika, 20. 5. 2012.

131 Sajt: http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2011&mm=01&dd=31&nav_id=489501

muškaraca u stalnom opadanju od 2008 do 2010. godine.¹³²

Pitanja u vezi s brojem programa za finansijsku podršku ženama i devojkama, samohranim majkama u sektoru bezbednosti, a koji su predviđeni ovom strategijom, upućena su Ministarstvu odbrane. U odgovoru je navedeno da nisu predviđene posebne mere za realizaciju ove aktivnosti i da **do sada nisu uvedeni programi za finansijsku podršku ženama i devojkama samohranim majkama u sektoru bezbednosti** kao i „da se planiranje sprečavanja pojave da su najčešće žene i devojke u sistemu bezbednosti budu najčešće proglašavane tehnološkim viškom“ obavlja samo poštovanjem zakonske regulative. U izveštaju Analitičke grupe MO i VS navodi se da **u MO i VS nije bilo otpuštanja devojaka i žena kao tehnoloških viškova, pogotovo nije bilo otpuštanja samohranih majki i žena koje su odsustvovala s posla radi trudničkog ili porodijskog bolovanja**. S obzirom na to da se sprovođenje NAP-a za R 1325 odnosi na ceo sektor bezbednosti, ne samo na MO i VS, kroz ovu aktivnost treba da se osmisle dodatni programi koji će štiti žene i devojke i pored zakonske regulative u svim institucijama sektora bezbednosti. S obzirom na to da su glavne zamerke Žena u crnom na prvi nacrt NAP-a za primenu R 1325 u Srbiji te što je NAP okrenut samo sektoru bezbednosti i institucijama i da je u skladu s principima humane bezbednosti i potrebno da se programi zaštite žena i devojaka prošire tako da obuhvate i privatni sektor, uzimajući u obzir tešku materijalnu situaciju u društvu i činjenicu da u vreme krize prvo stradaju ranjive i manjinske grupe. Ovim bi institucije pokazale da su posvećene unapređenju ženskih ljudskih i radnih prava i kada na to nisu formalno obavezane i da su otvorene da delokrug NAP-a pomere iz okvira sektora bezbednosti.

Strategija nacionalne bezbednosti ¹³³

U vezi sa aktivnostima NAP-a koje treba da osiguraju realizaciju Strate-

---

132 Prvi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva, 2008–2010, strana 209

133 **Cilj:** Ugrađivanje rodne perspektive u sve društvene politike, uključujući i politiku u oblasti bezbednosti i odbrane. **Aktivnost:** Realizovati aktivnosti utvrđene Strategijom nacionalne bezbednosti (2009) u skladu sa opredeljenjem Srbije da razvija i unapređuje sve aspekte bezbednosti, s njenom posvećenošću stvaranju uslova za unapređenje ljudske bezbednosti, poboljšanje uloge i položaja žena u procesima odlučivanja i jačanjem državnih mehanizama za obezbeđenje ravnopravnosti polova.

gije nacionalne bezbednosti, Radna grupa je pratila nivo uspešnosti primene Strategije nacionalne bezbednosti i transparentnost rada i izveštavanja Saveta za nacionalnu bezbednost koji je odgovoran za sprovođenje Strategije nacionalne bezbednosti pred građanima i građankama Srbije.

Strategija nacionalne bezbednosti u Srbiji usvojena je donošenjem Odluke o usvajanju na sednici Skupštine Srbije 26. oktobra 2009. godine zajedno sa Strategijom odbrane Republike Srbije. Obe strategije su stupile na snagu posle osam dana od donošenja odluka.¹³⁴ Ove dve strategije donete su u paketu kao odgovor na nove bezbednosne rizike i pretnje u regionu, radi bolje koordinacije aktera u sektoru bezbednosti i radi reforme sektora bezbednosti i uvođenja principa civilne demokratske kontrole nad sektorom bezbednosti u Srbiji.

Strategija nacionalne bezbednosti počela je da se piše još davne 2006. godine pa su je vanredni parlamentarni izbori u Srbiji zaustavili, da bi početkom 2007. ona opet bila redefinisana od strane novog tima u Ministarstvu odbrane (MO). Usvajanjem Zakona o odbrani krajem 2007. godine, stvoreni su normativni uslovi da se Strategija nacionalne bezbednosti usvoji. Strategija je usvojena dve godine kasnije. Strategijom je predviđeno da Savet za nacionalnu bezbednost prati, koordinira rad elemenata sistema nacionalne bezbednosti, utvrđuje nivo uspešnosti primene Strategije nacionalne bezbednosti i predlaže adekvatne mere za njeno inoviranje u skladu sa značajem promena činilaca koje je određuju. Stručne i tehničke uslove rada Saveta za nacionalnu bezbednost obezbeđuje Kancelarija Saveta za nacionalnu bezbednost. Sastav Saveta za nacionalnu bezbednost, pored predsednika Republike Srbije, čine najviši predstavnici organa izvršne vlasti i predstavnici ključnih elemenata sistema nacionalne bezbednosti kao što su Vojska i bezbednosno-obaveštajni sistem. U radu Saveta za nacionalnu bezbednost, po potrebi, učestvuju i rukovodioci drugih državnih organa i institucija i druga lica koja nisu članovi Saveta.¹³⁵

Usvajanje Strategije u Republici Srbiji, osim što je pratilo odlaganje zbog unutrašnjih i spoljnih političkih događaja, pratila je i uobičajena praksa netransparentnosti i nedemokračnosti institucionalnih tela Srbije koji daju samo 15 dana za javne rasprave i komentarisanje nacrtava važnih strategija za građane i građanke Srbije. Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP) pisao je inicijativu da se ovaj rok produži do 31. januara 2009. go-

134 Sajt Ministarstva odbrane Republike Srbije: <http://www.mod.gov.rs/lat/dokumenta/strategije/strategije.php>, 20. 5. 2012.

135 Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije, tačka 3, strana 19

dine, što je MO na kraju učinilo. Ovu inicijativu potpisale su 24 organizacije civilnog društva, između ostalog i Žene u crnom.¹³⁶ Na javnoj raspravi o sadržaju Strategije prisustvovalo je 5 organizacija civilnog društva u Srbiji.¹³⁷ Žene u crnom su povodom usvajanja Strategije objavile i analitički prikaz u kom su se osvrnule na shvatanje i praksu humane bezbednosti od strane institucija u Srbiji.¹³⁸

U cilju istraživanja, Radna grupa za monitoring obratila se Kancelariji Saveta za nacionalnu bezbednost s pitanjima o izveštajima o sprovođenju aktivnosti koje predviđa Strategija nacionalne bezbednosti, periodu izveštavanja, izveštajima o nivou uspešnosti primene strategije, rokovima koje predviđa, aktivnostima koje su do sada preduzete a koje se tiču unapređenja ljudske bezbednosti i poboljšanja uloge i položaja žena u procesima odlučivanja i jačanju državnih mehanizama za obezbeđenje ravnopravnosti polova kao i da li je Savet za nacionalnu bezbednost predložio mere za inoviranje sadržaja Strategije od oktobra 2009. godine kao i koje su to mere.

Od Kancelarije Saveta za nacionalnu bezbednost, koja je sudeći po Strategiji nacionalne bezbednosti zadužena da obavlja stručne i tehničke uslove rada Saveta za nacionalnu bezbednost, dobijen je odgovor da Kancelarija vrši samo stručnu i administrativnu podršku Savetu, **a da je predsednik Republike Srbije, u to vreme Boris Tadić, jedini nadležan da komentariše rad i aktivnost Saveta za nacionalnu bezbednost.** Radna grupa je potom uputila ista pitanja predsedniku Republike Srbije 25. aprila 2012. godine na koja **u predviđenom zakonskom roku¹³⁹ nije dobijen odgovor.** Pošto Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja protiv predsednika pred Poverenikom za informacije od javnog značaja ne može pokrenuti žalbu, već samo upravni spor¹⁴⁰ (koji ne bi bio završen do objavljivanja ovog teksta), u daljem procesu istraživanja Radna grupa će nastaviti da zahteva odgovore na pitanja od novog predsednika Tomislava Nikolića.

---

136 Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Poziv da se produži javna rasprava o nacrtima Strategije nacionalne bezbednosti i Strategije odbrane, sajt: <http://www.bezbednost.org/Bezbednost/1194/Poziv-da-se-produzi-javna-rasprava-o-nacrtima.shtml>, 15. 5. 2012.

137 Sajt Ministarstva odbrane Republike Srbije: http://www.mod.gov.rs/novi_lat.php?action=fullnews&id=1749&showcomments=1, na dan 20. 5. 2012.

138 Marija Perković, *O strategiji bezbednosti Republike Srbije*, Žene, mir, bezbednost Rezolucija 1325 – 10 godina, Žene u crnom, Beograd, strana 31

139 Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, član 16

140 Ibid, član 22

Sednice Saveta za nacionalnu bezbednost su zatvorenog tipa i ne postoje beleške iz kojih se može zaključiti o čemu je bilo reči na sastanku osim teme zbog koje je sednica sazvana a koja se može saznati iz medija. O Strategiji do sada nije bilo zvaničnih izveštaja koji su dostupni široj javnosti, a sama Strategija nacionalne bezbednosti ne predviđa konkretne aktivnosti i rokove. Takođe, široj javnosti nije poznato da li je bilo unapređivanja Strategije za nacionalnu bezbednost od kada je doneta i ko je bio inicijator.

Plan rada Vlade za 2011. godinu sa aktivnostima pomenutim u Strategiji nacionalne bezbednosti planiranim za 2011. godinu nije dostupan javnosti. Iz Generalnog sekretarijata Vlade dobijena je informacija da prema Poslovniku Vlade ne možemo dobiti revidirani plan rada Vlade iz jula 2011. godine.

Plan rada Vlade za 2012. godinu¹⁴¹ dostupan je javnosti i u njemu se mogu naći planirane aktivnosti i akti koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini i programi i projekti organa državne uprave a čiji je referentni okvir Strategija nacionalne bezbednosti. U planu su takođe istaknuti i novčani iznosi koji će biti utrošeni na navedene aktivnosti (u okviru projekata i programa u okviru Strategije nacionalne bezbednosti).

Sudeći po planovima za 2012. godinu, aktivnosti Strategije nacionalne bezbednosti su sledeće: **U okviru Ministarstva spoljnih poslova (MSP)** planirana je razmena i zaštita tajnih podataka sa Evropskom Unijom (EU), ratifikacija sporazuma o učešću naših EU vojnika u EU mirovnim misijama i operacijama za upravljanje krizama, usklađivanje sa standardima u oblasti razoružanja i neproliferacije i kontrole naoružanja (3700 evra), učešća na konferencijama o zoni bez nuklearnog naoružanja (3700 evra), ispunjavanje obaveza iz Rezolucija UN-a i drugih međunarodnih dokumenata; **U okviru Bezbednosno-informativne agencije (BIA)** – zaštita nacionalne bezbednosti, sprečavanje ugrožavanja nacionalne bezbednosti (koja će na ove aktivnosti utrošiti neverovatnih 014.234.460.000 RSD); **U okviru Kancelarije Saveta za nacionalnu bezbednost** – saradnja sa međunarodnim organizacijama (013.700.000 RSD) i regionalnim inicijativama na polju uzajamne zaštite i razmene tajnih podataka (012.000.000 RSD+011.700.000 RSD).

Sudeći po izveštaju Vlade o aktivnostima za 2012. godinu, dimenzije *humane bezbednosti*¹⁴² prepoznate su u aktivnostima MSP-a i Kancelarije

141 Plan rada Vlade za 2012. godinu, sajt: <http://www.civilnodrustvo.gov.rs/wp-content/uploads/2011/12/Plana-rada-Vlade-za-2012.-godinu2.pdf>, 23. 5. 2012.

142 Dragana Dulić, *Ljudska bezbednost*, Zbornik tekstova, Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2006, str. 61; *Humana (ljudska bezbednost)* u svom najširem smislu

Saveta za nacionalnu bezbednost, ali se uočava da institucije i dalje praktikuju tradicionalni princip bezbednosti i posmatraju potrebu za bezbednošću građana/ki Srbije „spolja“. Ovakva praksa pokazuje da Srbija nije usvojila principe humane bezbednosti i promenila tradicionalno militarističko viđenje bezbednosti unutar svojih institucija od 90-ih godina. Percepcija da bezbednost građana/ki može biti ugrožena samo „spolja“ ne doprinosi boljem životnom standardu, povećanju zaposlenosti, većim slobodama i pravima građanima, većoj pravnoj bezbednosti i vladavini prava. Ukoliko uporedimo koliko će novca iz budžeta biti usmereno na aktivnosti od vitalnog značaja za poboljšanje humane bezbednosti građana/ki Srbije: subvencije u privredi (2.790.000.000 RSD), subvencije u poljoprivredi (19.945.662.000 RSD), subvencije za kulturu (368.000.000 RSD), Nacionalna služba za zapošljavanje (9.900.000.000 RSD), Fond za mlade talente (712.721.000 RSD), podrška izbeglim i raseljenim licima (1.166.949.000 RSD), preventivna zdravstvena zaštita (915.979.000 RSD), projekti za odlaganje opasnog otpada (17.884.000 RSD), postaje jasno da će se samo za zaštitu nacionalne bezbednosti potrošiti više nego za zapošljavanje, privredu i kulturu zajedno.¹⁴³ Međutim, prema Godišnjem izveštaju o sprovođenju NAP-a, sve aktivnosti Strategije nacionalne bezbednosti su **realizovane** jer je „tokom 2011. godine u Upravi za stratejsko planiranje SPO MO izrađen plan za sprovođenje NAP-a za primenu RSBUN 1325 a time i za opredmećenje navedenih opredeljenja iz Strategije nacionalne bezbednosti u praksi MO i VS“¹⁴⁴. Napominjemo da „Realizovati aktivnosti utvrđene

---

obuhvata znatno više od nepostojanja nasilnih sukoba; obuhvata ljudska prava, dobru vlast, mogućnost obrazovanja i zdravstvenu zaštitu i obezbeđuje da svaki pojedinac ima mogućnost i izbor da realizuje svoje potencijale... slobodu od nemaštine, slobodu od straha i slobodu budućih generacija da naslede zdravu životnu okolinu – to su međuzavisni građevinski materijali od kojih se izgrađuje ljudska, i prema tome, nacionalna bezbednost. *Izveštaj UNDP* iz 1994. godine definiše **8 dimenzija ljudske bezbednosti**: ekonomska bezbednost, ekološka bezbednost, bezbednost zdravlja i ishrane, obrazovanje i bezbednost, socijalna bezbednost, politička i institucionalna bezbednost, bezbednost zajednice i kulturna bezbednost, lična bezbednost.

143 Zakon o budžetu Republike Srbije za 2012. godinu

144 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

Strategijom nacionalne bezbednosti (2009) u skladu sa opredeljenjem Srbije da razvija i unapređuje sve aspekte bezbednosti, posvećenosti stvaranju uslova za unapređenje ljudske bezbednosti, poboljšanja uloge i položaja žena u procesima odlučivanja i jačanju državnih mehanizama za obezbeđenje ravnopravnosti polova¹⁴⁵ podrazumeva ne samo usvajanje NAP-a za primenu R 1325 u Srbiji već konkretne aktivnosti koje će unaprediti dimenzije humane a ne nacionalne bezbednosti.

U seriji seminara organizovanih 2010. godine, Žene u crnom su došle do zaključaka da žene (na koje se NAP i odnosi) u prvi plan ne stavljaju nacionalnu bezbednost, već pre svega ekonomsku, političku i ličnu bezbednost (dimenzije humane bezbednosti).¹⁴⁶ Problemi ekonomskog razvoja su u Strategiji nacionalne bezbednosti tek na 11. mestu i stoga ona ne može biti realizovana samo NAP-om za primenu R 1325.

Unapređenje ljudske bezbednosti postiže se ukoliko država počne da ulaže više novca iz budžeta u privredu, ekonomiju i ljudska prava nego u „sprečavanje ugrožavanja nacionalne bezbednosti“. Ulaganje u nacionalnu pre nego u humanu bezbednost znači da su fondovi namenjeni privredi, ekonomiji i ljudskim pravima preusmereni standardnim strukturama sektora bezbednosti (vojsci i policiji), odnosno nacionalnoj bezbednosti. Ovakva bezbednosna praksa krši principe humane bezbednosti i stoga se može zaključiti da se koncept humane bezbednosti u strateškim dokumentima Republike Srbije, kao što je to Strategija nacionalne bezbednosti i NAP za primenu R 1325, spominje samo taksativno, kao nešto što je danas moderno imati u dokumentima a u skladu sa EU integracijama, ali kao nešto što se u praksi ne primenjuje.

---

145 Nacionalni akcioni plan (NAP) za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji, decembar, 2010, strana 45

146 Pogledati Žene, mir, bezbednost Rezolucija 1325 – 10 godina, Žene u crnom, Beograd, 2010, strana 90

Nacionalna strategija za eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama¹⁴⁷

Aktivnost koja je bila predviđena drugim nacrtom NAP-a a koja se odnosi na „žene koje su tokom ratova na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije bile izložene mučenju i seksualnom zlostavljanju“ izbačena je iz finalnog nacrta NAP-a. Pre nego što je ova aktivnost isključena, Žene u crnom su dostavile sledeći komentar: ... „bez nabiranja brojnih društvenih grupa koje su direktno pogođene ratnim nasiljem, želimo da podsetimo predstavnike/ce institucija odgovornih za primenu R 1325 na obim ovog problema i da ih pitamo na koji način planiraju da organizuju, finansijski podrže i sprovedu, na primer, programe pomoći ženama silovanim u ratu, čiji se broj procenjuje na oko 20.000, samo u Bosni i Hercegovini.“¹⁴⁸. Radna grupa za monitoring nije uspeła da dobije odgovor na ovaj i druge dostavljene komentare i pitanja sve do danas, iako je isti zahtev ponovljen i upućen koordinatorki radnog tima MO za potporu Radnoj grupi Vlade za izradu NAP-a za R 1325. Brisanje ovog dela koji je u direktnoj vezi sa R 1325 i problemima postkonflikta na žene, ne samo u Srbiji već u celom regionu i negacija povezanosti rata sa nasiljem nad ženama predstavljaju odraz u ogledalu politike Republike Srbije i MO prema ratovima iz 1990-ih i njegovim posledicama po žene, mir i bezbednost.

Svega nekoliko aktivnosti ostalo je u NAP-u za primenu R 1325 a odnosi se na ratove iz 1990-ih godina i seksualne zločine nad ženama iz bivše SFRJ (aktivnost koja se odnosi na „delotvorno i efikasno otkrivanje, hapšenje i procesiranje izvršilaca međunarodnih ratnih zločina koji se nalaze na teritoriji Republike Srbije, uključujući i izvršioce svih vidova zločina protiv čovečnosti na prostorima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije čije su žrtve žene i devojke“¹⁴⁹); aktivnost koja se odnosi na

147 **Cilj:** Uspostaviti delotvornu zaštitu žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja. **Aktivnost:** Usvojiti Nacionalnu strategiju za eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama kojom bi se utvrdila celovita i usklađena politika države radi sprečavanja nasilja nad ženama i devojka i obezbeđivanja pravne zaštite i psiho-socijalne i ekonomske podrške žrtvama nasilja, uključujući i žene koje su tokom ratova na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije bile izložene mučenju i seksualnom zlostavljanju.

148 Komentari Žena u crnom u saradnji sa Centrom za unapređenje pravnih studija (CUPS), prof. dr Vesnom Rakić-Vodinelić i mr Sašom Gajinom, 16. novembar 2010.

149 Nacionalni akcioni plan (NAP) za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji, decembar, 2010, strana 60

kreiranje i realizovanje programa informisanja i „objektivno prezentovanje procesiranih slučajeva silovanja, seksualnog ropstva, prisilne prostitucije, prisilne trudnoće i drugih oblika seksualnog zlostavljanja žena izvršenih tokom ratova na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“¹⁵⁰).

Istraživanje Viktimološkog društva Srbije koje je sprovedeno 2009. godine pokazalo je da efekat ratova na nasilje u porodici postoji i posle ratova i da su oko 25% počinitelaca nasilja u porodici učesnici ratova a da je svaki peti počinitelj nasilja (među onima koji su učestvovali u ratu) upotrebio vatreno oružje pri poslednjem nasilnom činu.¹⁵¹ Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i u partnerskim odnosima usvojena je 1. aprila 2011. godine, ali ne predviđa nikakvu zaštitu niti pominje žene žrtve seksualnog nasilja i zlostavljanja na teritoriji bivše SFRJ.

Do danas, juna 2012. godine, i dalje ne postoji Akcioni plan za Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, koji je neophodan za implementaciju Nacionalne strategije.

Kada je reč o **femicidu**, u toku 2011. godine, ubijeno je 29 žena u okviru porodičnog konteksta¹⁵². Od toga, slučajevi u kojima su nasilnici posedovali vatreno oružje čine 41,38%. Činjenica da je više od trećine ubistava počinjeno vatrenim oružjem (41,38%) govori o tome da ne postoji adekvatna kontrola posedovanja i korišćenja oružja. Činjenica da je 25% žena prijavilo nasilnika koji je posedovao oružje i pre nego što se ubistvo desilo govori o tome da žene nisu bile adekvatno zaštićene i da su postupci nadležnih institucija bili neefikasni i nedelotvorni, ili nadležne institucije nisu ni reagovala. AŽC i Žene u crnom su povodom ovoga na sastanku sa UNDP i UN Women (2011. i 2012. godine) skrenule pažnju na nedostatak evidencije o femicidu koji je počinjen vatrenim oružjem i dale predlog da se takva evidencija uvede od strane policije i Zavoda za statistiku kao i da se donesu konkretne mere koje bi zaštitile žene odmah pošto prijave nasilje uz pretnju vatrenim oružjem ili posle prve intervencije policije. Takođe, Žene za mir i ŽUC zahtevale su da se podigne porez na oružje kao jedan od vidova zaštite žena pored drugih mera razoružanja.

150 Nacionalni akcioni plan (NAP) za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji, decembar, 2010, strana 60

151 Nacionalna strategija za sprečavanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 027/2011, 20. 4. 2011, strana 15

152 Podaci Mreže žena protiv nasilja

Prema Godišnjem izveštaju o primeni NAP-a u cilju realizacije ove aktivnosti planirano je „unapređenje sistema planiranja i obrade podataka i vođenje evidencije u statistici MO i VS u vezi s nasiljem nad ženama i zaštitom žena pripadnica MO i VS od rodnozasnovanog nasilja“. Cilj je ocenjen kao **delimično realizovan** pošto je Analitička grupa došla do saznanja da se u MO i VS ne vodi evidencija i statistika u vezi s rodnozasnovanim nasiljem i zaštitom žena i predložila da se u 2012. godini ova evidencija i statistika uspostavi u okviru Uprave za tradiciju, standard i veterane SLJR MO.¹⁵³ Iako se ova aktivnost Analitičke grupe odnosi samo na sektor bezbednosti, pre svega MO i VS, praćenje Radne grupe treba nastaviti kako bi se utvrdilo da li su mere koje se preduzimaju usklađene za sve žene, iz sektora bezbednosti i van sektora bezbednosti, kao i da li su žene koje su tokom ratova na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije bile izložene mučenju i seksualnom zlostavljanju uopšte obuhvaćene bilo kojom budućom aktivnošću ili strategijom.

Strategija borbe protiv trgovine ljudima¹⁵⁴

Strategiju borbe protiv trgovine ljudima (Strategija) donela je Vlada Republike Srbije 12. decembra 2006. godine. Donošenju Strategije prethodio je dugogodišnji rad članova Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima, pre svega njegovog Savetodavnog tela i Misije OEBS-a u Srbiji. Kako se kaže u samom uvodnom delu Strategije, ona je izrađena prema Smernicama za nacionalne planove akcije Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope i u skladu s Programom za izradu i realizaciju sveobuhvatnog nacionalnog odgovora na problem trgovine ljudima i najbolje prakse u regionu, koji je pripremio Međunarodni centar za razvoj migracione politike (ICMPD).

Na prvom nacrtu Strategije, koji je posle toga prosleđen članovima Savetodavnog tela, a odatle članovima radnih grupa Republičkog tima za

---

153 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

154 **Cilj:** Uspostaviti delotvornu zaštitu žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja. **Aktivnost:** Realizovati i pratiti realizaciju planiranih aktivnosti utvrđenih strateškim dokumentima koji se tiču zaštite žena od rodnozasnovanog nasilja.

borbu protiv trgovine ljudima, radili su predstavnici Misije OEBS-a u Srbiji i Uprave granične policije MUP-a Srbije. Članovi Republičkog tima su generalno bili prilično nezainteresovani za čitav proces rada na Strategiji, mada treba imati u vidu i da sam taj proces nije bio participativan niti baziran na preciznom dogovoru svih članova Tima. Konačna verzija prvog nacrtu Strategije završena je u avgustu 2005. godine na sastanku u Novom Sadu, kome su prisustvovali koordinatori radnih grupa Republičkog tima, predstavnici Uprave granične policije MUP-a Srbije i predstavnici OEBS Misije. Ta verzija je prosleđena ostalim članovima Republičkog tima na dalje komentare.

Posle toga, više od godinu dana nije bilo reči o Strategiji. Zatim je, sredinom 2006. godine, u okviru MUP-a Srbije, tačnije Uprave granične policije i Biroa za strateško planiranje, iznova započet rad na Strategiji. Nije se krenulo od početka, već je, na osnovu prethodnog nacrtu, tekst Strategije adaptiran i znatno skraćen. Novi tekst Strategije nije prošao javnu raspravu, tj. nije bio predstavljen članovima Republičkog tima, već je direktno dostavljen članovima Saveta za borbu protiv trgovine ljudima koji su ga nakon razmatranja usvojili i prosledili Vladi Srbije.

Strategija je uslovno podeljena na dva dela. U prvom delu je opisana trenutna situacija u zemlji u vezi s problemom trgovine ljudima i predstavljen je institucionalni okvir za njegovo suzbijanje. Drugi deo sadrži strateške i sveopšte ciljeve u borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava.

Ciljevi prevencije trgovine ljudima u Strategiji su definisani u delu *Strateški ciljevi*. Definisani cilj i njemu shodni potciljevi dati u tački 5 Strategije odnose se na „povećanje nivoa svesti o problemu trgovine ljudima kao oblika modernog ropstva“, i to najšire javnosti, rizičnih grupa, klijenata i potencijalnih eksploatora žrtava trgovine ljudima, predstavnika državnih institucija i organizacija civilnog društva koje rade s grupama pod rizikom. Dalje, definisani cilj i potciljevi navedeni u tački 6 Strategije odnose se na smanjenje faktora rizika i podložnosti problemu (trgovine ljudima), i to putem: poboljšanja znanja grupa pod rizikom o merama opreza koje mogu preduzeti u cilju smanjenja rizika od trgovine ljudima; poboljšanja socijalnih i ekonomskih uslova grupa pod rizikom, posebno sprovođenjem Strategije za smanjenje siromaštva, i razvijanja ekonomskih i socijalnih programa za osnaženje žena i dece pod rizikom. Osim ciljeva predviđenih u delu *Prevencija*, u delu *Institucionalni okvir* definisan je sledeći cilj, odnosno potciljevi, koji se takođe mogu posmatrati u kontekstu prevencije trgovine ljudima „obučavanje i stručno usavršavanje svih aktera uključenih u prepoznavanje i pružanje usluga žrtvama trgovine ljudima u cilju bolje ide-

ntifikacije, pomoći i zaštite žrtava”, i to onih koji mogu doći u prvi kontakt sa žrtvama trgovine ljudima, stručnjaka koji rade na sprovođenju zakona, kao i onih koji rade na pružanju direktne pomoći žrtvama. U posebnom delu Strategija se bavi ciljevima međunarodne saradnje (cilj 10). Na kraju, u delu *Pomoć, zaštita i (re)integracija žrtava*, navedeni su ciljevi koji se odnose na preventivne aktivnosti koje imaju cilj sprečavanje recidiva, tj. ponovnog vraćanja žrtava u lanac trgovine ljudima.

Iako samo postojanje Strategije predstavlja veliki korak u kreiranju politike borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji, taj dokument ima brojne nedostatke. Ako izuzmemo sam način donošenja Strategije i strukturne manjkavosti, njen koncept ne daje garanciju uspešnog sprovođenja u praksi.

Pre svega, u tekstu se ne navodi na koji vremenski period se Strategija odnosi. Bez preciznog vremenskog okvira u kome definisani ciljevi treba da budu ostvareni, postoji realna zabrinutost da će se duže čekati na sledeću revidiranu Strategiju koja bi bila usklađena s novim trendovima i problemima na terenu. Takođe, deo koji se odnosi na *Praćenje primene mehanizama za borbu protiv trgovine ljudima i evaluacija rezultata* veoma šturo navodi obaveze aktera uključenih u suzbijanje trgovine ljudima na teritoriji Srbije. Poznajući situaciju na terenu, kada se na donošenje bitnih dokumenata i/ili formiranje relevantnih tela i sprovođenje aktivnosti čeka izuzetno dugo, teško je očekivati da će članovi Republičkog tima redovno dostavljati izveštaje nacionalnom koordinatorskom centru, a on dalje Savetu za borbu protiv trgovine ljudima, koji će zatim „vršiti analizu rezultata i dostavljati nadležnim organima preporuke za reviziju strateških ciljeva i predlagati neophodne mere”. Smatramo da je propuštena prilika da se u jednom takvom dokumentu preciziraju dužnosti i obaveze relevantnih aktera.

Kao što je prethodno navedeno, Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji dobila je svoj konačni oblik u okviru MUP-a Srbije, tj. u okviru Uprave granične policije i Biroa za strateško planiranje. Pažljivim čitanjem Strategije stiče se utisak da je taj dokument zapravo Strategija MUP-a Srbije. Činjenica da je nastao zalaganjem i upornošću predstavnika Uprave granične policije MUP-a Srbije ne opravdava realnost da je tekst Strategije napisan u stilu izveštaja, uz nepotrebno isticanje dostignuća, pre svega predstavnika državnih institucija Republike Srbije.

Donošenje Strategije trebalo je da stvori preduslove za razradu daljih planova i programa za borbu protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji, pre svega godišnjih nacionalnih planova akcije, koji pružaju strukturisan, sveobuhvatan pristup problemu. Uključivanjem međunarodnih organizacija i

OCD, država pokazuje i dobru volju da se u tim aktivnostima saraduje i da se međusobno razmenjuju informacije. Međutim, iako je Strategija usvojena još u jesen 2006. godine, prvi Nacionalni plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima (NPA) izrađen je i donesen tek početkom 2009. godine. Srećna okolnost je činjenica da je donošenje NPA bio jedan od uslova Evropske komisije za viznu liberalizaciju koja je usledila krajem 2009. godine.

U zaključnim komentarima Trideset osme sednice Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, preporuka 26 glasi: „Komitet poziva državu ugovornicu da bez odlaganja usvoji Nacrt Nacionalnog akcionog plana protiv trgovine ljudima i da uspostavi mehanizme za praćenje i ocenjivanje nje-gove delotvornosti. Komitet zatim poziva državu da delotvorno primenjuje zakone i programe protiv trgovine ljudima, kao i da unapredi međunarodnu, regionalnu i bilateralnu saradnju kako bi se ova pojava suzbila. Komitet zahteva da država ugovornica uspostavi programe zaštite ljudskih prava i dugoročne (re)integracije žrtava.”¹⁵⁵

Taj proces iniciralo je Ministarstvo unutrašnjih poslova pripremnim sastankom Koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i Savetodavnog tela Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima 12. januara 2009. godine. Posle toga su održani i sastanci radnih grupa Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima na kojima je započet širok konsultativni proces i dogovorena hitna izrada predloga NPA. Dana 23. januara 2009. godine u službenim prostorijama Ministarstva unutrašnjih poslova održana je celodnevna radionica za izradu NPA na kojoj su učestvovali predstavnici relevantnih institucija, međunarodnih i nevladinih organizacija. Kao što je već pomenuto, Strateški ciljevi iz Strategije podeljeni su u pet oblasti: institucionalni okvir; prevencija; pomoć, zaštita i (re)integracija žrtava; međunarodna saradnja; praćenje primene mehanizama za borbu protiv trgovine ljudima i evaluacija rezultata, pa su u skladu s tim podeljene i oblasti aktivnosti u NPA. Važno je napomenuti da su se predstavnici vladinih, nevladinih i međunarodnih organizacija saglasili u pogledu NPA. U uvodu se navodi da „zahvaljujući tome, ovaj sveobuhvatan plan predstavlja primer dobre prakse i jedinstvene saradnje u regionu”.

Relevantna državna tela nisu nikada objavila svoj izveštaj o implementaciji Nacionalnog plana, ali je u okviru Zajedničkog projekta UNHCR/ UNODC/IOM za suzbijanje trgovine ljudima to urađeno.

U vreme kada završavamo ovaj izveštaj, Republika Srbija još

155 Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena: Republika Srbija, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena – Trideset osma sednica CEDAW/C/SCG/CO/1 Proširena nerevidirana verzija, 14. maj – 1. jun 2007. godine (prevod: ASTRA)

uvek nema novu strategiju za borbu protiv trgovine ljudima, kao ni novi nacionalni plan akcije koji bi je pratio.

Saradnja sektora bezbednosti s nezavisnim institucijama u Republici Srbiji¹⁵⁶

Zaštitnik građana (Ombudsman) ustanovljen je kao samostalna i nezavisna institucija Zakonom o zaštitniku građana. On je odgovoran direktno Skupštini i štiti prava građana i kontroliše rad organa državne uprave, organa nadležnog za pravnu zaštitu imovinskih prava i interesa Republike Srbije, kao i drugih organa i organizacija, preduzeća i ustanova kojima su poverena javna ovlašćenja. Zaštitnik građana se stara o zaštiti i unapređenju ljudskih i manjinskih sloboda i prava. Bira ga Narodna skupština, mandat traje pet godina a jedno isto lice može biti birano najviše dva puta.¹⁵⁷

Poverenik za informacije od javnog značaja uspostavljen je Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja a radi ostvarivanja prava na pristup informacijama od javnog značaja kojima raspolažu organi javne vlasti; Poverenik je kao samostalan državni organ nezavisan u vršenju svoje nadležnosti. Poverenika bira Narodna skupština na vreme od 7 godina a jedno isto lice može biti birano najviše dva puta i odgovoran je isključivo Skupštini.¹⁵⁸

Zakonom o zabrani diskriminacije ustanovljena je institucija **Poverenika/ce za zaštitu ravnopravnosti** kao samostalan državni organ, nezavisan u obavljanju poslova vezanih za opštu zabranu diskriminacije, tj. za postupak zaštite od diskriminacije. Poverenika/cu bira Narodna skupština na vreme od 5 godina a isto lice može biti birano najviše dva puta.¹⁵⁹

Kada je u pitanju uloga nezavisnih institucija (Zaštitnika građana, Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Poverenice za ravnopravnost), u realizaciji aktivnosti predviđenih NAP-om, ona je različita, zavisno od institucije o kojoj je reč. Naime, Zaštitnik

---

156 **Cilj:** Uspostaviti delotvornu zaštitu žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja. **Aktivnost:** Obezbediti uslove za saradnju sektora odbrane i bezbednosti s Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnikom građana, Poverenikom za informacije od javnog značaja i Poverenikom za zaštitu podataka o ličnosti.

157 Službeni glasnik RS br. 79/2005 i 54/2007

158 Službeni glasnik RS br. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010

159 Službeni glasnik RS br. 22/2009

građana u svom odgovoru na pitanja Radne grupe za monitoring primene R 1325 ističe da je, pošto je zakonom ovlašćen da kontroliše pravilnost i zakonitost organa javne vlasti kada primenjuju republičke propise, odnosno da štiti i unapređuje ljudska prava, odbio da učestvuje u radu Političkog saveta jer prati primenu NAP-a za primenu Rezolucije 1325 kao republičkog akta.¹⁶⁰ Istovremeno, Zaštitnik građana je izrazio spremnost da prihvati učešće u Nadzornom odboru (koji do juna 2012. godine nije formiran iako NAP predviđa da bude formiran do kraja 2011. godine).

Kao deo svojih redovnih aktivnosti na praćenju sprovođenja NAP-a za primenu Rezolucije 1325, zamenica Zaštitnika građana za rodnu ravnopravnost održala je sastanak početkom 2012. godine s predstavnicima sektora bezbednosti, MUP i MO u cilju informisanja o merama u implementaciji NAP-a, gde je informisana da je Srbija ostvarila najbolje rezultate u unapređenju položaja žena u ovom sektoru, u odnosu na zemlje bivše SFRJ. Zaštitnik građana je u Savet za rodnu ravnopravnost imenovao predstavnicu OCD Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP). Za 2012. godinu nisu planirane posebne aktivnosti u cilju praćenja NAP-a, već će se iste pratiti kroz redovnu nadzornu funkciju praćenja zakonitosti republičkih propisa. U odgovoru Radnoj grupi Zaštitnik građana podvlači neophodnost kontinuiteta rada na osnaživanju žena, u svim oblastima života i u sektoru bezbednosti, i kao indikativno pominje da je **2011. godine bila podneta samo jedna pritužba žene koja je konkurisala za profesionalnu vojnu službu.**¹⁶¹

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti učestvovala je na tribini nevladine organizacije Žene za mir iz Leskovca, inače članice Radne grupe za monitoring primene Rezolucije 1325. Tema tribine bila je „Nasilje u porodici – faktor nebezbednosti“, na kojoj je predstavila prezentaciju „Rodna dimenzija bezbednosti sa aspekta poverenika za zaštitu ravnopravnosti“. Istakla je primere iz svoje prakse, slučaj B. I. protiv P. J., koji se odnosi na položaj žena u vojsci i slučaj D. T. protiv B. gde je iznela mišljenje o mizoginom tekstu, objavljenom u dnevnoj štampi. Takođe, poverenica je dala preporuku Generalštabu Vojske Srbije o uvođenju rodnosenzitivnog jezika u službenoj komunikaciji i preporuku Narodnoj skupštini o učešću žena u međunarodnim delegacijama.¹⁶²

160 Odgovor Zaštitnika građana na pitanja Radne grupe, 19. 4. 2012.god.

161 Odgovor Zaštitnika građana na pitanja Radne grupe, 19. 4. 2012.god.

162 Sajt: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/polRod.php?idKat=18>, 25. 4. 2012.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/files/2011.11.02.%20Preporuka%20Generalstaba%20Vojske%20Srbije%20lat.doc>, 25. 4. 2012. <http://www.ravnopravnost.gov.rs/>

Poverenica za ravnopravnost polova je istakla da „s nadležnim ministarstvima nije uspostavljena institucionalna saradnja u smislu sklapanja sporazuma o saradnji”.¹⁶³ Na poziv MO dana 9. decembra 2011. godine, Poverenica je prisustvovala sastanku na kome je konstituisan Politički savet i usvojen Poslovnik o radu i Plan Političkog saveta. Takođe, u odgovoru se navodi da će Poverenica i dalje nastaviti da prati ostvarivanje NAP-a.

Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti takođe je učestvovao u radu na prvoj sednici Političkog saveta održanoj 9. decembra 2011. godine i na javnom praćenju na temu „Primena Nacionalnog akcionog plana za implementaciju Rezolucije 1325 SB UN – Žene, mir, bezbednost” na poziv Odbora za odbranu i bezbednost Narodne Skupštine Republike Srbije. Saradnja sa MO, MUP, BIA, VOA, VBA ocenjena je kao korektna: nema posebnih aktivnosti na praćenju NAP-a, već će se pratiti kroz redovne aktivnosti Poverenika.

Iz izveštaja i izjava u medijima nezavisnih tela, može se zaključiti da je njihova dosadašnja uloga u primeni NAP-a bila dosta korektna, u odnosu na ostale državne organe. Inače, ove nezavisne institucije, s već izgrađenim autoritetom u javnosti, mogle bi i znatno više doprineti pravilnoj implementaciji NAP-a u okviru svojih redovnih aktivnosti, ali bi svakako bilo znatno svrsishodnije da se što pre uspostavi institucionalna saradnja između odgovarajućih ministarstava i nezavisnih tela.

Poverenik za informacije od javnog značaja je značajno doprineo efikasnosti rada Radne grupe a time i nadzornoj ulozi civilnog društva, s obzirom na to da je zbog njegove intervencije Radna grupa dobila prvi izveštaj Analitičke grupe MO i VS i Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu R 1325 na kome je bila oznaka tajnosti iako primena NAP-a (a time i svi izveštaji u vezi s primenom NAP-a, pa i izveštaj Analitičke grupe MO i VS), predviđaju redovno izveštavanje javnosti.¹⁶⁴ Takođe, sve članice radne grupe imale su izvanrednu saradnju sa institucijom Poverenika za informacije od javnog značaja.

---

files/2011.01.27.%20Preporuka%20Narodnoj%20skupstini%20za%20obezbedjivanje%20ucesca%20zena%20lat.doc, 25. 4. 2012, http://gradleskovac.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1868:leskovac-nasilje-u-porodici-faktor-nebezbednosti&catid=114:druvo&Itemid=1011, 25. 4. 2012.

163 Odgovori Poverenice za zaštitu ravnopravnosti poslani 24. 2. 2012.

164 Nacionalni akcioni plan (NAP) za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325, Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji, decembar, 2010, strana 25

Stanje pravne i psiho-socijalne pomoći ženama žrtvama rata¹⁶⁵

Ne postoje precizni podaci o broju pružene pravne, psihološke, medicinske pomoći ženama žrtvama trgovine ljudima i ženama migrantkinjama i onima koje su tražile azil u Republici Srbije iz razloga nepostojanja jedinstvene data baze.

Zakon o budžetu Republike Srbije ne predviđa određenu budžetsku liniju za pomoć žrtvama trgovine ljudima i tražiocima azila. Finansiranje iz budžeta Republike Srbije ograničeno je na plate osoblja Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima. Specijalizovanu pomoć žrtvama trgovine ljudima pružaju isključivo organizacije civilnog društva, zahvaljujući podršci stranih donatora. Sredstva koja obezbeđuje vlada za direktnu pomoć žrtvama su ad hoc prirode.

Na primer, pre nekoliko godina, u cilju prevazilaženja nedostataka sredstava za pomoć i zaštitu žrtava trgovine ljudima, Vlada Srbije je odlučila da pokrene prodaju posebne doplatne markice tokom jedne nedelje u januaru 2008. godine, uprkos činjenici da ovakvo finansiranje nije održivo i pouzdano. Novac prikupljen u toku ove nedelje (4.600.000 RSD, što je u to vreme oko 55.000 evra) dat je Službi koja je trebalo da ga potroši na direktnu pomoć žrtvama. Pored omogućavanja Službi da izbegne saradnju s nevladinim organizacijama u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima (tj. da deluje kao direktan pružalac pomoći žrtvama umesto da koordinira pružanje pomoći), ova akcija se često koristi kao dokaz da je Vlada Srbije obezbedila finansijska sredstva za pomoć žrtvama, iako su to zapravo uradili građani Republike Srbije koji su slali poštu u naznačenom periodu (pored toga što plaćaju porez i što ih niko nije pitao za ovaj dodatni trošak). Ideja za ovu akciju proistekla je iz slične akcije koja je svojevremeno organizovana za pomoć izgradnji Hrama Svetog Save).

Dana 17. februara 2011, gradonačelnik Beograda Dragan Đilas dao je 4 miliona dinara (oko 35.000 evra) iz gradskog budžeta za Službu za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima kako bi se pokrili troškovi hi-

---

165 **Cilj:** Uspostaviti delotvornu zaštitu žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja. **Aktivnost:** Obezbediti sveobuhvatnu pravnu zaštitu i psiho-socijalnu podršku migrantkinjama, trafikovanim ženama i azilantkinjama, uključujući i žene žrtve seksualnih i drugih rodnozasnovanih zločina protiv čovečnosti, uz maksimalno uvažavanje potreba ovih žena i njihovo uključivanje u kreiranje programa pomoći i podrške.

tne zaštite žrtava trgovine ljudima. Međutim, ovaj fond nije dostupan svim žrtvama, zbog nejasnih kriterijuma za odobravanje i nedostatka transparentnosti u trošenju tih sredstava. Pošto Služba nije bila samostalna, već je postojala kao organizacioni deo Zavoda za decu i omladinu u Beogradu, direktor Zavoda bio je zadužen za donošenje odluke da li će se, kako i koliko sredstva trošiti. Tako, na primer, od četiri zahteva za sredstva koje je ASTRA podnela Službi do sada, samo jedan je (delimično) odobren. ASTRA nikada nije dobila nikakvo objašnjenje za odbijanje zahteva. U jednom slučaju, dobili smo dugačak spisak dokumenata koje treba podneti Agenciji da bismo dobili sredstva. ASTRA je odlučila da ne dostavi traženu dokumentaciju iz nekoliko razloga, pre svega budući da nije bilo zakonskog osnova za donošenje takve odluke. Pored toga, neki od potrebnih dokumenata spadaju u nadležnost sistema socijalne zaštite i OCD ne mogu da ih obezbede, dok se drugi ne mogu dostavljati iz razloga poverljivosti. Konačno, neki dokumenti koji su traženi od nas bili su u suprotnosti sa celim konceptom oporavka i reintegracije. Na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, u jesen 2011. poslat je zahtev Upravi za trezor kojim smo tražili informacije o tome kako je trošen novac iz ove donacije. Međutim, dobijeni su samo podaci o ukupnim izdvajanjima od strane Ministarstva rada i socijalne politike za ukupan rad Zavoda za vaspitanje dece i omladine. Na osnovu ovih podataka, nije bilo moguće da se utvrdi šta su ukupni prihodi i rashodi Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, kao organizacione jedinice Zavoda.

Organizacijama koje pružaju podršku žrtvama od maja 2011. godine, pridružili su se Novosadski humanitarni centar koji pruža pomoć žrtvama na teritoriji Vojvodine. Pored toga, u oktobru 2011. delatnost dva skloništa za žrtve nasilja u porodici kojim koordiniraju lokalni centri za socijalni rad – u Novom Sadu i Nišu – proširena je u cilju obezbeđivanja primarne zdravstvene zaštite za žrtve trgovine ljudima. Ovo je takođe podržano od strane donatora iz inostranstva.

U novembru 2011, ministar pravde i ministar rada i socijalne politike potpisali su sporazum prema kojem će se privremeno oduzeta kuća (u skladu sa Zakonom o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog dela) u Beogradu koristiti za urgentni smeštaj žrtava trgovine ljudima. Zapravo, ova kuća će biti adresa Centra za zaštitu žrtava pri kome će se nalaziti Služba i Prihvatište. Ovaj centar još uvek nije operativan. I nije jasno kako će rad Centra biti finansiran.

Od januara 2012. godine, Beogradski centar za ljudska prava uz

podršku UNHCR sprovodi projekat usmeren na obezbeđivanje adekvatne pravne pomoći tražiocima azila. Redovnim posetama centrima za prihvatanje azilantata, tim Beogradskog centra je u stalnom kontaktu s tražiocima azila ali i s državnim organima koji su nadležni za ovo pitanje. Monitoring procesa donošenja odluka, kao i uvid u sve pojedinačne odluke daće jasnu sliku o stepenu poštovanja standarda ljudskih prava na čije poštovanje se Republika Srbija obavezala. Pravni tim Beogradskog centra razgovara s potencijalnim tražiocima azila kako bi im u potpunosti razjasnili njihova prava i obaveze, a svako ko podnese zahtev za azil u Republici Srbiji, moći će da dobije njihovu punu podršku i pomoć. Pored pružanja direktne pravne pomoći, pažnja Beogradskog centra biće usmerena ka podizanju svesti građana i nadležnih organa o ovoj temi, na promociju novih, adekvatnih rešenja za uočene probleme, kao i na vođenje preciznih statističkih podataka o broju tražilaca azila, i prikupljanje informacija o zemljama porekla. Tim Beogradskog centra saraduje s Pravnom klinikom za izbegličko pravo Pravnog fakulteta u Beogradu, gde će mladim, budućim pravnicima prenositi svoje znanje i iskustvo. Grupa 484, Beogradski centar za bezbednosnu politiku i Beogradski centar za ljudska prava realizuju projekat Umrežavanje i podizanje kapaciteta za efektivniju migracionu politiku u Srbiji, pod pokroviteljstvom Ambasade Kraljevine Norveške.

Centri za smeštaj tražilaca azila nalaze se u Banji Koviljači i u Bogovađi i u nadležnosti su Komesarijata za izbeglice a njihov rad se finansira iz budžeta Republike Srbije. Vlada Srbije je donela odluku o izgradnji novog centra za smeštaj tražilaca azila. Za sada u Srbiji ne postoje uslovi za integraciju lica kojima je odobrena zaštita.

Kada je reč o ženama žrtvama seksualnih i drugih rodno-zasnovanih zločina protiv čovečnosti, NAP ne precizira koliko takvih žena u Republici Srbiji ima, na koji način će im biti pružena pravna i psiho-socijalna pomoć niti na koji način će pomenuta aktivnost uključiti žene u kreiranje programa pomoći i podrške. Takođe, **Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a¹⁶⁶ nije dao nikakve informacije o ovoj aktivnosti za 2011. godinu niti pomenuo bilo kakvu aktivnost u planu za 2012. godinu. Na osnovu ovoga, Radna grupa je zaključila da je neophodno**

166 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

da se nastavi praćenje ove aktivnosti da ne bi došlo do potpunog zanemarivanja žena žrtava seksualnih i drugih rodnozasnovanih zločina protiv čovečnosti.

Besplatna pravna pomoć u Republici Srbiji¹⁶⁷

Strategija razvoja sistema besplatne pravne pomoći usvojena od strane Vlade RS oktobra 2010. godine najavila je uvođenje sistema besplatne pravne pomoći građanima. Radna verzija Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći bila je javno dostupna za komentarisanje do kraja 2011. godine. Ženska OCD Autonomni ženski centar poslala je komentare na 11 članova Zakona koji su se odnosili na proširivanje kruga korisnika besplatne pravne pomoći, proširivanje kruga pružalaca pravne pomoći, bolje regulisanje statusa organizacija civilnog društva.

Krajem januara 2012, urađena je nova radna verzija Zakona u kojoj su prihvaćeni predlozi AŽC-a koji se tiču pružalaca sekundarne pravne pomoći, dokaza o stručnosti pružalaca kao uslov za upis na listu pružalaca besplatne pravne pomoći, kao i opcija da pružalac unapred može da se izjasni u kojim postupcima, pravnim oblastima ili kojim kategorijama korisnika ne mogu da pružaju pravnu pomoć zbog nedovoljne obučenosti ili iz drugih opravdanih razloga. Prihvaćen je i predlog da pravo na besplatnu pravnu pomoć imaju sva deca a ne samo deca bez roditeljskog staranja, regulisano je pitanje pružanja besplatne pravne pomoći nepismenim, gluvonemim, nepokretnim i licima koja ne razumeju jezik u službenoj upotrebi i izmenjeni su uslovi pod kojima bi se udruženja i pravne klinike upisivale u Registar pružalaca. Planirano je da Zakon uđe u skupštinsku proceduru na jesen 2012.

Besplatna pravna pomoć u Srbiji trenutno je regulisana Zakonom o parničnom postupku (ZPP). Odredbe usvojenog zakona o parničnom postupku ograničavaju prava siromašnim građanima, jer moraju da ih zastupaju advokati, a u Ustavu stoji da svako ima pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo bez dodatnih troškova. Usvojen novi Zakon o parničnom postupku ograničava siromašne građane i u sukobu je sa Ustavom. Zaštitnik građana Republike Srbije Saša Janković, još u septembru 2011. godine reagovao je

---

167 **Cilj:** Uspostaviti delotvornu zaštitu žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja. **Aktivnost:** Uspostaviti efikasan sistem pravne pomoći, besplatne ili po smanjenim troškovima, usvajanjem i implementacijom Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, kako bi se obezbedio delotvoran pristup pravdi svim ženama žrtvama diskriminacije i rodnozasnovanog nasilja.

zvaničnim dopisom Ministarstvu pravde, izražavajući zabrinutost da član 85 ZPP „predstavlja, pravno i faktički, nedozvoljeno i prestrogo ograničavanje prava građana na pristup sudu i korišćenje pravnog sredstva”.¹⁶⁸

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, takođe je dala mišljenje o članu 85 ZPP koji u postojećem realnom društvenom i pravnom kontekstu, stavlja u neravnopravan položaj ona lica koja nisu u stanju lično da vode postupak pred sudom a nemaju finansijska sredstva da plate naknadu za advokatsko zastupanje: „Time se narušava načelo jednakosti u ostvarivanju prava na pristup sudu, kao jednog od elementarnih prava na pravično suđenje, garantovanog članom 32 Ustava RS i članom 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda”¹⁶⁹.

Trenutno sve beogradske opštine pružaju besplatnu pravnu pomoć uglavnom 2 sata dnevno u prepodnevnom terminu, što je neadekvatna usluga za žene koje su zaposlene. Takođe, usluga besplatne pomoći predviđena je za sve građane, dok samo opština Zvezdara ima specijalizovano pravno savetovalište za žene žrtve nasilja tri puta nedeljno po 2,5 sati. Besplatnu pravnu pomoć pruža 21 organizacija civilnog društva u Srbiji u okviru Mreže žena protiv nasilja.

Oslobađanje od prethodnog plaćanja troškova postupka u parnicama za zaštitu od nasilja u porodici može da predupredi odustajanje od sudske zaštite za one koje nisu u mogućnosti da snose izdatke sudskog postupka. Na osnovu istraživanja koje je sproveo Autonomni ženski centar (od 2006. do 2008. godine za postupke koji su vođeni pred 26 sudova na teritoriji Srbije, bez autonomnih pokrajina) samo u 4,6% predmeta sud je oslobodio tužilje/tužioce prethodnog plaćanja troškova postupka.¹⁷⁰

---

168 Zaštitnik građana Republike Srbije Saša Janković, Sajt: <http://www.cins.org.rs/?p=9237>, 20. 5. 2012.

169 Poverenica za zaštitu ravnopravnosti Nevena Petrušić, Sajt: <http://www.cins.org.rs/?p=9237>, 20. 5. 2012.

170 Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije, Nevena Petrušić, Slobodanka Konstantinović-Vilić, Beograd: Autonomni ženski centar, Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, 2010, str. 74

Naknada štete ženama žrtvama seksualnih zločina i zločina protiv čovečnosti¹⁷¹

1. Naknada štete ženama žrtvama trafikinga

Jedan od obaveznih zahteva postavljenih u članu 6 Palermo protokola, odnosi se na obavezu države potpisnice da osigura da domaći pravni sistem sadrži mere koje žrtvama trgovine ljudima pružaju mogućnost dobijanja obeštećenja za pretrpljenu štetu. Država potpisnica može ispuniti ovu obavezu kroz usvajanje: (1) Propisa koji omogućavaju žrtvama da tuže počiniocima ili druga lica za nadoknadu štete u građanskom postupku, ili (2) Odredbe koje omogućavaju krivičnim sudovima da dosude naknadu štete u krivičnom postupku (tj. da dosude počiniocu da isplati obeštećenje žrtvi) ili da izdaju nalog za nadoknadu štete ili restituciju protiv lica koja su osuđena za krivično delo, ili (3) Odredbe kojima se ustanovljava fond ili program preko kojih bi žrtva mogla da od države traži nadoknadu štete na ime pretrpljene povrede ili štete izazvane krivičnim delom.

U pravnom sistemu Srbije, žrtva trgovine ljudima ima mogućnost da dobije nadoknadu na ime pretrpljene štete bilo u krivičnom bilo u građanskom postupku. **Takođe, Republika Srbija je 12. oktobra 2010. godine potpisala Konvenciju Saveta Evrope o naknadi štete žrtvama nasilnih krivičnih dela, koja omogućava žrtvama da traže naknadu štete od države za povrede ili štetu pretrpljenu kao posledica krivičnog dela trgovine ljudima. Radna grupa za monitoring ovom prilikom apeluje na državne organe da što pre ratifikuju tu konvenciju.**

Kao što je istaknuto, žrtva može da ostvari svoje pravo na naknadu štete u krivičnom postupku. To je predviđeno Zakonikom o krivičnom postupku: imovinskopravni zahtev koji je nastao usled izvršenja krivičnog dela će se raspraviti na predlog ovlašćenih lica u krivičnom postupku ako se time ne bi znatno odugovlačio postupak (član 232 ZKP). Imovinskopravni zahtev se može odnositi na naknadu štete, povraćaj predmeta ili poništenje pravnog posla. Sud koji vodi postupak dužan je da o ovom pravu obavesti žrtvu (član 234 ZKP). Predlog se može podneti najkasnije do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom. Lica ovlašćena za podnošenje

171 **Cilj:** Uspostaviti delotvornu zaštitu žena i devojaka od diskriminacije, kršenja i ugrožavanja prava i rodnozasnovanog nasilja. **Aktivnost:** Obezbediti poseban državni fond za naknadu štete ženama žrtvama seksualnih zločina i drugih zločina protiv čovečnosti, kao i njihovim porodicama i distribuciju sredstava na lokalnom nivou.

predloga, uključujući i žrtve trgovine ljudima, mogu do završetka glavnog pretresa odustati od predloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku i ostvariti ga u parničnom postupku (član 235 ZKP).

U presudi kojom okrivljenog oglašava krivim, sud može ovlašćenom licu dosuditi imovinskopravni zahtev u celini ili delimično a za višak uputiti na parnični postupak {član 237 (2) ZKP}. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za delimično presuđenje, sud će ovlašćeno lice uputiti da imovinskopravni zahtev u celini može da ostvaruje u parničnom postupku {član 237 (2) ZKP}. Kada sud donese presudu kojom se okrivljeni oslobađa od optužbe, ili kojom se optužba odbija, ili kada rešenjem obustavi krivični postupak, uputiće ovlašćeno lice da svoj imovinskopravni zahtev može ostvariti u parničnom postupku {član 237 (3) ZKP}.

Takvom zakonskom rešenju se ne bi moglo ništa zameriti da u praksi ima više presuda koje obezbeđuju trenutno obeštećenje žrtava. Zbog toga se krivični postupak kritikuje, jer sud nije u obavezi da odlučuje o imovinskopravnom zahtevu, tj. da detaljno obrazloži svoju odluku. Sud takođe nema obavezu da detaljno obavesti žrtvu o postupku ostvarivanja imovinskopravnog zahteva. Praksa je da se u toku krivičnog postupka ne odlučuje o odštetnom zahtevu oštećene (iako za to postoji zakonska mogućnost), sud ih upućuje da svoje pravo na naknadu štete ostvare kroz parnični postupak, koji je po pravilu skup, dugotrajan i zahteva prisustvo žrtve, što svakako predstavlja još jedan oblik sekundarne viktimizacije i sprečava žrtvu da ostavi iza sebe ono što joj se dogodilo i nastavi sa svojim životom.

Do danas nijednoj žrtvi trgovine ljudima u Srbiji nije nadoknađena šteta za ono što joj je učinjeno.

U toku 2010. godine, Misija OEBS u Srbiji, u saradnji sa Udruženjem javnih tužilaca i zamenika tužilaca Srbije i Društva sudija Srbije, okupila je grupu stručnjaka da ispita mogućnosti i dâ predlog novog rešenja za postupke za naknadu štete. Radna grupa se sastoji od jednog sudije i dva tužioca, jednog univerzitetskog profesora, jednog pravika i ICMPD i predstavnice ASTRE. Njihov rad je usmeren ne samo na trgovinu ljudima, već i žrtve nasilnih zločina. Radna grupa je izašla s nekoliko predloga, odnosno mogućih rešenja za ovo pitanje, od kojih je jedan osnivanje kompenzacionog fonda, kao rešenje koje bi obezbedilo pravičnu i efikasnu naknadu kao u nekim evropskim zemljama (<http://www.uts.org.rs/images/kompencacija.pdf>). Konačan predlog će biti dostavljen na razmatranje Ministarstvu pravde do kraja 2012. godine.

Sledeći primer ilustruje položaj žrtava u građanskom postupku:

M. S., ukrajinska državljanka, identifikovana je kao žrtva trgovine ljudima u 2003. godini. U krivičnom postupku koji je počeo u decembru 2004. godine, trgovac je proglašen krivim za silovanje, protivpravno lišenje slobode i prinudu. Godine 2005, bio je osuđen na zatvorsku kaznu od jedne godine i četiri meseca. U to vreme trgovina ljudima nije bila kriminalizovana u Srbiji. Nakon krivičnog postupka, žrtva, koju je zastupao advokat ASTRE, podnela je tužbu za naknadu štete. U 2008. godini, Okružni sud u Beogradu doneo je presudu delimično prihvatajući tvrdnju žrtve i dodelio joj odštetu u iznosu 400.000 RSD (oko 4650 evra) i to 250.000 RSD za pretrpljen strah i 150.000 RSD za duševne boli usled lišenja slobode. Okrivljeni je trebalo da plati štetu u roku od 15 dana od dana prijema presude. Prema našem saznanju, to nije učinio do danas. Žrtva je morala ponovo da dođe u Srbiju i dâ izjavu u parničnom postupku u junu 2006. godine. Sve pripreme za njen dolazak u Srbiju učinjene su u saradnji sa „Ženskim centrom“ ukrajinskom OCD, Misijom OEBS-a u Ukrajini, koja je pokrila troškove avio-prevoza i ASTRE, koja je obavestila Ambasadu Republike Srbije u Ukrajini zašto joj je viza potrebna te je pripremila pozivno pismo upućeno preko Službe za koordinaciju pomoći žrtvama. Takođe, dogovoreno je da će žrtva biti u skloništu za žrtve trgovine ljudima tokom boravka u Beogradu. Davanje njene izjave, međutim, nije išlo glatko kao što je planirano. Optuženi je imao stalne neprikladne komentare i tvrdio, iako ga je sudija upozorio da će biti uklonjen iz sudnice i novčano kažnjen, da ne može da sluša laži više te je napuštao sudnicu i vraćao se. U trenutku kada je žrtva davala izjavu o načinu eksploatacije, okrivljeni je počeo da je prekida, rekavši da je sve laž. Sudija ga je upozorio ponovo a zatim i kaznio sa 30.000 RSD. Nakon toga, optuženi je zatražio promenu sudije, optužujući sud da je pristrasan i napustio je sudnicu. Međutim, ovo nije imalo negativan uticaj na dalji tok tog procesa. Zahtev za promenu sudije je odbijen i nakon dostavljenog psihološkog veštačenja žrtve, nije bilo potrebe za daljim njenim svedočenjem (ASTRA, baza podataka, br. 439).

Iako žrtve trgovine ljudima imaju mogućnost da ostvare naknadu štete, Radna grupa za monitoring preporučuje da se izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku propiše da žrtva može ostvariti imovinsko-pravni zahtev samo u krivičnom postupku, na način kojim bi se eliminisala potreba za podnošenjem građanske tužbe. To bi dovelo do efikasnijeg ostvarivanja prava na naknadu štete za žrtve trgovine ljudima. Osim toga, osnivanje fonda za žrtve nasilnih krivičnih dela, pružalo bi dodatne garancije za obeštećenje žrtve.

2. Žene žrtve seksualnih zločina u toku rata i obeštećenje žrtvama i njihovim porodicama

Kada je reč o ženama žrtvama seksualnih i drugih rodno-zasnovanih zločina protiv čovečnosti, u Srbiji ne postoji mehanizam reparacije za sve žrtve zločina povezanih s ratom. Važeći zakoni predviđaju administrativnu kompenzaciju za ograničen broj žrtava. Bivši logoraši, žrtve seksualnog nasilja i žrtve mučenja ne mogu da koriste administrativnu kompenzaciju, osim ako rezultat zlostavljanja koje su doživeli nije fizičko oštećenje iznad određene granice. Žrtve iz ovih isključenih kategorija naknadu za materijalnu i nematerijalnu štetu mogu da traže sudskim putem. U praksi, domaći sudovi primenjuju visok standard dokazivanja a u mnogim slučajevima je zastara onemogućila žrtvama da traže i dobiju kompenzaciju za fizički i psihički bol. Vrhovni sud Srbije je 2004. godine zauzeo stav da, u vezi s događajem koji je izazvao navodnu štetu, potraživanje od države mora da se pokrene u roku od pet godina. Taj rok od pet godina istekao je za žrtve teških kršenja ljudskih prava počinjenih tokom devedesetih.¹⁷²

Tranziciona pravda i saradnja Republike Srbije s Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju¹⁷³

Na osnovu istraživanja u periodu između jula 2011. godine i maja 2012. godine, može se zaključiti da je Beograd saradivao s Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) veoma sporo, nevoljno, bez obzira na to koja je garnitura bila na vlasti u Srbiji. Hapšenja ili predaja optuženika uvek su rezultat pritiska sveta a nikada pritiska javnog mnjenja ili institucija. Tužilac MKTJ Serž Bramerc (Serge Brammertz) decembra 2011. godine u izveštaju Savetu bezbednosti UN istakao je ulogu međunarodne zajednice koja je „nastavila pritisak i dala pozitivne poticaje

---

172 Posleratna pravda i trajni mir u bivšoj Jugoslaviji, Izveštaj komesara za ljudska prava Saveta Evrope, 2012, str. 27

173 **Cilj:** Obezbediti objektivno informisanje javnosti o problemima žena i devojaka žrtava seksualnog zlostavljanja i drugih međunarodnih zločina protiv čovečnosti. **Aktivnost:** Delotvorno i efikasno raditi na otkrivanju, hapšenju i procesiranju izvršilaca međunarodnih ratnih zločina koji se nalaze na teritoriji Republike Srbije, uključujući i izvršioce svih vidova zločina protiv čovečnosti na prostorima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije čije su žrtve žene i devojke.

Srbiji da izabere odgovornost umesto nekažnjivosti i vladavinu prava umesto neumesne odanosti ratnim zločincima".¹⁷⁴

Suđenja pred sudovima u Srbiji veoma dugo traju, preti se svedocima tužbe, često se presude na višoj instanci obaraju i suđenja vraćaju na početak. Medijski izveštaji o suđenjima za najteže zločine protiv čovečnosti objavljuju se u „crnim hronikama“ a izveštači su po pravilu na strani optuženih. Ove konstatacije su ujedno i preporuke – ključ za brže suočavanje Srbije s prošlošću države zajedno vlast i društvo Srbije.

Komesar za ljudska prava Saveta Evrope Tomas Hamarberg (Thomas Hammarberg) nakon posete Srbiji juna 2011. godine podsticao je Srbiju da unapredi sistem zaštite svedoka i ukazao na spor napredak u postupcima vezanim za ratne zločine u Srbiji jer nemaju široku, jasnu i bezuslovnu političku podršku. Komesar je naglasio da je ozbiljno zabrinut zbog rasprostranjenog ignorisanja i povremenog negiranja teških kršenja ljudskih prava tokom rata u bivšoj Jugoslaviji, iskazanih u javnom i političkom diskursu u Srbiji.

U MKTJ u Hagu su do danas završena suđenja za 126 a 35 optuženika još nema presudu. Od svog osnivanja, 25. maja 1993. godine, MKTJ je optužio 161 osobu. Od svih optuženih, 104 su po nacionalnosti Srbi. Od toga je četiri Srbina iz Hrvatske, 80 iz BiH a 20 iz Srbije, ili su bili u formacijama JNA. Od 80 bosanskih Srba, većina je posle rata u Bosni pobjegla u Srbiju koja je bila bezbedno utočište. Dobili su i državljanstvo Srbije pa su se okoristili republičkim zakonom iz marta 2004. godine o pomoći optuženima i njihovim porodicama. Prema Zakonu, Srbija će finansirati plate, penzije, putne troškove za odlazak u MKTJ u Hagu svakih 15 dana za članove porodice, plaćaće telefonske račune i džeparac optuženima i honorar njihovim advokatima. Tokom jedne nedelje u aprilu 2004. godine, Žene u crnom su na ulicama Srbije prikupile 22.000 potpisa građanki i građana protiv Zakona a uz geslo „Ne u naše ime – ne našim novcem“. Poslale su potpise u Parlament Republike Srbije, tražeći poništavanje Zakona i preusmeravanje novca za pomoć haškim optuženicima u humanitarne svrhe. Nikada nisu dobile odgovor. Krajem oktobra 2005. godine, Žene u crnom su tražile i od Nacionalnog saveta za saradnju sa MKTJ da interveniše za ukidanje Zakona. Rezultat je bio isti – ćutanje. Godine 2005. država Srbija je platila haškim zatvorenicima i njihovim porodicama 400.000 evra; godine 2008. taj iznos je 200.000 evra a 2010. godine 190.000 evra. Osim toga, svaki građanin i građanka Srbije, uključujući i one u kolevcima od 1995. do 2011. godine,

174 Sajt: <http://www.e-novine.com/srbija/vesti/55008-Bramercov-poklon-Srbiji.html>;
2 http://coe.org.rs/def/news_sr_def/?conid=2215, 20. 5. 2012.

svakog meseca je gubio/la 159 evra, „skrivajući“ Ratka Mladića. U jednom trenutku u Srbiji je bilo 46 haških begunaca. Oni su blokirali put Srbije u EU i zatvorili evropske fondove za Beograd. Ukupno, to je godišnji gubitak od 1,2 milijarde evra.

Zakon o pomoći haškim optuženicima i njihovim porodicama usvojen je glasovima Demokratske stranke Srbije, Srpske radikalne stranke i Socijalističke partije Srbije, 30. marta 2004. godine. Poslanici vojvođanske skupštine 8. aprila 2004. godine usvojili su Predlog zakona o prestanku važenja Zakona o pravima optuženih u MKTJ i članovima njihovih porodica, koji su uputili republičkoj skupštini, ali on nije nikada razmatran. Ustavni sud Srbije je 15. aprila 2004. godine suspendovao primenu Zakona o pomoći haškim optuženicima. Od tada se vodi postupak za ocenu ustavnosti odredaba ovog zakona. Internom odlukom od 1. februara 2005. godine, Vlada Republike Srbije iz budžetske rezerve pomaže optuženicima MKTJ. Komitet pravnika za ljudska prava pitao je Ministarstvo finansija iz kojih sredstava se plaća pomoć haškim optuženicima, koliko je izdvojeno i kome su dodeljena. Ministarstvo je odgovorilo da je Vlada iz budžetske rezerve odredila pola miliona evra pomoći svim haškim optuženicima koji su se dobrovoljno predali i njihovim porodicama.

Ratko Mladić je uhapšen u maju 2011. godine u selu Lazarevu kod Zrenjanina. Bivši vojni vođa Republike Srpske uhapšen je pod lažnim imenom Milorad Komadić u kući rođaka Branka Mladića.¹⁷⁵ Poslednji haški begunac Goran Hadžić uhapšen je 20. jula 2011. godine na Fruškoj gori. Kad je uhapšen Hadžić, kao i nakon hapšenja Mladića, predsednik Srbije, u to vreme Boris Tadić, istakao je da vlasti nisu znale gde se ovaj begunac skrivao.¹⁷⁶ Tužilac za ratne zločine i koordinator akcionog tima koji je tragao za beguncima od MKTJ, Vladimir Vukčević, tada je izjavio da je Hadžić imao lažni identitet, da je s njim uhapšena još jedna osoba koja mu je pomagala u skrivanju, čiji identitet nije saopšten, i da je održavao kontakt sa svega nekoliko lica, među kojima je bilo i nekoliko sveštenika Srpske pravoslavne crkve.¹⁷⁷

---

175 Sajt: <http://www.voanews.com/serbian/news/Serbia-Mladic-Arrested-122649839.html>, 20. 5. 2012.

176 Sajt: http://www.slobodnaevropa.org/content/uhapsen_goran_hadzic/24270938.html, 20. 5. 2012.

177 Sajt: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=07&dd=20&nav_category=64&nav_id=526596, 20. 5. 2012.

1. Suđenja u Srbiji

Prema podacima za 2010. godinu, od kada su osnovani Tužilaštvo za ratne zločine i Veće za ratne zločine tadašnjeg Okružnog suda u Beogradu, čije je predmete posle izmene zakona o organizaciji sudova preuzelo Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, pred ovim sudskim organima pravosnažno je okončan 21 postupak u kojem je osuđeno 49 a oslobođeno 10 lica.

U septembru 2011. godine Fond za humanitarno pravo (FHP) predstavio je izveštaj o suđenjima za ratne zločine i etničkimotivisana krivična dela u Srbiji u 2010. godini. Prema izveštaju, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu (u daljem tekstu Odeljenje za ratne zločine) donelo je u 2010. godini devet prvostepenih presuda kojima je 13 optuženih osuđeno a jedan oslobođen krivične odgovornosti. Veće za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu (u daljem tekstu Apelacioni sud) donelo je sedam presuda, kojima je 21 optuženi pravosnažno osuđen, trojica su oslobođena krivice, dok je u odnosu na petoricu optuženih prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen na ponovno suđenje. U slučaju Tuzlanska kolona, Apelacioni sud je nakon saslušanja svedoka odbrane predmet vratio prvostepenom sudu na suđenje pred izmenjenim većem. U predmetu Suva Reka Apelacioni sud je potvrdio presudu i kaznu zatvora optuženom Repanoviću. Većina predmeta pred sudskim većima Odeljenja za ratne zločine odnosi se na ratne zločine prema hrvatskim civilima u oružanim sukobima u Hrvatskoj a koje je Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske ustupilo Tužilaštvu za ratne zločine Republike Srbije zbog toga što osumnjičeni žive u Srbiji.¹⁷⁸

Prema izveštaju FHP-a koji je predstavljen 27. aprila 2012, Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije (TRZ) je **u 2011. godini** podiglo optužnice protiv devet lica, sve zbog krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl. 142 stav 1 KZ SRJ. Pred Odeljenjem za ratne zločine u 2011. godini vođeno je 13 postupaka. Od toga je Odeljenje za ratne zločine u šest predmeta donelo presude kojima je 17 optuženih osuđeno a dvoje oslobođeno krivične odgovornosti; sedam postupaka je još u toku.

Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda 2011. godine donelo je 11 odluka po žalbama na presude Odeljenja za ratne zločine, kojima je pravosnažno osudilo 12 optuženih a u odnosu na 15 optuženih ukinulo prvostepene presude i predmete vratilo na ponovno suđenje.

¹⁷⁸ Sajt: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/03/Izvestaj_o-domacim-sudjenjima-za-r-zl_srpski.pdf, 20. 5. 2012.

U 2011. godini, pred sudovima opšte nadležnosti vođena su tri postupka za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 stav 1 KZ SRJ. U postupcima pred sudovima opšte nadležnosti neprihvatljiva je sporost u radu sudova, koju potvrđuje činjenica da se ovi postupci vode duže od 10 godina. Ostaje zamerka Apelacionom sudu zbog potvrđivanja niskih zatvorskih kazni koje je izreklo Odeljenje za ratne zločine.¹⁷⁹

Godine 2012. pred Većem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, nastavljeno je suđenje za pokolj albanskog stanovništva u kosovskom selu Čuška 14. maja 1999. godine. Za zločine u selu Čuška optuženo je 13 pripadnika Teritorijalne odbrane, policije i jedinice „Šakali“, koji su pohvatali 44 seljanina, zatvorili ih u kuće, pobili automatskim oružjem i zapalili. Iz sela je proterano više od 400 osoba.¹⁸⁰

Dana 24. aprila 2012. godine, na suđenju za ratni zločin protiv civilnog stanovništva u Lovasu (Hrvatska), zatražena je kazna od 160 godina za 14 optuženih pripadnika JNA, lokalne teritorijalne vlasti i paravojske jer su u oktobru 1991. počinili ratni zločin nad 70 civila u tom mestu, koje je naseljeno pretežno hrvatskim stanovništvom.¹⁸¹

Pred Sudom za ratne zločine u Beogradu, nastavlja se suđenje ratnom čelniku Opštine Tuzla Iliji Jurišiću, državljaninu BiH koji je optužen za napad na kolonu JNA 1992. godine. Apelacioni sud u Beogradu ukinuo je 11. oktobra 2010. godine prvostepenu presudu kojom je Jurišić osuđen na 12 godina zatvora. Predmet je vraćen na ponovno suđenje a Jurišiću je ukinut pritvor u kojem se nalazio od 11. maja 2007. godine.¹⁸²

Veće za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu je 11. januara 2012. uvažilo žalbu tužioca za ratne zločine i preinačilo prvostepenu presudu i to tako što je Pericu Đakovića oglasilo krivim za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 144 KZ SRJ i osudilo na godinu dana zatvora. Đaković je oglašen krivim što je neutvrđenog dana u septembru 1991. godine, u Medaku, za vreme oružanih sukoba na teritoriji tadašnje Republike Hrvatske, kao pripadnik rezervne milicije, kršeći pravila međunarodnog

---

179 Sajt: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/04/Izvestaj-sudjenja-u-2011.-final.pdf>, 20. 4. 2012.

180 Sajt: <http://www.naslovi.net/2012-03-27/e-novine/nastavljeno-sudjenje-za-masa-kr-u-selu-cuska/3310915>, 20. 5. 2012.

181 Sajt: <http://slobodnadalmacija.hr/Svijet/tabid/67/articleType/ArticleView/articleId/172199/Default.aspx>, 20. 5. 2012.

182 Sajt: <http://www.naslovi.net/2012-02-27/slobodna-evropa/beograd-nastavak-sudjenja-iliji-juriscu/3221204>, 20. 5. 2012.

prava, ratnog zarobljenika A. A. u stanici milicije tukao palicom po tabanima. Presudom Višeg suda u Beogradu, Odeljenje za ratne zločine od 1. jula 2011. godine, Đaković je oslobođen optužbe da je izvršio krivično delo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 144 KZ SRJ.¹⁸³

2. Odnos Beograda i MKTJ

Visoki državni funkcioneri nakon hapšenja Ratka Mladića nagoveštavaju da će istražiti ko mu je pomagao u skrivanju 16 godina. U međuvremenu, Apelacioni sud u Beogradu je ukinuo presudu kojom je 10. decembra 2010. godine četvero optuženih za pomaganje u skrivanju Mladića oslobođeno optužbe i kojom su optužbe protiv preostalih šestoro optuženih odbijene zbog zastarelosti. Naloženo je ponovno suđenje koje je počelo u decembru 2011. Šef Nacionalnog saveta za saradnju s MKTJ, u to vreme Rasim Ljajić, 27. marta 2012. godine ponudio je MKTJ garanciju države ako Vojislav Šešelj, lider Srpske radikalne stranke, eventualno zatraži privremeno puštanje na slobodu. Haški tribunal optužio je Šešelja januara 2003. godine za ratne zločine na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Vojvodine od 1991. do 1995. Ljajićeva ponuda je poslata pred parlamentarne i predsedničke izbore u Srbiji 6. maja 2012. godine. Istovremeno, vlast Srbije nije čak ni odgovorila na zahteve haških optuženika Jovice Stanišića i Franka Simatovića da garantuje njihovo privremeno puštanje na slobodu. Vladajućoj koaliciji u predizbornoj kampanji Stanišić i Simatović ne bi koristili, za razliku od Šešelja koji bi se na privremenoj slobodi ustremio na svoje bivše stranačke drugove, sada otcepljene naprednjake i glavne rivale vladajuće koalicije, Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića, što bi vladajućoj koaliciji veoma koristilo na izborima. Član vladajuće koalicije u prošlom sazivu Vlade bio je i Ljajić.

3. Presude MKTJ državljanima Srbije

U 2010. godini, osuđeni su: Veselin Šljivančanin na 10 godina zatvora, Vujadin Popović i Ljubiša Beara na doživotni zatvor, Drago Nikolić na 35 godina zatvora, Ljubomir Borovčanin na 17 godina zatvora, Radivoje Miletić na 19 godina zatvora, Milan Gvero na 5 godina a Vinko Pandurević

183 Sajt: <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sluzba-za-odnose-sa-javnoscju/aktuelni-predmeti/ratni-zlocini/rz-donete-odluke/donete-odluke-ratni-zlocini-april-2012.htm>, 25. 5. 2012.

na 13 godina zatvora zbog zločina u Hrvatskoj i BiH od 1991. do 1995.

U 2011. godini, Momčilo Perišić i Vlastimir Đorđević osuđeni su na po 27 godina zatvora. Prvi zbog pomaganja u ratnim zločinima koje su počinili oficiri Vojske Jugoslavije, ratujući u Srpskoj vojsci Krajine u Hrvatskoj te Vojsci Republike Srpske u Bosni i Hercegovini, a drugi zbog ratnih zločina nad Albancima na Kosovu.¹⁸⁴

U 2012. godini, nastavljaju se suđenja ratnom političkom lideru bosanskih Srba Radovanu Karadžiću koji je optužen za genocid, a očekuju se presude za Vojislava Šešelja, Stanišića i Simatovića. ICTY treba i da odluči o žalbama Milana Lukića i Sredoja Lukića.¹⁸⁵

4. Odnos Beograda prema ratnoj prošlosti

Tužilac Bramerc izjavio je: „Da je Srbija na vrijeme izručila Mladića, danas se ne bismo borili da ubrzamo suđenje i ne bismo skraćivali broj dokaznih slučajeva“. On je istakao da od Beograda još nije dobio sve tražene odgovore o skrivanju haških optuženika. Bramerc je potvrdio da će i dalje insistirati da Srbija istraži kako su se Mladić ali i drugi optuženici mogli godinama skrivati, posebno imajući u vidu da bi u slučaju ranijeg hapšenja mnogi sadašnji problemi bili izbegnuti.¹⁸⁶

Predstavnik Saveta Evrope Hamarberg pozvao je beogradske vlasti da intenziviraju istrage i krivično gonjenje ratnih zločinaca, u skladu s međunarodnopravnim principima lične odgovornosti, pravde i vladavine zakona. Pozitivan korak je što je Skupština Srbije u martu 2010. usvojila Rezoluciju kojom se osuđuju zločini u Srebrenici 1995. Bez obzira na to, komesar je zabrinut zbog izjava nekih srpskih političara koji negiraju ratna zverstva.¹⁸⁷

Ove dve izjave međunarodnih zvaničnika suština su odnosa Beograda prema svojoj ratnoj prošlosti.

---

184 Sajt: <http://www.icty.org/sid/10095>, 21. 4. 2012.

185 Sajt: <http://daily.tportal.hr/168165/ICTY-to-deliver-verdicts-in-cases-of-Seljelj-Prlic-and-others-in-2012.html>, 21. 4. 2012.

186 Dnevni avaz, Sarajevo, 23. 12. 2011.

187 Sajt: http://coe.org.rs/def/news_sr_def/?conid=2215, 21. 4. 2012.

„Objektivno“ informisanje javnosti o zločinima 1990-ih¹⁸⁸

Malo se zna da je upravo zahvaljujući ženskom aktivizmu na prostoru bivše SFRJ, silovanje u ratu priznato kao ratni zločin u međunarodnom krivičnom pravu. Danas je seksualno nasilje prepoznato kao namerna taktika rata, problem relevantan za međunarodnu bezbednost, zločin protiv čovečnosti, u čemu je Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju imao važnu ulogu.

Obim seksualnog nasilja tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji postaje jasan na osnovu činjenice da je od ukupno 161 procesa pred ovim sudom, 78 obuhvatilo i seksualno nasilje koje je u nekim slučajevima vršeno i nad muškarcima.

U 25 predmeta koji su do sada okončani, pronađena je krivica optuženih za seksualne zločine; 24 muškarca i 1 žena, Biljana Plavšić, između ostalog su osuđeni zbog seksualnog nasilja. Tribunal još uvek ima tridesetak osoba s procesima u toku. Među njima su i Radovan Karadžić i Ratko Mladić kome se seksualno nasilje i silovanje stavlja na teret kao zločin u sklopu genocida.¹⁸⁹

Početak 2012. godine, odeljenje Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju za odnose s javnošću počelo je s prikazivanjem dokumentarnog filma „Kraj nekažnjivosti: seksualno nasilje pred Tribunalom“. Prema rečima Nerme Jelačić, portparolke Tribunala, „Što smo više činjenica utvrdili, to su jači glasovi negiranja i revizije. Tako još uvek postoje oni koji tvrde da se zločini sistematskog silovanja i seksualnog nasilja nisu desili. Da se Foča nije desila, da se Karamanova kuća nije desila, da je Omarska laž i tako dalje“¹⁹⁰. Film u kom se mogu videti iskazi osoba koje su preživele seksualno nasilje i svedočile na suđenjima, kao i intervjui s bivšim i sadašnjim visokim zvaničnicima Tribunala, prikazan je u više gradova u Srbiji, tokom

---

188 **Cilj:** Obezbediti objektivno informisanje javnosti o problemima žena i devojaka žrtava seksualnog zlostavljanja i drugih međunarodnih zločina protiv čovečnosti.

Aktivnost: Kreirati i realizovati programe informisanja javnosti o međunarodnom humanitarnom pravu i o radu domaćih i međunarodnih pravosudnih institucija, uz objektivno prezentovanje procesuiranih slučajeva silovanja, seksualnog ropstva, prisilne prostitucije, prisilne trudnoće i drugih oblika seksualnog zlostavljanja žena izvršenih tokom ratova na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

189 Sajt: <http://naslovi.ha.rs/2012-04-25/slobodna-evropa/seksualno-nasilje-u-ratu-cutanje-o-zlocinu-je-pristanak-na-njega/3392151>, 16. 6. 2012.

190 Sajt: www.dw.de/dw/article/0,,15916683,00.html, 26. 5. 2012.

februara i marta 2012. Za razliku od velike bure koju je film Anđeline Džoli „U zemlji krvi i meda“ izazvao u javnosti, osim kratkih reportaža, prikazivanje filma „Kraj nekažnjivosti: seksualno nasilje pred Tribunalom“ prošlo je bez mnogo pompe.

O tome da neznanje i negiranje teških kršenja ljudskih prava još uvek dominira u Srbiji, govori i istraživanje Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i Beogradskog centra za ljudska prava koje je sprovedeno u septembru i oktobru 2011. godine na uzorku od 1407 osoba starijih od 16 godina, koje su ispitivane u direktnom razgovoru. Istraživanje donosi podatke o svesti i stavovima građana i građanki Srbije prema ratnim zločinima, Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju i nacionalnom pravosuđu. Istraživanje pokazuje da veliki broj građana/ki (66%) smatra da osnivanje Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) nije bilo potrebno, dok značajan broj (40%) veruje da je prvenstvena svrha suđenja za ratne zločine pred MKTJ da svu krivicu za ratna stradanja prebaci na Srbe. Isti broj (40%) smatra da Srbija ne treba da sarađuje sa MKTJ. U tom kontekstu može se razumeti i mali procenat onih koji znaju, ili još manji procenat onih koji veruju, da je između 1992. i 1993. godine na području Foče stotine Bošnjakinja, među kojima je bilo i devojčica, doživelo seksualno nasilje.¹⁹¹

Jeste li čuli za sledeći događaj?¹⁹² Ako jeste, da li verujete da se to zaista dogodilo? Ukoliko verujete, mislite li da je ovaj događaj ratni zločin?

U kampu Čelebićima u Bosni, žene srpske nacionalnosti su silovane:

Čuo/la sam za događaj 56%

Verujem da se to dogodilo 50%

Verujem da je to ratni zločin 48%

U godini 1992, članovi srpske oružane snage počinili su sistematsko silovanje muslimanskih žena u Foči (BiH):

Čuo/la sam za događaj 33%

Verujem da se to dogodilo 18%

Verujem da je to ratni zločin 16%

---

191 Sajt: www.mc.rs/mc_press_centar/dogadjaji.4.html?eventId=8365, 16. 6. 2012.

192 Najveću kaznu, od 28 godina zatvora, Haški sud je dosudio bosanskom Srbinu Dragoljubu Kunarcu koji je 2001. bio proglašen krivim za seksualno porobljavanje stotina Bošnjakinja, među kojima je bilo i devojčica, na području Foče između 1992. i 1993. Na tom je procesu silovanje, zbog opsega zločina, bilo priznato kao zločin protiv čovečnosti. Dva optuženika u tom slučaju, Radomir Kovač i Zoran Vuković, osuđeni su na 20 odnosno 12 godina zatvora.

Od 2003. godine, kada su osnovani Tužilaštvo za ratne zločine i Veće za ratne zločine tadašnjeg Okružnog suda u Beogradu, čije je predmete posle izmene zakona o organizaciji sudova preuzelo Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, pred ovim sudskim organima okončana su samo dva predmeta u kojima je pronađena krivica optuženih za seksualne zločine. Prema rečima Snežane Nikolić-Garotić, sutkinje Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, „Tih slučajeva nema mnogo, jer žene teško govore o tome. Osim niza mera koje zakon predviđa, potrebna je društvena klima koja mora da ih ohrabri da o tome pričaju”.¹⁹³

Domaći sudovi za ratne zločine, pa ni Haški tribunal¹⁹⁴, nisu zadovoljili pravdu na ovim prostorima za žene žrtve seksualnog nasilja. Da bi se ova situacija promenila, jedna od preporuka iz Izveštaja komesara za ljudska prava Saveta Evrope iz februara 2012. godine jeste „da se ženama dâ jači glas”. Takođe, u Izveštaju se pozivaju „vlade zemalja u regionu da delotvornije podrže inicijative za otkrivanje istine te svoje aktivnosti koordiniraju kroz plan delovanja usaglašen na najširem osnovu”.¹⁹⁵

Jedna od najvažnijih regionalnih inicijativa koja je pokrenuta krajem 2010. godine bila je Inicijativa za osnivanje Ženskog suda na prostoru bivše Jugoslavije, od strane članica Inicijativnog odbora u sastavu: Žene ženama, Sarajevo (Bosna i Hercegovina), Centar za žensko i mirovno obrazovanje Anima iz Kotora (Crna Gora), Centar za ženske studije i Centar za žene žrtve rata iz Zagreba (Hrvatska), Ženska mreža Kosova (Kosovo), Ženske studije i Žene u crnom iz Beograda (Srbija). Ženski sud treba da proširi saosećanje i dijalog i pospeši razumevanje iskustava koje su žene preživele. Ženski sud je svojevrsni alternativni model pravde i nije u vezi s institucionalnim sistemom. Njegova snaga je moralna snaga.

Osnivanje Ženskog suda podržao je veliki broj nevladinih organizacija iz regiona koje se bore za poštovanje ženskih ljudskih prava. Ova regionalna inicijativa međutim nije prepoznata niti su aktivistkinje Žena u crnom, organizacije koja koordiniše rad Inicijative za osnivanje Ženskog suda, bile uključene u izradu NAP-a za primenu R 1325 u Republici Srbiji.

Osim toga, postoje kontinuirani napori da se oteža rad na ovoj i

---

193 Sajt: <http://www.e-novine.com/mobile/drustvo/63358-seksualnom-nasilju-odgovornosti-ratu.html>, 26. 5. 2012.

194 Karakteristično je da su žene činile samo 18% svih svedoka koji su se pred Tribunalom pojavili između 1996. i 2006.

195 Posleratna pravda i trajni mir u bivšoj Jugoslaviji, Izveštaj komesara za ljudska prava Saveta Evrope, 2012

sličnim inicijativama, kršenjem jednog od osnovnih prava koje proklamuje Deklaracija Ujedinjenih nacija o braniteljima ljudskih prava. Aktivistkinje Žena u crnom bile su tokom 2011. godine izložene brojnim napadima i pretnjama. Pravni tim organizacije za zaštitu ljudskih prava Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM je u martu podneo četiri krivične prijave u ime nevladine organizacije Žene u crnom zbog fizičkih napada i pretnji po život i imovinu aktivistkinja ove organizacije po osnovu krivičnih dela rasne i druge diskriminacije (čl. 387 KZ) ali i nasilničkog ponašanja (čl. 344 KZ). U julu je usledila krivična prijava protiv nepoznate osobe koja je kreirala „fejsbuk“ profil „Zaustavite mentalno nasilje – zabranite Žene u crnom“ koji je sadržao i otvorene pozive na nasilje i ubistvo NVO aktivistkinja. U 2011. godini u Srbiji je malo toga urađeno da bi se animozitet prema braniteljima i braniteljima umanjio.¹⁹⁶

Moglo bi se reći da je određen napredak ipak postignut kroz podršku Inicijativi za REKOM¹⁹⁷ koju su do sredine februara 2011. godine iskazali predsednik Srbije, Skupštinski odbor za evropske integracije Srbije a u aprilu 2011. godine i određen broj političkih stranaka zastupljenih u Skupštini Srbije. Ipak, Koalicija za REKOM nije uspela da tadašnjem predsedniku Srbije Borisu Tadiću preda peticiju za osnivanje REKOM, koju je potpisalo 543.000 građana iz postjugoslovenskih zemalja, i zahtev za uključivanje državnih institucija u proces REKOM. Ostaje da se vidi kako će rezultati nedavnih parlamentarnih i predsedničkih izbora uticati na budući odnos institucija Republike Srbije prema Inicijativi za REKOM.

Kad je u pitanju izveštavanje medija o temama vezanim za oblast tranzicione pravde i suočavanja s prošlošću, ne primećuju se pozitivne tendencije. Broj medija koji insistiraju na utvrđivanju odgovornosti za zločine izvršene tokom oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije i odgovorno i objektivno izveštavaju o ovoj temi je veoma mali, dok većina medija ovoj

---

196 Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2011: Pravo, praksa i međunarodni standardi, Beograd, 2012

197 Inicijativa REKOM je regionalna inicijativa za osnivanje regionalne komisije koja treba da ustanovi i javno iznese činjenice o svim žrtvama ratnih zločina i drugim teškim kršenjima ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 2001. godine. Inicijativa za REKOM je prikupila široku podršku značajnog broja predstavnika civilnog društva, udruženja žrtava i pojedinaca iz svih zemalja bivše Jugoslavije. Inicijatori su organizovali i nekoliko javnih kampanja u regionu. Kampanje su intenzivirane tokom prikupljanja potpisa za Statut REKOM-a i nesumnjivo su doprinele tome da narodi u regionu shvate značaj procesa pomirenja.

temi pridaje pažnju uglavnom kada su aktuelne vesti o dešavanjima u vezi s postupcima koji se vode povodom zločina u kojima su Srbi bili žrtve. Takođe zabrinjava činjenica da štampani mediji ne posvećuju veliku pažnju suđenjima za ratne zločine koja se odvijaju u Beogradu a još manje pažnje ovim suđenjima posvećuju televizijske stanice. Ni suđenja pred MKTJ ne dobijaju dovoljno prostora u medijima.¹⁹⁸ Stigmatizacija organizacija za zaštitu ljudskih prava je u medijima još uvek uveliko prisutna te je neophodno ulagati kontinuirane napore na edukaciji novinara o ljudskim pravima i društvenoj ulozi branitelja i ohrabriti ih da prenose informacije o braniteljima koje su u većoj meri objektivne i izbalansirane.¹⁹⁹

Prema Godišnjem planu o sprovođenju NAP-a za primenu R 1325 u Srbiji, aktivnost „objektivnog prezentovanja procesiranih slučajeva silovanja, seksualnog ropstva, prisilne prostitucije, prisilne trudnoće i drugih oblika seksualnog zlostavljanja žena izvršenih tokom ratova na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“ **delimično je realizovana** jer su ovi sadržaji uključeni u redovno obrazovanje i predviđeni kao mogućnost za sve oblike usavršavanja na Univerzitetu odbrane.²⁰⁰ Pošto silabus koji je Radna grupa zahtevala nisu dostavljeni, nemoguće je utvrditi da li je zaista sadržaj zaista objektivan i u skladu s presudama Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju.

Položaj branitelja/ki ljudskih prava u Republici Srbiji²⁰¹

Srpske vlasti usvojile su nekoliko mera za borbu protiv zločina iz mržnje. Krivični zakonik Srbije izmenjen je 2009. godine i uvedeno je krivično delo

---

198 Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2011: Pravo, praksa i međunarodni standardi, Beograd, 2012

199 Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2011: Pravo, praksa i međunarodni standardi, Beograd, 2012

200 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012.

godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja.

201 **Cilj:** Obezbediti objektivno informisanje javnosti o problemima žena i devojaka žrtava seksualnog zlostavljanja i drugih međunarodnih zločina protiv čovečnosti. **Aktivnost:** Sprečiti i efikasno procesirati sve vidove napada i ugrožavanja bezbednosti subjekata koji vrše monitoring nad procesiranjem ratnih zločina i ostvarivanjem ljudskih prava, i pružaju pomoć i podršku žrtvama diskriminacije i rodnozasnovanog nasilja.

rasističke diskriminacije. Uz to, prema Krivičnom zakoniku, za objavljivanje i distribuciju tekstova koji podstiču na rasnu mržnju zaprećena je zatvorska kazna od tri do pet godina. Ustavni sud Srbije je u junu 2011. godine zabranio da se registruje ekstremna desničarska organizacija Nacionalni stroj.

Zakon o zabrani diskriminacije iz 2009. godine, Krivični zakonik, Zakon o radu, Zakon o javnom informisanju i nekoliko drugih zakona predviđaju zaštitu od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. Krivično zakonodavstvo ne sadrži posebnu odredbu o govoru mržnje. Govori se o krivičnom delu „podsticanja na nacionalnu, rasnu ili versku netoleranciju“, ali to pak ne uključuje sve oblike govora mržnje koji su predviđeni Preporukom Komiteta ministara Saveta Evrope br. R (97)20 o govoru mržnje.

Komesar za ljudska prava Saveta Evrope Tomas Hamarberg (Thomas Hammarberg) objavio je izveštaj nakon posete Srbiji u junu 2011. godine. Komesar je i dalje zabrinut zbog rasprostranjene homofobije. On poziva vlasti da pojačaju napore usmerene na borbu protiv nasilja i diskriminacije LGBT populacije, uključujući i revnosniju sudsku primenu krivičnopравnih odredaba o zločinu iz mržnje.²⁰²

Napadi ekstremističkih grupa na LGBT lica doživeli su kulminaciju u **2010. godini**, za vreme beogradske Parade ponosa, kad se više od 6000 huligana okupilo u centru Beograda da protestuje protiv Parade. U sukobu s policijom povređeno je 124 policajca i 17 protestanata, uz značajnu materijalnu štetu. Policija je privela više od 200 učesnika nereda i uhapsila lidera jedne ekstremističke grupe.²⁰³ Predstavnici jedne OCD obavestili su komesara Hamarberga da su kazne koje sudovi izriču u predmetima u kojima se radi o zločinu iz mržnje i rasističkog zločina uglavnom blage.²⁰⁴ Gej-strejt alijansa (Gay Straight Alliance – GSA) je pred domaćim sudovima pokrenula 16 postupaka vezanih za zabranu diskriminacije.²⁰⁵ Prema informacijama poverenice za ravnopravnost, diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije je, kao rezultat predrasuda prema LGBT licima, širokorasprostranjena. LGBT populacija i oni koji govore u ime ljudskih prava LGBT populacije bivaju viktimizovani.²⁰⁶ Komesar podstiče vlasti da nastave da zauzimaju odlučan javni stav protiv kršenja ljudskih prava LGBT populacije te da promovišu razumevanje i poštovanje, prevashodno kroz obrazovanje o ljudskim pravima

202 Sajt: http://coe.org.rs/def/news_sr_def/?conid=2215, 15. 5. 2012.

203 Ibid, str. 24

204 Ibid, str. 17

205 Ibid, str. 64

206 Ibid, str. 12

i kampanju podizanja svesti. Poverenica za ravnopravnost u tome može da ima ulogu društvenog katalizatora.²⁰⁷

Najveći broj pritužbi poverenici za zaštitu ravnopravnosti u Srbiji, Neveni Petrušić, odnosi se na diskriminaciju na osnovu nacionalne i političke pripadnosti prilikom zapošljavanja a najčešće žrtve diskriminacije su Romi, siromašni, osobe s invaliditetom, stari i LGBT populacija.²⁰⁸ Te godine u Beogradu, posle dva neuspela pokušaja 2001. i 2009. godine, održana je Parada ponosa. Govor mržnje se pojačao oko Parade ponosa.²⁰⁹ Među onima koji su širili govor mržnje prema LGBT osobama i ove godine bio je mitropolit Srpske pravoslavne crkve Amfilohije, zbog čega je organizacija Labris podnela pritužbu poverenici za ravnopravnost. Dan nakon Parade ponosa, 2010, mitropolit Radović koristi govor mržnje protiv LGBT osoba, izjavljujući da homoseksualnost predstavlja „smrad sodomski”.²¹⁰ I Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve saopštio je da se odlučno protiv organizovanju Parade ponosa.²¹¹ Neprimerene izjave o homoseksualnim osobama mogle su se čuti i od političara uoči Parade a i na sednici Skupštine grada Beograda.²¹² Članovi nacionalističkog foruma Stormfront su na svom forumu objavili imena osoba koje su podržale održavanje Parade. Nekoliko dana pre Parade ponosa, Više tužilaštvo u Beogradu podiglo je optužnicu protiv člana organizacije „Obraz” Aleksandra Đurđevića zato što je preko društvene mreže Facebook pretio smrću učesnicima Parade.²¹³ Organizacija SNP „Naši 1389” pozvala je medije da im prodaju fotografije učesnika Parade, koje bi navodno bile korišćene za izradu sajta „Zaštiti svoje dete”.²¹⁴ Deset dana posle nereda na ulicama Beograda, Prvo osnovno tužilaštvo u Beogradu podiglo je prvi optužni predlog protiv izgređenika, i u tom predmetu doneta je i prva presuda za nered tokom Parade. Milan Vacić (19) i Milan Rus (19) osuđeni su u novembru u Prvom osnovnom sudu u Beogradu

---

207 Ibid, str. 63

208 *Večernje novosti*, 24. 8. 2011, str. 2

209 Sajt: <http://gsa.rs/izvestaji/Istrazivanje-Predrasude-Na-Videlo-2010-GSA.pdf>, 10. 2. 2012.

210 Sajt: <http://www.stopdiskriminaciji.org/arhiva/saopstenje-za-javnost-koalicije-protiv-diskriminacije-povodom-govora-mrznje-mitropolita-amfilohija-radovica> <http://www.adforum.rs/forum/8-objavljeni-slucajevi/27-labris-izvestaj-za-2010-godinu.htm>, 20. 6. 2012.

211 *Politika*, 9. 10. 2011, str. 7

212 *Vesti B92*, 29. 10. 2011.

213 *Večernje novosti*, 21. 10. 2011, str. 14

214 *Kurir*, 9. 10. 2011, str. 2

na 6 meseci zatvora, uslovno na 2 godine, zbog ometanja službenog lica u obavljanju službene dužnosti tokom Parade ponosa.²¹⁵

Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM) je u **2011. godini** podneo četiri krivične prijave u ime Žena u crnom zbog „rasne i druge diskriminacije“ na osnovu stava 2 člana 387 Krivičnog zakonika. YUCOM je analizirao napade na aktivistkinje Žena u crnom i odgovor države. Pripadnici organizacija za zaštitu ljudskih prava okupili su se 5. oktobra u Novom Beogradu da spreče iseljenje nekoliko porodica. Ovom prilikom, aktivistkinja organizacije Žene u crnom Marija Perković, uhapšena je zbog mirnog protesta protiv iseljenja. Optužena je za krivično delo sprečavanja službenog lica u vršenju službene radnje (član 322 KZ RS). Tužiocima nisu utvrdili postojanje sile ili pretnje u ovom slučaju zbog čega je ona puštena. Ministarstvo unutrašnjih poslova zabranilo je Ženama u crnom održavanje mirnog skupa „Sto godina borbe“ 8. marta 2008. godine. Istovremeno, više organizacija bliskih vlasti održavale su miran skup na Trgu Republike u Beogradu, što je ukazivalo da je zabrana bila politički motivisana. YUCOM je podneo tužbu protiv rešenja MUP-a Srbije. Tužba je 2010. godine, dakle nakon 2 godine, odbijena kao neosnovana. YUCOM-ov advokat podneo je ustavnu žalbu 2010. godine, tvrdeći da je organizaciji Žene u crnom povređeno pravo na pravično suđenje, pravo na slobodu okupljanja, kao i pravo na delotvoran pravni lek. U martu 2012. godine Ustavni sud je doneo odluku kojom se ustavna žalba usvaja.²¹⁶

Iako Srbija ima adekvatan pravni okvir za borbu protiv nasilja i diskriminacije, prvenstveno nad osobama LGBT populacije, nedostaje puna primena ovih zakona, ističe se u godišnjem izveštaju organizacije Gej strejt alijansa o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji za 2011. godinu. Zabeležen je porast nasilja prema osobama drugačije seksualne orijentacije. Rast slučajeva nasilja i diskriminacije nije drastičan, ali je 2011. godine bilo za oko 30% više pokušaja ili izvršenja fizičkog nasilja, odnosno napada po osnovu stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije u odnosu na 2010. godinu. Iako su pravosudni organi bili nešto efikasniji kada je reč o procesiranju slučajeva protiv lidera i članova desničarskih ekstremističkih organizacija, u izveštaju se napominje da su presude bile uglavnom blage, na donjoj ili ispod zakonske granice.²¹⁷

215 *Vesti B92*, 12. 11. 2012.

216 Sajt: www.yucom.org.rs, 15. 5. 2012.

217 Sajt: http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/porast_nasilja.55.html?news_id=240491, 12. 1. 2012.

Jedna osoba fizički je napadnuta u centru Beograda zbog seksualne orijentacije. Gej strejt alijansa izražava najdublju zabrinutost zbog poslednjeg u nizu učestalih fizičkih napada koji se dogodio u noći između 25. i 26. novembra. Na napad koji je trajao nekoliko minuta, niko od prolaznika i ljudi koji su čekali autobus nije reagovao. Napadnutom mladiću su povređeni glava i lice. Policija je protiv napadača podnela prekršajnu prijavu.²¹⁸

Parada ponosa u Beogradu, 2. oktobra, zabranjena je jer su prema saznanjima policije, koje su preneli mediji, pripremani neredi u Beogradu. Tim povodom nije podneta nijedna krivična prijava. Savet za nacionalnu bezbednost je preporučio zabranu svih javnih skupova. Zabranom Parade ponosa Srbija je povredila pravo građana na slobodu mirnog okupljanja. Beogradski centar za ljudska prava je zbog toga podneo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.²¹⁹

Organizaciju Parade ponosa su i 2011. godine pratile neprimerene i homofobične izjave zvaničnika. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti upozorila je da izjave Dragana Markovića, poslanika i gradonačelnika povodom Parade ponosa, krše zabranu diskriminacije i predstavljaju govor mržnje.²²⁰

U 2011. godini na listi onih koji nisu ispunili preporuke poverenice za zaštitu ravnopravnosti povodom diskriminacije nalazi se i Zakonodavni odbor Narodne skupštine. Poverenica je reagovala i na tekst koji je u listu „Danas” objavio Muslimanski omladinski klub Islamske zajednice u Srbiji, upozorivši da predstavlja govor mržnje protiv Aide Ćorović, direktorke udruženja „Urban In” iz Novog Pazara.²²¹

Šesnaest organizacija civilnog društva u Srbiji zatražilo je od države da počne s rešavanjem otvorenih pitanja u Sandžaku radi sprečavanja narastajućeg ekstremizma, uz podršku predstavnicima civilnog sektora u Sandžaku. Republički ombudsman Saša Janković u saopštenju izražava zabrinutost zbog pritiska na predstavnice pojedinih organizacija civilnog društva u Novom Pazaru preko lokalnih medija za koje se smatra da su pod uticajem jedne verske zajednice i njenog lidera.²²²

---

218 Sajt: <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/292165/Gej-strejt-alijansa-Mladic-napadnut-zbog-seksualne-orijentacije>, 15. 5. 2012.

219 Sajt: www.bgcentar.org.rs, 12. 5. 2012..

220 Sajt: <http://www.ravnopravnost>, 15. 5. 2012.

221 *Informator o radu poverenika za zaštitu ravnopravnosti*, „Pregled rada za period januar–jun 2011. godine”, str. 43–50.

222 Tanjug, 13. 9. 2011

U Beogradu je napadnuta nožem i teško povređena A. Ž. (24) koja je na sebi imala obeležja Parade ponosa. Jedan od napadača je tokom napada više puta pitao da li je lezbijka.²²³

U 2012. godini, poverenica za zaštitu ravnopravnosti Srbije utvrdila je diskriminaciju LGBT osoba na osnovu njihovog ličnog svojstva – seksualne orijentacije koja je zabranjena članom 12 zakona o zabrani diskriminacije a na osnovu pritužbe koje je Labris – organizacija za lezbijska ljudska prava s Koalicijom protiv diskriminacije podnela u oktobru prošle godine. Reč je o profesoru Fakulteta za kulturu i medije dr Milana Brdara koji je na predavanju izneo da je „homoseksualnost bolest i da bi trebalo da bude tako zavedena isto kao i čir na želucu i da se homoseksualnost leči promenom pola“. U dopisu koji je Labris dobio od poverenice nalazi se i preporuka poverenice Brdaru da vodi računa da ono što govori studentima i studentkinjama bude jasno i nedvosmisleno.²²⁴

Načelnik Generalštaba Vojske Srbije Ljubiša Diković podneo je tužbu protiv direktorke Fonda za humanitarno pravo (FHP) Nataše Kandić zbog optužbi da je odgovoran za ratne zločine na Kosovu. Tužba je očekivana. Nju je najavljivao i ministar odbrane Dragan Šutanovac. Grupa nevladinih organizacija je krajem februara javno zatražila da Tužilaštvo ispita navode iz dosijea FHP-a.²²⁵

Napadi na branitelje ljudskih prava nisu tako uočljivi u Srbiji kao nekim drugim regionima, i nisu nužno izvršeni od državnih aktera, ali se nekažnjivost može pripisati isključivo državi. Državni organi ne doprinose prevenciji diskriminatornog postupanja i obeshrabruju žrtve da im se obrate za zaštitu. Normativni okvir za zaštitu ravnopravnosti pripadnika LGBT populacije uglavnom je zadovoljavajući, ali se odredbe zakona, strategije i podzakonskih akata kojima se zabranjuje diskriminacija ne sprovode dosledno.

---

223 Saopštenje GSA, <http://www.gsa.org.rs/cms-run/index.php?limitstart=12>.

Sajt: <http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteke/ljudska%20prava%20u%20srbiji%202011.pdf>, 15. 10. 2011.

224 Sajt: <http://www.telegraf.rs/vesti/137668-labris-profesor-brdar-diskriminise-gejeve>, 10. 6. 2012.

225 Sajt: <http://www.naslovi.net/2012-03-19/slobodna-evropa/slucaj-dikovic-nacelnik-generalstaba-vs-tuzio-natasu-kandic/3284915>, 19. 3. 2012.

Edukacija

UVOD

Edukacija predstavlja važan okvir za obezbeđivanje dugoročnog uticaja na zaposlene u sektoru bezbednosti i institucije koje školuju buduće kadrove za sektor bezbednosti. S mirovnog aspekta Žena u crnom, edukacija je važna ne samo za pripadnike koji imaju direktan kontakt sa ženama žrtvama nasilja (kao što je to slučaj s MUP-om) već i za pripadnike mirovnih misija kao i rukovodioce i zaposlene u sektoru bezbednosti.

Otvorenost i demokratičnost sektora bezbednosti može biti postignuta samo ukoliko rukovodioci i zaposleni u tom sektoru shvate da su institucije sektora bezbednosti servis građana i građanki. U tekstu koji sledi u okviru ovog poglavlja, Radna grupa je istraživala postojeće edukacije u sektoru bezbednosti koje se bave rodnom ravnopravnošću, rodnozasnovanim nasiljem, rodnom svešću, seksualnom eksploatacijom i seksualnim zlostavljanjem.

Neozbiljnost MO i VS u shvatanju tema kao što su seksualno zlostavljanje za Žene u crnom nije iznenađujuća. Žene u crnom su za vreme pisanja nacrtu NAP-a za primenu Rezolucije 1325 u Srbiji u svojim komentarima navele da **„kontekstualizovani karakter Rezolucije 1325 znači da se ona mora uskladiti sa specifičnim okolnostima zemlje u kojoj se primenjuje. Ne sme biti identičnih (copy–paste) ciljeva i načina sprovođenja, već se prioriteta u primeni Rezolucije moraju odrediti prema kontekstu.”**²²⁶ U slučaju Srbije, to znači da jedan od prioriteta Rezolucije mora biti i postkonfliktna obnova društva, tj. procesi u kojima će se utvrditi činjenice o zločinima u prošlosti, utvrditi individualna krivična odgovornost, kazniti počinioci i izvršiti institucionalne reforme koje će omogućiti diskontinuitet institucija, ali i društva, s režimom koji nosi odgovornost za genocid i najteže zločine. **Žene u crnom su pre usvajanja finalnog nacrtu NAP-a zahtevale da on u mnogo većem obimu uključi aktivnosti koje se odnose na pomenute oblasti.**

---

226 Komentari Žena u crnom u saradnji sa Centrom za unapređenje pravnih studija (CUPS), prof. dr Vesnom Rakić-Vodinelić i mr Sašom Gajinom, 16. novembar 2010.

Ono što MO navodi kao edukacije zaposlenih o seksualnom zlostavljanju u okviru edukacija predstavlja uvredu za žrtve seksualnog zlostavljanja u toku rata 1990-ih godina. Podsećamo da je Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju van razumne sumnje utvrdio da su tokom srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu, Srbi koristili silovanje Bošnjakinja kao taktiku rata, u sledećim predmetima: Duško Tadić, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik, Damir Došen, Dragan Zelenović, Duško Sikirica, Dragan Kolundžija, Milomir Stakić, Dragan Nikolić, Mlađo Radić, Miroslav Kvočka, Dragoljub Prcać, Zoran Žigić, Milojica Kos, Radoslav Brđanin, Ranko Češić, Goran Jelisić, dok su trojica Srba iz Foče osuđeni za seksualno ropstvo više od sto Bošnjakinja u Foči. Trenutno se u Haškom tribunalu sudi Ratku Mladiću za silovanje kao akt genocida u osam bosanskohercegovačkih opština. Masovna sistematska silovanja žena tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu bila su akt muškog nasilja nad ženama ali i akt etničkog čišćenja, ratnog plena i teritorijalne ekspanzije.

Podsećamo da je tokom srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu silovano više od 20.000 žena: od devojčica do starica. Žene su najviše silovane u Foči (na više mesta u gradu), u Višegradu (u motelu Vilina vlas), u prijedorskim logorima smrti.

Bogati su materijali koje je sakupio ženski pokret u Srbiji o temama kao što su rodna ravnopravnost, rodnozasnovano nasilje, rodna svest, seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje iz ratova 1990-ih godina. Za sada ne postoji interesovanje da se ženski pokret uključi u oblast edukacija zaposlenih u sektoru bezbednosti i svojim dugogodišnjim iskustvom u radu sa ženama iz regiona potpomogne demokratičnost i otvorenost procesa primene R 1325 u Srbiji.

Edukacije o rodnoj ravnopravnosti²²⁷

U toku 2011. godine planirana je obuka rukovodilaca o rodnoj ravnopravnosti i značaju jednakih mogućnosti učešća žena u bezbednosnim pitanjima i odbrani koja će se izvršiti 2012. godine.²²⁸

---

227 **Cilj:** Edukacija i podizanje svesti o značaju učešća žena u procesu odlučivanja i rukovođenja u odbrani i bezbednosti, radi prevazilaženja stereotipa i nerazumevanja.

Aktivnost: Uključivanje sadržaja o rodnoj ravnopravnosti i značaju jednakih mogućnosti učešća žena u odlučivanju o bezbednosnim pitanjima i odbrani u programe obavezne edukacije rukovodilaca u državnoj upravi, posebno u sektorima odbrane i bezbednosti.

228 Odgovori Ministarstva odbrane na 150 pitanja koje je Radna grupa za monitoring

Za 2012. godinu Planom aktivnosti MO i VS a u okviru realizacije navedene aktivnosti predviđeno je:

1. Obezbediti edukaciju rukovodilaca MO i GŠ VS o sledećoj temi:

- uvođenje rodne perspektive u politike u odbrani i bezbednosti.

Ova aktivnost će biti realizovana u organizaciji savetnice ministra odbrane za rodnu ravnopravnost, Univerziteta odbrane, Instituta za stratejska istraživanja u saradnji sa svim organizacionim jedinicama MO i GŠ VS, domaćim i stranim partnerima.

2. Predviđeno je da se u 2012. godini obezbedi planiranje edukacije i obuke rukovodilaca, kadeta i zaposlenih u MO i GŠ VS, kao i članova njihovih porodica u 2013. godini o sledećim temama:

- funkcija i značaj rodne analize;
- funkcija i značaj rodnog budžetiranja²²⁹.

Indikatori za merenje uspešnosti ovih obuka i edukacija na odluke rukovodilaca u MO i VŠ ne postoje. „Za ovakve procene je potrebno sprovesti posebna istraživanja“, navodi se u odgovorima, ali se ne navodi ko bi trebalo da sprovede takva istraživanja.²³⁰

Edukacijama i seminarima o rodnoj ravnopravnosti i značaju jednakih mogućnosti u 2011. godini obuhvaćeno je 18 lica (15 žena i 3 muškarca) od kojih su neka lica bila na više edukacija. Prosečno trajanje održanih seminara za muškarce i žene o rodnoj ravnopravnosti i značaju jednakih mogućnosti iznosi 2,67 dana.²³¹

S obzirom na to da je u Izveštaju Analitičke grupe MO i VS navedeno da je ova aktivnost **realizovana** objašnjenjem da je planirana edukacija u 2011. za realizaciju u 2012. u saradnji s domaćim i stranim partnerima **potrebno je nastaviti praćenje ove aktivnosti**. Planiranje se ne može smatrati realizacijom a izvođenje edukacija se ne može smatrati uspešnim ukoliko ove edukacije ne utiču na buduće odluke rukovodilaca u sektoru bezbednosti i ne vode ka rodnom budžetiranju, tako da se aktivnosti NAP-a koje će zaista uneti promene u postojeći sektor bezbednosti ne moraju izvoditi bez sredstava. Činjenica da su se aktivnosti NAP-a iz-

---

sprovedenja NAP-a za primenu R 1325 poslala MO 13. januara 2012. godine a koje je primila 3. aprila 2012.

229 Ibid

230 Ibid

231 Ibid

vodile „bez planiranih i izdvojenih sredstava u 2011. godini”²³² govore o posvećenosti i ozbiljnosti institucija Republike Srbije i o značaju sprovođenja ovih aktivnosti za sektor bezbednosti.

Edukacije o rodnozasnovanom nasilju²³³

Kurikulume i silabuse nastavnih programa koje je Radna grupa zahtevala u pitanjima MO poslatim još 13. januara 2012. godine nismo dobili na uvid. Međutim, u **Godišnjem izveštaju o sprovođenju NAP-a za primenu R 1325** navodi se da je **aktivnost delimično realizovana**, da su nastavni planovi i programi vojnoobrazovnih ustanova na svim nivoima, kroz teme koje obrađuju pitanja rodne ravnopravnosti, prilagođeni u 2011. godini **a da izmene i dopune Plana školovanja i usavršavanja za 2012. godinu**, koje je predložila Analitička grupa MO i VS, **nisu uzete u razmatranje zbog nedostatka finansijskih sredstava za njihovu realizaciju.**²³⁴

---

232 Izveštaj o radu Analitičke grupe Ministarstva odbrane i Vojske Srbije za analizu sprovođenja NAP za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji za period maj–novembar 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

233 **Cilj:** Edukacija pripadnika sektora bezbednosti i članova njihovih porodica za rodna pitanja. **Aktivnost:** Uvesti sadržaje o rodnoj ravnopravnosti i o rodnozasnovanom nasilju u sve nivoe obuke, usavršavanja i školovanja u sektoru bezbednosti.

234 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

Edukacije o rodnoj svesti, rodnoj eksploataciji i zlostavljanju²³⁵

Za uvođenje edukacija o rodnim pitanjima, rodnoj svesti, seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju u programe obaveznog godišnjeg usavršavanja za zaposlene u sektoru bezbednosti, u skladu sa ulogama pojedinih državnih organa, u Godišnjem izveštaju o sprovođenju NAP-a za primenu R 1325 navodi se da je delimično realizovana i da izmene i dopune Instrukcija za obuku koje je predlagala Analitička grupa MO i VS u vezi s uvođenjem sadržaja o rodnim pitanjima, rodnoj svesti, seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju nisu **prihvaćene**. Planiranje ovih tema izvršeno je pri pojedinim organizacionim jedinicama MO i VS.²³⁶

O uvođenju sadržaja za edukaciju zaposlenih o rodnim pitanjima, rodnoj svesti, seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju u programe obuke zaposlenih u sektoru bezbednosti, MO i VS, navodi se da je **delimično realizovana** putem vojnog magazina Odbrana a za 2012. godinu nastavak ove aktivnosti najavljuje se kroz okrugli sto i brošuru.²³⁷

---

235 **Cilj:** Edukacija pripadnika sektora bezbednosti i članova njihovih porodica za rodna pitanja. **Aktivnost:** Uvesti sadržaje o rodnim pitanjima, rodnoj svesti, seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju u programe obaveznog godišnjeg usavršavanja za zaposlene u sektoru bezbednosti, u skladu sa ulogama pojedinih državnih organa. **Aktivnost:** Uvesti sadržaje za edukaciju zaposlenih o rodnim pitanjima, rodnoj svesti, seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju u programe osnovne obuke za zaposlene u sektoru bezbednosti.

236 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

237 Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u Ministarstvu odbrane i Vojske Srbije za period od septembra 2010. godine do septembra 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

Rodna pitanja u specijalističkim obukama²³⁸

Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu R 1325 navodi da je delimično realizovana i da će sadržaji o rodnim pitanjima biti uvedeni u programe specijalističkih obuka u sektoru bezbednosti prema proceni potreba za ovom vrstom edukacije.

Rodna pitanja u programima školovanja u sektoru bezbednosti²³⁹

Godišnji izveštaj o sprovođenju NAP-a za primenu R 1325 o uvođenju sadržaja o rodnim pitanjima u nastavne planove i programe školovanja u sektoru bezbednosti, posebno na Kriminalističko-policijskoj akademiji i Vojnoj akademiji, navodi da je aktivnost **realizovana**. Katedra društvenih nauka i Katedra menadžmenta Vojne akademije predvidele su za školsku 2011/12. godinu po jedan nastavni sadržaj o rodnoj ravnopravnosti u okviru planirane nastave.

Edukacija žena u sektoru bezbednosti o pravima koja proističu iz rodne ravnopravnosti²⁴⁰

Periodičnih edukacija u toku 2011. godine o pravima koja proističu iz rodne ravnopravnosti za žene zaposlene u sektoru bezbednosti nije bilo, kao ni edukacija za članove njihovih porodica (zbog nedostatka fondova ova aktivnost je pomerena za 2013. godinu). Za 2012. godinu je planirano osam edukacija za:

- lica koja će edukovati „osobe od poverenja“;

---

238 **Cilj:** Edukacija pripadnika sektora bezbednosti i članova njihovih porodica za rodna pitanja. **Aktivnost:** Uvesti sadržaje o rodnim pitanjima u programe specijalističkih obuka u sektoru bezbednosti u skladu sa ulogama organizacionih jedinica za koje se obuka organizuje.

239 **Cilj:** Edukacija pripadnika sektora bezbednosti i članova njihovih porodica za rodna pitanja. **Aktivnost:** Uvesti sadržaje o rodnim pitanjima u nastavne planove i programe školovanja u sektoru bezbednosti, posebno na Kriminalističko-policijskoj akademiji i Vojnoj akademiji.

240 **Cilj:** Edukacija pripadnika sektora bezbednosti i članova njihovih porodica za rodna pitanja. **Aktivnost:** Organizovati periodičnu edukaciju žena zaposlenih u sektoru bezbednosti i mentorski rad za nove žene regrute u vezi s pravima koja proističu iz rodne ravnopravnosti.

- osobe od poverenja u MO i VS;
- rukovodioce u MO i VS;
- članove AG MO i VS;
- kadrovske službe o rodnoodgovornoj evidenciji kadrova;
- finansiste o rodnoodgovornom budžetiranju;
- savetnike/ce za rodnu ravnopravnost;
- rodne savetnike/ce komandanata nacionalnih kontingenata u multinacionalnim operacijama.

Silabusi edukacija koje je Radna grupa zahtevala zajedno s pitanjima MO nisu dostavljeni. Takođe, **osobe od poverenja do danas nisu uspostavljene u MO,** stoga će edukacije morati biti sprovedene u drugoj polovini 2012. godine. Uzevši u obzir podatke do kojih je došla u 2011. i 2012. godini, Radna grupa smatra da je neophodno nastaviti praćenje sprovođenja ovih aktivnosti u 2013. godini kako bi se otklonile sumnje u uspešno izvršenje ove aktivnosti. **Na pitanja o mentorskom radu za žene regrute koje ulaze u sektor bezbednosti, Radnoj grupi nisu dostavljeni odgovori.**

Pritužbe na diskriminaciju u sektoru bezbednosti²⁴¹

U vezi sa ovom aktivnošću izveštaj Analitičke grupe MO i VS navodi da **„teška materijalna situacija u društvu ne dozvoljava izdvajanje posebnih sredstava za delotvornu zaštitu žena u Srbiji pa samim tim i u sektoru bezbednosti i u MO i VS”²⁴².** Takođe se tvrdi da su u Republici Srbiji svi zakoni antidiskriminatorski i da je Srbija u skladu s dostizanjem standarda rodne ravnopravnosti razvijenih zemalja, posebno EU, usvojila zakone o zaštiti ljudskih prava, posebno ženskih, koje treba primeniti u praksi.²⁴³ **Nedopustivo je tvrditi da se zbog teške materijalne situ-**

241 **Cilj:** Edukacija pripadnika sektora bezbednosti i članova njihovih porodica za rodna pitanja. **Aktivnost:** Pratiti broj pritužbi zaposlenih žena u sistemu bezbednosti na rodnu diskriminaciju, kao i ishode ovakvih prijava.

242 Izveštaj o radu Analitičke grupe Ministarstva odbrane i Vojske Srbije za analizu sprovođenja NAP za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji za period maj–novembar 2011. godine koji je Radna grupa dobila 4. juna 2012. godine posle pokretanja postupka pred Poverenikom za informacije od javnog značaja a sa kog je kao rezultat ovog postupka skinuta oznaka tajnosti.

243 Ibid

acije ne mogu izdvojiti sredstva za sprovođenje ovih zakona i delotvornu zaštitu žena u Srbiji pa i u MO i VS. Izgovori institucija ovog tipa navode na zaključak koji su Žene u crnom još u komentarima na prvi Nacrt NAP-a donele da integracija Srbije u međunarodnu zajednicu, posebno u EU, podrazumeva samo normativne institucionalne mehanizme.²⁴⁴

Analitička grupa MO je kao preporuku za 2012. godinu u vezi s ovom aktivnosti dala da se u saradnji sa „osobama od poverenja“ uspostavi evidencija o pritužbama zbog kršenja ženskih ljudskih prava, diskriminacije i rodnozasnovanog nasilja i izveštavanje o stepenu ostvarivanja normativne i delotvorne zaštite žena u MO i VS pri Upravi za tradiciju, standard i veterane SLJR MO.²⁴⁵ Radna grupa predlaže nastavak praćenja sprovođenja ovih aktivnosti s obzirom na to da **osobe od poverenja do 19. jula 2012. godine nisu uspostavljene u MO, što direktno ukazuje da nije urađeno ništa na ovoj aktivnosti.**

---

244 Komentari Žena u crnom na nacrt Nacionalnog akcionog plana (NAP) za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 Žene, mir, bezbednost u Republici Srbiji, novembar, 2010

245 Ibid

Preporuke

Republika Srbija još uvek nije potpisala i ratifikovala konvencije, usvojila zakone i donela propise koji su ključni za bezbednost građanki i građana. Tražimo od državnih institucija:

- Da usvoje novu strategiju za borbu protiv trgovine ljudima;
- Da usvoje Deklaraciju UN-a o položaju i zaštiti branitelja i braniteljki ljudskih prava;
- Da potpišu i ratifikuju Konvenciju o zabrani kasetne municije;
- Da ratifikuju Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici;
- Da donesu akcioni plan za Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima;
- Da razviju mehanizme reparacije za sve žrtve seksualnih i drugih rodnozasnovanih zločina protiv čovečnosti povezanih s ratovima 1990-ih;
- Da uključe žene žrtve seksualnih i drugih rodnozasnovanih zločina protiv čovečnosti u nacionalne strategije i planove koji uređuju oblast pružanja pravne, psihološke, medicinske i ekonomske pomoći;
- Da donesu zakon koji reguliše rad privatnih bezbednosnih agencija i multinacionalnih bezbednosnih korporacija u Srbiji;
- Da kroz zakone i propise onemoguće bivše učesnike ratova da trguju i posreduju u trgovini oružjem i uslugama iz sektora privatne bezbednosti;
- Da podignu poreze na oružje;
- Da uvrste principe humane bezbednosti u sve strategije i planove koje donosi Republika Srbija.

Iako je unapređen normativni okvir, usvajanjem zakona i propisa u cilju integracija u EU, izostale su konkretne sistemske mere i implementacija. Tražimo od državnih institucija:

- Da pristupe implementaciji preporuka Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena u Republici Srbiji, a pre svega da spreče sistemsku indirektnu diskriminaciju žena u oblasti zapošljavanja, da intenzivno rade na eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama i decom, a posebno nasilja u porodici, i da osmisle i sprovedu aktivnosti suzbijanja trgovine ljudima kroz pristup zasnovan na konceptu ljudskih prava i na rodnoj perspektivi;
- Da uspostave evidenciju o pritužbama zbog kršenja ženskih ljudskih prava, diskriminacije i rodnozasnovanog nasilja i da javno i objektivno izveštavaju o stepenu ostvarivanja normativne i delotvorne zaštite žena u sektoru bezbednosti i izvan njega;
- Da pooštire kazne za napade na branitelje i braniteljke ljudskih prava i obezbede stabilno, pouzdano, nezavisno sudstvo koje je sposobno za rešavanje slučajeva napada na branitelje i braniteljke;
- Da u Krivični zakonik Republike Srbije uvedu institut zločina iz mržnje koji bi se definisao kao svako krivično delo učinjeno prema bilo kom licu ili grupi lica iz mržnje zasnovane na rasi, boji kože, etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti, veroispovesti, političkom ili drugom ubeđenju, jeziku, polu, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, starosti, zdravstvenom stanju, invaliditetu, obrazovanju, društvenom položaju, socijalnom poreklu, imovnom stanju ili nekom drugom ličnom svojstvu;
- Da zabrane rad fašističkih organizacija;
- Da u budžetu Republike Srbije planiraju posebnu budžetsku liniju i obezbede sredstva za programe zaštite žrtava krivičnih dela, što obuhvata i žrtve rodnozasnovanog nasilja i trgovine ljudima, besplatnu pravnu i psiho-socijalnu pomoć u svim procesima i naknadu štete žrtvama zbog propusta u postupanju ili nepostupanja državnih organa;
- Da uvedu rodno budžetiranje ne samo u sferi nacionalne bezbednosti već u svim sferama humane bezbednosti (ekonomska, socijalna, ekološka, zdravstvena, kulturna).

Rad na informisanju, podizanju svesti i obrazovanju o rodnim aspektima bezbednosti je zanemaren. Tražimo od institucija:

- Da u obrazovne programe u sektoru bezbednosti na svim nivoima uključe sudske presude o seksualnom zlostavljanju Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) u Hagu;
- Da u programe edukacije namenjene policijskim službenicima kao i standardno postupanje policijskih službenika uvedu procenu bezbednosnih rizika žena žrtava nasilja (žena koje prijavljuju nasilje);
- Da utvrde indikatore i osiguraju kvalitetnu i nezavisnu analizu sprovedenih edukacija u sektoru bezbednosti i procenu uticaja tih obuka na odluke rukovodilaca u sektoru bezbednosti;
- Da javno izveštavaju o sankcijama protiv onih koji krše ženska ljudska i radna prava u sektoru bezbednosti i van njega;
- Da odaju javno priznanje i podrže širenje ženske mirovne mreže u Srbiji i celom regionu i podstiču regionalno povezivanje žena radi obezbeđenja postkonfliktne bezbednosti na teritoriji bivše Jugoslavije;
- Da utvrde i informišu javnost o efektima ratova na nasilje u porodici u postkonfliktnom periodu;
- Da primene isprobane modele denacifikacije i iznošenja istine o prošlosti, u čemu treba da se angažuju svi segmenti sektora bezbednosti i građanskog društva.

Odlučivanje o odbrani i bezbednosnim pitanjima i dalje odlikuje nizak nivo transparentnosti i odgovornosti prema građanima. Stoga, tražimo od institucija:

- Da uspostave obaveze predlagača odluka, strategija, politika da u okviru svog obrazloženog predloga uključe sagledavanje efekata koje će primena odluka imati na žene (analize uticaja) kao i da izveštaje o sagledavanju efekata pravovremeno stave na raspolaganje javnosti;
- Da za potrebe procesa donošenja strategija i politika uspostave efikasne mehanizme konsultacija i javnih rasprava;
- Da procese donošenja strategija i planova koji se tiču bezbednosti

učine participativnijim i transparentnijim građanima i građankama, putem konsultacija i javnih rasprava, i da produže rok za dostavljanje predloga i komentara na nacрте zakona i planova s 15 dana na minimum mesec dana;

- Da organizuju javne debate gde će se civilno društvo upoznati s finalnom verzijom dokumenata (pre nego što se oni usvoje) i gde će moći da saznaju koliki je njihov uticaj na donošenje strategija, zakona, mera i politika;
- Da dokumenta o sprovođenju strategija, planova i zakona Republike Srbije pravovremeno stave na raspolaganje javnosti, na razumljiv i transparentan način;
- Da dogovore i sporazume postignute u okviru mirovnih pregovora stave na uvid javnosti;
- Da podatke o fondovima i sredstvima koja se troše na strategije i planove pravovremeno stave na raspolaganje javnosti, na razumljiv i transparentan način;
- Da uspostave saradnju između centralnih i lokalnih vlasti, spuste sprovođenje NAP-a za primenu R 1325 na lokalni nivo i da shodno tome uključe lokalne ženske organizacije u kreiranje lokalnih strategija za bezbednost i u rad lokalnih saveta za bezbednost;
- Da revidiraju Strategiju nacionalne bezbednosti tako da obuhvati sve dimenzije humane bezbednosti;
- Da podrže aktivan doprinos žena u izgradnji mira i učešće žena u mirovnim pregovorima;
- Da više novca iz budžeta usmere na ministarstva koja se bave humanom bezbednošću (socijalnim i ekonomskim pitanjima) pre nego ministarstvima sektora bezbednosti.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.56:351.86
305-055.2

NEZAVISNI monitoring primene Rezolucije
1325 u Srbiji / [uredile Ana Ranković,
Gordana Subotić]. - Beograd : Žene u crnom,
2012 (Novi Sad : Art print). - 116 str. ; 22
cm

Tiraž 500. - Str. 5-11: Uvod / Gordana
Subotić, Marija Perković. - Napomene i
bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-85451-44-7

a) Безбедност (политика) - Феминистички
аспект - Србија b) Родна равноправност -
Србија
COBISS.SR-ID 192334092